

JAN OKOŃ

orcid: 0000-0003-4874-5426

e-mail: j02.okon@gmail.com

Programy teatralne (*sumariusze*) z Biblioteki Pisarzy (Generała) Societatis Jesu w Rzymie. Przegląd i problematyka*

DOI: 10.36155/RBN.53.00007

Wiadomość o istnieniu tytułowych sumariuszy podał jako pierwszy książd Stanisław Bednarski (1896–1942) w swym aktualnym wciąż „studjum z dziejów kultury i szkolnictwa polskiego” z roku 1933: *Upadek i odrodzenie szkół jezuičkih w Polsce*. Wydał je w Krakowie u Księży Jezuitów, ale z inicjatywy i jak zapewniał w przedmowie – wręcz pod naciskiem wielkiego Mistrza z zakresu organizacji i badań oświaty w Polsce, profesora Stanisława Kota¹. Nazwisko Kota ma tu podstawowe znaczenie: jeśli bowiem ks. Bednarski w ciągu dziewięciu lat spędzonych na zbieraniu materiałów przewertował wszystkie niemal liczące się archiwa i biblioteki polskie („nie dopuszczono” go jedynie, jak pisał, „do trzech bibliotek kościelnych i jednego archiwum prywatnego”), to jednak promotor najwyraźniej nie oczekiwał od niego pełnego zdania sprawy z zasobów bibliotecznych i archiwalnych, a tym bardziej możliwie całościowej relacji z zakresu teatru szkolnego

* Omówienie opiera się na materiałach zebranych w toku realizacji projektu Narodowego Centrum Nauki w Krakowie Nr UMO-2014/13/B/HS2/00524 (program ‘Opus 7’, panel Nauki Humanistyczne 2) pt. Civic Education in the Jesuit School Theatre in the Polish-Lithuanian Commonwealth of the 16th – 18th Centuries – „Kształcenie obywatela na scenach jezuičkih w Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Programy teatralne w archiwach wileńskich i rzymskich SJ oraz w wybranych bibliotekach polskich”. Projekt w latach 2015–2018 realizowany w Wyższej Szkole Europejskiej im. ks. Józefa Tischnera w Krakowie (kierownik projektu: Jan Okoń, wykonawcy: Clarinda Calma, Katarzyna Gara i Jolanta Rzegocka).

¹ Por. dla przypomnienia: *Stanisław Kot – uczoney i polityk. Pokłosie sesji naukowej*, [red. naukowy A. Fitowa], Kraków 2001.

jezuitów. I jeśli bynajmniej nie była intencją autora nowa (po fundamentalnej monografii *Jezuici w Polsce* Stanisława Załęskiego) „próba apologii” zakonu, to ukazany w wielkim skrótowym przekroju obraz zbiorowej a intensywnej pracy Towarzystwa Jezusowego nad wychowaniem społeczeństwa i przygotowaniem go do nowych wyzwań cywilizacyjnych XVIII wieku stawał się osiągnięciem na miarę czasu i w pełni godnym akceptacji Mistrza.

Dodajmy od razu: „studium” ks. Bednarskiego było osiągnięciem nowatorskim, o uogólnionym obrazie całości – bez wchodzenia w szczegóły bibliograficzne i archiwalne. Zwłaszcza zaś może w szczegóły z zakresu właśnie teatru. Dla teatru szkolnego nie znalazł bowiem Bednarski w swej książce zbyt wiele miejsca ani też nie poświęcił mu osobnej uwagi, lecz omówił go jedynie w ramach rozdziału XIII, jako jeden z elementów „Wychowania religijno-moralnego i obywatelskiego”, ledwie na 7 stronach (s. 431–438). W rezultacie, w kręgu spraw, które nas tu obchodzą, wykorzystał wprawdzie zasoby zwłaszcza Biblioteki Jagiellońskiej oraz trzech bibliotek wileńskich: uniwersyteckiej, Wróblewskich i Towarzystwa Przyjaciół Nauk, nadto głównych bibliotek warszawskich (choć wspominał tu już tylko o „kolekcji bpa J. Załuskiego, powróconej szczęśliwie do kraju”), wreszcie zaś biblioteki Ossolińskich (wówczas we Lwowie) – ale z żadnej z nich materiałów z zakresu występów szkolnych nie przytoczył. Jedynie zresztą przy okazji „kolekcji bpa J. Załuskiego” przyznał wprost, że zawiera materiał, „jaki należy zbadać”, dopiero zatem w przyszłości.

Nie znaczy to bynajmniej, że materiałów teatralnych Bednarski nie znał. Szedł jednak głównie drogą wskazaną przez innego mistrza – Stanisława Windakiewicza, i w ślad za nim przewertował zachowane w zbiorach Akademii Umiejętności w Krakowie rękopiśmienne *libri dramatum* – oryginalne „księgi dramatów”, wypełniane jako dokumentacja działalności szkolnego teatru, w tym wypadku kolegów z Poznania i Krasnegostawu (odpowiednio rękopisy PAU w Krakowie, nr 729 i 1752). Streszczał też wybrane stąd utwory, by zilustrować podejmowaną w teatrze szkolnym walkę z nałogami społecznymi i wadami narodowymi: pijaństwa, lenistwa i próżniactwa, anarchii czy zbyt interesownego współubiegania się o urzędy itd. Przy wertowaniu kodeksów znajdował zresztą jeszcze inny wzór badacza, mianowicie sławistę duńskiego pochodzenia, Adolfa Stender-Petersena (1893–1963), który po sukcesie inauguracyjnej dysertacji z Heidelbergu: *Die Schulkomödien des Paters Franciszek Bohomolec. Ein literar-historischer Beitrag zur Kenntnis der Anfänge der modernen polnischen Komödie* (1923) wydał był właśnie monografię szkolnego teatru w Poznaniu z lat 1597–1624, w postaci opisu zachowanego w Bibliotece Uniwersyteckiej w Uppsali

kodeksu R. 380: *Tragoediae Sacrae. Materialien und Beiträge zur Geschichte der polnisch-lateinischen Jesuitendramatik der Frühzeit*, Dorpat 1931². Do niej to zresztą dopisywał Bednarski z miejsca uwagi krytyczne i wskazywał zarazem na inne jeszcze, cenne opracowanie szkolnego teatru, tym razem w kręgu niemieckiego obszaru językowego: niewiele wcześniej wydane w dwu tomach dzieło Johannes Müllera SJ *Das Jesuitendrama in den Ländern deutscher Zunge vom Anfang (1555) bis zum Hochbarock (1665)*, Augsburg 1930 – przynosiło ono „bogate wiadomości bibliograficzne” i bodaj w zestawieniu z nim tym bardziej podkreślał Bednarski, że swoich „kilka słów” poświęca „wyłącznie wychowawczej stronie teatru szkolnego, abstrahując od kwestji autorstwa, źródeł, wpływów i wartości literackiej”³.

Zbierał też w dalszym ciągu Bednarski teatralia szkolne już bodaj nawet po wydaniu wspomnianej książki. Z zachowanej po nim kartoteki, spisywanej pod hasłem „Teatr szkolny”⁴, wynika, że obok Biblioteki Ossolińskich, wraz ze zbiorem Pawlikowskich, przebadał ponadto zbiór druków z Muzeum Czapskich w Krakowie oraz rękopisy Biblioteki Jagiellońskiej, odnalezione zaś druki konfrontował z ich zapisem w *Bibliografii polskiej* Karola Estreichera. Główny jednak trzon owej kartoteki to zapisy z omawianej tu Biblioteki Pisarzy TJ w Rzymie, a konkretnie ze zbioru objętego numerem-sygnaturą 837. Opisał mianowicie wszystkie pochodzące stąd pozycje, poza ostatnią – nr 30 w zestawieniu przedstawionym poniżej. Rzecz w tym, że jedynie część z nich, jak zobaczymy, uwzględnił w swoim *Upadku i odrodzeniu*.

Wśród „mnóstwa utworów”, które napotkał w toku zbierania materiałów teatralnych, wyodrębnił mianowicie Bednarski pięć grup, które wydzielił „pod względem tendencji i morału”, a zatem według kryterium wychowawczego:

1. „sztuki o charakterze misteryjnym”, przedstawiające „dogmaty czy fakta wiary katolickiej” (jak misteria i dialogi pasyjne);
2. „sztuki religijne o tendencji moralnej”, przedstawiające męstwo w wierze (męczenników z pierwszych wieków chrześcijaństwa i z okresu misji jezuickich);

2 Por. ostatnią, pełną edycję internetową Kodeksu uppsalskiego R 380, opracowaną w latach 2002–2004 w ramach grantu „Łacina w Polsce” w Ośrodku Badań nad Tradycją Antyczną w Uniwersytecie Warszawskim (współautorzy: Jerzy Axer, Andrzej Kruczyński, Jan Okoń). Opracowanie dostępne poprzez bibliotekę Artes Liberales UW.

3 S. Bednarski, *Upadek i odrodzenie szkół jezuickich w Polsce: studjum z dziejów kultury i szkolnictwa polskiego*, Kraków 1933 (przedruk: Kraków 2003), s. 432.

4 W posiadaniu piszącego.

3. tragedie i dramaty „historyczno-narracyjne, nie posiadające wybitnego morału”;
4. utwory „o tendencjach obyczajowych (cnoty i wady prywatne i obywatelskie, zwłaszcza wady młodzieży);
5. utwory „wyłącznie panegiryczne”.

Dla ilustracji owych pięciu grup przytoczył Bednarski przykłady sztuk, których egzemplarze odnalazł m.in. właśnie w Rzymie, w „Bibl[iotece] Generała T.J.”, jak pisał, choć to właściwie Biblioteka Pisarzy Societatis Jesu, zgodnie z formalną nomenklaturą (o czym niżej). Były to kolejno⁵:

- wśród dramatów o męstwie męczenników (grupa 2.):
 - *Violenta Vinolenta Bacchi sacra*, z kolegium w Nowogródku⁶, „o bohaterstwie młodego Maksencjusza”;
 - *Stella e Crucis firmamento*, Wilno 1722, „z historii prześladowania katolików w Japonji”;
 - *Regnator Fluviorum Sarmatiae Vistula*, Warszawa 1718, „o męczennikach sandomierskich, wspaniała wystawa techniczna, autor Antoni Chądzyński”;
- wśród dramatów historyczno-narracyjnych (grupa 3.):
 - *Pupilla Poloniae*, Połock 1730, „o odzyskaniu wzroku przez Mieszka I”;
 - *Acies ignea*, Połock 1724, „o nawróceniu Rusi za Włodzimierza”;
- wśród „dramatów o tendencji obyczajowej”, w tym zwłaszcza polityczno-obywatelskich (grupa 4.):
 - *Sanguis non sitiens sanguinem*, Warszawa 1719, „o św. Wacławie, przeciw pijaństwu”;
 - *Fax mentis*, Płock⁷ 1729, „o karze, jaką Władysław Herman poniósł za niezachowanie postu”;
 - *Currus⁸ gloriae Dei*, Warszawa 1729, „o św. Franciszku Borgiaszu, przeciw pijaństwu i obżarstwu”;

5 W wykazie pomijamy grupę 1., którą Bednarski ilustrował przykładami spoza „Biblioteki Generała T.J.”.

6 Jak zobaczymy, nie odczytał Bednarski chronogramu: 1731.

7 U Bednarskiego błędnie: Połock.

8 U Bednarskiego błędnie: *Cursus*.

- *Fortuna Palladi foederata*, Płock 1698, „o świątym cesarzu chińskim, rozdającym urzędy tylko mądrym, i o buncie złych mandarynów”⁹;
 - *Dapes honorum*, Drohiczyn 1717, „o królu Olbrachcie, jako miłośniku nauk i wodzu”;
 - *Pyrrhus extra Epirum*, Wilno 1721, „o Stanisławie Ciołku jako uczonym i kanclerzu Jagiełły”¹⁰;
 - *Mansio sapientiae*, Mohylew 1732, „o mądrym księciu angielskim, który podźwięgnął upadające państwo”;
- wśród utworów „wyłącznie panegirycznych” (grupa 5.):
 - *Caput dexterrimae manus*, Pułtusk 1726, „historja legendarnego protoplasty rodu Zielińskich, Głowacjusza”;
 - *Gemma in rostris Gosieviani alitis*, Witebsk 1737, „o Aleksandrze Gosiewskim, obrońcy kresów Rzeczypospolitej za Zygmunta III”.

W sumie wymienił Bednarski 14 utworów z Biblioteki Generała (Pisarzy) TJ w Rzymie. Utworów tych bliżej nie opisywał – nie informował zresztą wprost, że są to druki, ani też, że nie chodzi o pełne teksty sztuk, lecz o programy, czy raczej sumariusze teatralne¹¹.

Odkrywał w ten sposób Bednarski nieznaną wcześniej zbiór – właśnie sumariuszy teatralnych. Zbiór ten stawał się cenny, tym bardziej że aż cztery w nim pozycje nie były znane Estreicherowi i jego *Bibliografii polskiej*. Były to:

- *Caput dexterrimae manus*, Pułtusk 1726;
- *Currus Glorae Dei*, Warszawa 1729;
- *Gemma in rostris Gosieviani alitis*, Witebsk 1737;
- *Pyrrhus extra Epirum*, Wilno 1721.

Wartości zbioru nie umniejsza bynajmniej fakt, że już znacznie wcześniej wszystkie te utwory zostały odnalezione i opisane, i to właśnie jako sumariusze.

9 Cytat przystosowany.

10 W utworze: Erazm Ciołek, co poprawia Bednarski. Samą sztukę określa, nieco na wyrost jako „polityczno-obywatelską”, skoro fabuła jej obraca się głównie wokół spisku przeciwników Ciołka (choć on sam przedstawiony jest jednak jako autor poematu o bitwie pod Grunwaldem).

11 O pojęciu „sumariusze teatralne” jako bardziej adekwatnym zob. J. Okoń, *Programy teatralne teatru szkolnego jezuitów jako źródło i jako przedmiot badań*, w: Świat teatru – świat wartości. Wychowanie obywatelskie w teatrze szkolnym jezuitów w Rzeczypospolitej XVI–XVIII w. *Księga zbiorowa*, pod red. J. Okonia, Kraków 2017, s. 17–45.

Dokonał tego rosyjski historyk teatru, w tym teatru szkolnego na terenach dawnej Rzeczypospolitej, Władimir Iwanowicz Riezanow w książce *Szkolnyje dramy polsko-litowskich jezuitskich kolegij*¹². Opisał je (przycaczając niekiedy nawet wybrane fragmenty sumariuszy, zwłaszcza „argumenty” sztuk, to jest źródła ich fabuły) na podstawie egzemplarzy Biblioteki Uniwersytetu Wileńskiego – z zasobów której, jak wspomniano, Bednarski również korzystał, tyle że nie w zakresie teatraliów¹³.

Opisy Riezanowa nie mogły i nie mogą zastąpić samych egzemplarzy, ani tych z Rzymu, ani z Wilna. Przekonuje o tym dobitnie wydana tymczasem w roku 1976 fundamentalna bibliografia *Dramat staropolski*, w tomie poświęconym jezuickim programom teatralnym: prawie żaden z druków znanych Bednarskiemu, z wyjątkiem trzech, nie został w nim opisany z autopsji, na podstawie egzemplarzy – autorom nie udało się już bowiem do nich dotrzeć¹⁴. Z różnych względów, o czym niżej.

Tak się zarazem składa, że piszący te słowa mógł być tymczasem pójść tropem ks. Bednarskiego i zapoznać się z całością odkrytych przez niego w Rzymie materiałów teatralnych. Dzięki życzliwej uprzejmości krakowskich jezuitów: ks. dra Bronisława Natońskiego¹⁵ oraz ks. Czesława Michalunia, dyrektora biblioteki, jeszcze przed rokiem 1970 otrzymałem do wglądu fotograficzne odbitki omawianego tu zbioru sumariuszy¹⁶ – tyle że z uwagi na zakres chronologiczny przygotowywanej wówczas obszernej pracy o teatrze szkolnym XVII wieku można je było tylko w drobnej części wykorzystać¹⁷. W pewnym stopniu materiały te posłużyły wówczas również do przygotowania wspomnianej bibliografii *Dramat staropolski*¹⁸.

* * *

12 *Школьные драмы польско-литовских иезуитских коллегий*, описал Вл. Резанов, Нежин 1916.

13 Pomijamy tu inne prace Riezanowa, w tym również uwzględniające szkolne sumariusze teatralne.

14 *Dramat staropolski od początków do powstania sceny narodowej. Bibliografia*, t. 2, *Programy drukiem wydane do r. 1765*, cz. 1, *Programy teatru jezuickiego*, oprac. W. Korotaj, J. Szwedowska, M. Szymańska, Wrocław 1976. Por. recenzję: J. Okoń, „Ruch Literacki” 1980, t. 21, z. 2, s. 143–148.

15 Zob. *Natoński Bronisław*, w: *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564–1995*, oprac. L. Grzebień przy współpracy zespołu jezuitów, Kraków 1996, s. 453. Zob. też J. Okoń, *Ks. Bronisław Natoński TJ (1914–1989)*, „Ruch Literacki” 1990, t. 31, z. 4–5, s. 347–349.

16 Mikrofilm oznaczony: „Institutum Studiorum/ Ecclesiasticorum/ Phototeca Centralis /MF. 1A2 45. 1/ BGS. SCR. R. 122-E-14”. Fototypiczne odbitki wykonano w Archiwum Prowincji Małopolskiej TJ.

17 Zob. J. Okoń, *Dramat i teatr szkolny. Sceny jezuickie XVII wieku*, Wrocław 1970.

18 Zob. np. *Dramat staropolski [...]. Bibliografia*, t. 2, cz. 1, pozycje nr 537, 577, 598.

Tym bardziej warto dziś powrócić do sprawy i na podstawie przeprowadzonej ponownie w Rzymie kwerendy przedstawić na nowo – i w pełni! – ów zbiór sumariuszy z biblioteki rzymskiej Towarzystwa Jezusowego¹⁹. Można też było odtworzyć przy okazji jego genezę, a to dzięki konfrontacji zasobów trzech bibliotek: Generała (Pisarzy) TJ w Rzymie, Uniwersytetu Wileńskiego oraz Biblioteki Jagiellońskiej w Krakowie.

Kwerenda potwierdziła znaną już wcześniej zawartość zbioru rzymskich teatraliów, o których tu mowa. Obejmuje on ogółem 30 pozycji, łącznie ze wskazanymi już przez Bednarskiego: wśród 16 pozostałych, a pominiętych w książce *Upadek i odrodzenie szkół jezuickich* (pominiętych w omówieniu, co jednak nie znaczy, że nieznanych mu – jak o tym była mowa wyżej), znalazł się na samym końcu, jako pozycja nr 30, tylko jeden druk odmienny: panegiryk udramatyzowany, w postaci gratulacji Prowincji Mazowieckiej Towarzystwa Jezusowego, składanych Stanisławowi Augustowi Poniatowskiemu z okazji jego koronacji na króla Polski.

Analiza zbioru pozwoliła ustalić, że stanowią go dublety z Biblioteki Uniwersytetu Wileńskiego. Na wszystkich egzemplarzach zachowały się, dopisane ręcznie ołówkiem, tamtejsze sygnatury – te same, które odnotowane zostały w bibliografii *Dramat staropolski* przy egzemplarzach wileńskich (zapis według schematu: sala – szafa – miejsce w szafie). Obok nich zapisane też zostały (tym razem piórem) jeszcze inne, choć podobnie oznaczane sygnatury – jako najpewniej rezultat przeprowadzanej w Wilnie reorganizacji księgozbioru²⁰.

Pewne światło na pochodzenie rzymskiego zbioru rzuca katalog Biblioteki Jagiellońskiej. Odnotowano w nim (w ramach „zbioru Bednarskiego”) analogiczne dublety z tej samej Biblioteki Uniwersytetu Wileńskiego. Jest ich tu zdecydowanie mniej, rozsianych po różnych miejscach magazynu, z uwagi na inną organizację zbiorów. Ich karty katalogowe (w tzw. starym katalogu) zaopatrzone mianowicie w powtarzającą się wciąż informację: „Otrzymano //1884// kupnem od// Bibliot[eki]// Wileńsk[iej]// kop[iejek] 10” – za tak podaną, jednolitą cenę egzemplarza znalazło się jednak w „Jagiellonce” jedynie pięć sumariuszy-dubletów z Wilna. Podwójne to jakby przy tym dublety, wobec bowiem obecnych również w bibliotece rzymskiej (wszystkie jednak spoza przedstawionej wyżej

19 Zob. przypis wstępny. Kwerenda przeprowadzona w toku reorganizacji i przeprowadzki Biblioteki Pisarzy.

20 Na ostatnich stronach egzemplarzy zachowały się ponadto ołówkowe zapiski, być może inwentarzowe (?), z cyframi i formułą: „in/on kop.[?]” (kopiejkach?) oraz skrótem: „Wil.”.

listy ks. Bednarskiego)²¹. Cała „akcja” przekazywania dubletów mogła również odbywać się w tym samym czasie, to jest około roku 1884.

W Rzymie, na nowym miejscu, wszystkie egzemplarze zostały zebrane i nie tylko opatrzone wspólną sygnaturą 837, ale też ujęte w rodzaj wspólnie oprawnego kodeksu, mimo nawet pewnych (drobnych jednak) różnic w formacie. Ułożono je tu obecnie w porządku czysto chronologicznym (lata 1694–1737 i dodatkowo nr 30: 1764) – zostały też ponumerowane od 1 do 30, podobnie jak oznaczone zostały również karty, od 1 do 125. Wszystkie egzemplarze, poza numerem 1, mają też nowe pieczętki własnościowe, z napisem w otoku: „Biblioth[eca] – Priv[ata] – Praep[ositi] – Gen[eralis] – Societatis – Iesv” (a zatem: Generała) oraz w centrum: „Scriptor[um]”, to jest Pisarzy²².

Stan taki potwierdzają fotokopie sprzed 1970 roku. Wspomniana kartoteka Stanisława Bednarskiego dowodzi jednak, że około 1930 roku zastał on zupełnie inną kolejność, być może inwentarzową, o czym się tu już szerzej, z braku miejsca, trudno rozwozić²³.

Dla oceny zbioru istotne jest natomiast, że w sumie 10 obecnych w nim pozycji (doszło sześć spoza listy ks. Bednarskiego) nie odnotował Estreicher w *Bibliografii polskiej*. Co więcej, okazało się, że wobec kolejnej reorganizacji księgozbioru w Bibliotece Uniwersytetu Wileńskiego nie do wszystkich podstawowych tam wobec dubletów pozycji można mieć dostęp. W rezultacie wszystkie wileńskie sygnatury odnotowane w bibliografii *Dramat staropolski* stały się nieaktualne i nie do wszystkich też w toku prowadzonej i tam równoległe „naszej” kwerendy udało się dotrzeć – bywa więc, że egzemplarze z Rzymu stają się niekiedy (choć trudno powiedzieć czy już na stałe) unikatami.

Zasady opisu

Przedstawiony poniżej wykaz odtwarza pełny zbiór 29 programów (sumariuszy) sztuk jezuitów z Biblioteki Generała SJ w Rzymie zawartych w klocku

21 Na pełnej liście poniżej są to kolejno numery 4, 8, 11, 17 i 28.

22 Zob. reprodukcje w: J. Okoń, *Wychowanie do społeczeństwa w teatrach szkolnych jezuitów w Rzeczypospolitej Obojga Narodów*, Kraków 2018, s. 140, 410, 412, 438, 452, 459.

23 Wśród pozycji omówionych w druku przez Bednarskiego byłyby to kolejno w naszym wykazie (w nawiasach odpowiednie nry w kartotece Bednarskiego): nr 13 (2), 25 (4), 7 (7), 27 (9), 26 (12), 22 (13), 2 (14), 20 (16), 18 (20), 10 (21), 29 (21!), 23 (24), 9 (25), 16 (27). Kolejność pozycji pominiętych w druku przez Bednarskiego: 19 (4!), 28 (5), 24 (10), 14 (15), 21 (17), 3 (18), 5 (19), 8 (22), 6 (23), 12 (28), 4 (29), 15 (30), 1 (31!), 11 (31!), 17 (32!). Nie odnotował natomiast Bednarski wierszy powitalnych na cześć króla Stanisława Augusta (obecnie nr 30).

o sygnaturze 837. Zachowany stąd został obecny w nim układ chronologiczny, to jest z lat 1694–1737. Obejmuje on różne kolegia, wyłącznie jednak z dawnej prowincji litewskiej (w sumie 12 kolegiów, w tym głównie Warszawa: 9 i Wilno: 7, ponadto Drohiczyn, Płock i Połock: po 2, oraz Bobrujsk, Braniewo, Mińsk, Mohylew, Nowogródek, Pułtusk i Witebsk – po jednym). Ostatnie w zbiorze (nr 30) to osobno wydane gratulacje dla nowo wybranego króla Stanisława Augusta Poniatowskiego z okazji jego koronacji w dniu 25 listopada 1764 – wydane w Warszawie, ale imieniem Prowincji Mazowieckiej TJ (powstałej z podziału prowincji litewskiej w roku 1759).

W opisach wykorzystuje się zasady zastosowane w bibliografii *Dramat staropolski* (zob. DS II, 1). Łączy się w nich tradycyjny opis bibliograficzny z informacją teatrologiczną.

I tak, po miejscu i dacie wystawienia następuje ogólna notatka bibliograficzna, zawierająca skrót tytułu, doraźnie również nazwisko autora, adres wydawniczy i format druku. Osobno podaje się (w skrótach) podstawowe bibliografie uwzględniające daną pozycję, a następnie liczbę kart i sygnatury.

Następuje dalej wierny odpis karty tytułowej, w tym pełny zapis tytułu (tu zaznaczony krój pisma oraz podział wierszy i ich zakończeń; zachowane wielkie litery, natomiast „s” długie zastąpione zwykłym „s”), po czym argument sztuki, wraz ze wskazanym w nim źródłem (rozwiązany w wypadku skrótu), zawartość druku i jego język (niekoniecznie tożsamy z językiem sztuki!) oraz podział sztuki, z zaznaczeniem aktów, liczby scen oraz intermediiów.

Osobne miejsce zajmuje treść utworu, mniej lub bardziej dokładna, w zależności od rodzaju wątku i konkretnego tematu, tak by uchwycić założenia sztuki i cel inscenizacji. W miarę potrzeby zaznaczamy też różnice w stosunku do źródła sztuki.

Na końcu każdego z opisów podaje się zachowane egzemplarze z innych bibliotek, wraz z sygnaturami oraz ewentualną literaturę przedmiotu.

Bibliografia (skrót):

Bednarski – S. Bednarski, *Upadek i odrodzenie szkół jezuickich w Polsce: studjum z dziejów kultury i szkolnictwa polskiego*, Kraków 1933 – <https://rcin.org.pl/publication/9445> [dostęp: 26.04.2022]

Bieńkowski, *Motywy antyczne* – T. Bieńkowski, *Motywy antyczne i ich funkcja w jezuickim dramacie szkolnym w Polsce*, „Meander” 1961, t. 16, nr 1, s. 26–43; nr 2, s. 99–112; nr 3, s. 149–165

- Brown, *Biblioteka* – J. Brown, *Biblioteka pisarzy asystentów polskiej Towarzystwa Jezusowego: powiększona dwoma dodatkami, z których pierwszy zawiera polskie i rosyjskie tłumaczenia, drugi wydania pisarzy Towarzystwa Jezusowego do innych asystentów należących w Polsce i Rosji*, napisana we Lwowie od r. 1852 do 1855 [...], przekł. z łac. W. Kiejnowskiego, Poznań 1862 – <https://www.dbc.wroc.pl/publication/13246> [26.04.2022]
- DS II, 1 – *Dramat staropolski od początków do powstania Sceny Narodowej. Bibliografia*, oprac. zespół pod kierunkiem W. Korotaja, t. 2, *Programy drukiem wydane do r. 1765*, cz. 1, *Programy teatru jezuickiego*, Wrocław 1976 (skrót: og. – tu opis ogólny, bez dostępu do egzemplarza)
- E. – K. Estreicher, *Bibliografia polska*, t. 8–9, 12–34, Kraków 1891–1951
- Estreicher, *Teatra* – K. Estreicher, *Teatra w Polsce*, t. 1–3, Kraków 1873–1879 – <https://bc.radom.pl/publication/40222> [t. 1]; <https://bc.radom.pl/publication/40223> [t. 2]; <https://bc.radom.pl/publication/40224> [t. 3] [26.04.2022]
- Okoń 1970 – J. Okoń, *Dramat i teatr szkolny. Sceny jezuickie XVII wieku*, Wrocław 1970
- Okoń, *Poetyka Sarbiewskiego* – J. Okoń, *Poetyka Sarbiewskiego i niektóre problemy baroku w dramacie szkolnym wieku XVII*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historycznoliterackie” nr 168: 1968, z. 14, s. 41–66
- Okoń, *Teatralia* – J. Okoń, *Teatralia w zbiorze Adama Wolańskiego i nieznanne materiały do dziejów jezuickiego teatru szkolnego w Polsce*, „Pamiętnik Literacki” 1965, t. 56, z. 3, s. 167–178 – [https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Pamietnik_Literacki_czasopismo_kwartalne_poswiecone_historii_i_krytyce_literatury_polskiej/Pamietnik_Literacki_czasopismo_kwartalne_poswiecone_historii_i_krytyce_literatury_polskiej-r1965-t56-n3-s167-178/Pamietnik_Literacki_czasopismo_kwartalne_poswiecone_historii_i_krytyce_literatury_polskiej-r1965-t56-n3-s167-178.pdf](https://bazhum.muzhp.pl/media/files/Pamietnik_Literacki_czasopismo_kwartalne_poswiecone_historii_i_krytyce_literatury_polskiej/Pamietnik_Literacki_czasopismo_kwartalne_poswiecone_historii_i_krytyce_literatury_polskiej-r1965-t56-n3/Pamietnik_Literacki_czasopismo_kwartalne_poswiecone_historii_i_krytyce_literatury_polskiej-r1965-t56-n3-s167-178/Pamietnik_Literacki_czasopismo_kwartalne_poswiecone_historii_i_krytyce_literatury_polskiej-r1965-t56-n3-s167-178.pdf) [30.06.2022]
- Okoń, *Wychowanie do społeczeństwa* – J. Okoń, *Wychowanie do społeczeństwa w teatrach szkolnych jezuitów w Rzeczypospolitej Obojga Narodów*, Kraków 2018
- Poplatek – J. Poplatek, *Materiały archiwalne do dziejów jezuickiego teatru szkolnego, religijnego i ludowego w Polsce w latach 1568–1640*, t. 1–2, rkps APMP, nr 1537
- Riezanow – W. I. Riezanow, *Szkolnye dramy polsko-litowskich jezuitskich kolegij*, Nieżyn 1916 [*Школьные драмы польско-литовских иезуитских коллегий*, описал Вл. Резанов, Нежин 1916] – <https://www.prilib.ru/item/844413> [26.04.2022]
- Simon – L. Simon, *Dykcjonarz teatrów polskich czynnych od czasów najdawniejszych do r. 1863*, Warszawa 1935 – <https://encyklopediateatru.pl/ksiazka/590/dykcjonarz-teatrow-polskich-czynnych-od-czasow-najdawniejszych-do-roku-1863#> [26.04.2022]

- Sinko, *Historia poezji – Historia poezji łacińskiej humanistycznej w Polsce*, w: *Dzieje literatury pięknej w Polsce*, cz. 1, Kraków 1918, s. 122–178 – <http://mbc.cyfrowemazowsze.pl/publication/20691> [26.04.2022]
- Sinko, *Poezja nowołacińska* – T. Sinko, *Poezja nowołacińska w Polsce*, w: *Dzieje literatury pięknej w Polsce*, cz. 1, wyd. 2, Kraków 1935
- Sommerv. – *Bibliothèque de la Compagnie de Jésus*, [éditeur scientifique C. Sommervogel], *Première partie: bibliographie*, par Aug. et Al. De Backer; *Seconde partie: histoire*, par A. Carayon; nouvelle édition, t. 1–12, Bruxelles-Paris 1890–1960; [por. wydanie pierwsze:] *Bibliothèque des écrivains de la compagnie de Jésus ou notices bibliographiques: 1. de tous les ouvrages publiés par les membres de la compagnie de Jésus depuis la fondation de l'ordre jusqu'à nos jours; 2. des apologies, des controverses religieuses, des critiques littéraires et scientifiques suscitées à leur sujet*, série 1–7, Liège 1853–1861 – <https://mdz-nbn-resolving.de/details:bsb10520829> [30.06.2022]
- Świat teatru – *Świat teatru – świat wartości. Wychowanie obywatelskie w teatrze szkolnym jezuitów w Rzeczypospolitej XVI–XVIII w. Księga zbiorowa*, pod red. J. Okonia, Kraków 2017
- [Titius], *Rys histor.* – [J. Titius], *Rys historyczny przedstawięń teatralnych, mianowicie w języku polskim, na Litwie*, „Wizerunki i Roztrząsania Naukowe. Poczet Nowy” 1840, t. 16–18 – <https://www.wbc.poznan.pl/publication/155617> [26.04.2022]; 1841, t. 19–21 – <https://www.wbc.poznan.pl/publication/155756> [26.04.2022]
- Załęski, *Jezuici w Polsce* – S. Załęski, *Jezuici w Polsce*, t. 4, *Dzieje 153 kolegiów i domów jezuitów w Polsce*, cz. 1, *Kolegia i domy założone za królów Zygmunta Augusta i Stefana Batorego 1564–1588*, Kraków 1905, s. 97 – <https://pbc.biaman.pl/publication/1859> [26.04.2022]; cz. 2, *Kolegia i domy założone w pierwszej dobie rządów Zygmunta III 1588–1608*, s. 875, 877 – <https://pbc.biaman.pl/publication/1860> [26.04.2022]

Skróty bibliotek i inne

- c., cap. – *caput* (rozdział)
 d. – dawny
 k. – karta
 l., lib. – *liber* (księga)
 nlb. – nie liczbowany
 nsygn. – nie sygnowany
 og. – opis ogólny
 prow. – proveniencja, proveniencyjny
 s.l. – *sine loco* (brak miejsca druku)
 sygn. – sygnatura

wzm. – wzmianka, wzmianki

zdj. – zdjęcie

APMP – Archiwum Prowincji Małopolskiej TJ w Krakowie

Bibl. Lit. AN – Biblioteka Litewskiej Akademii Nauk w Wilnie

BJ – Biblioteka Jagiellońska w Krakowie

BN – Biblioteka Narodowa w Warszawie

BUWno – Biblioteka Uniwersytetu Wileńskiego

Krak. MN – Muzeum Narodowe w Krakowie. Zbiór Czapskich

Ossol. – Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich PAN we Wrocławiu

Pozn. TPN – Biblioteka Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk

Sand. Sem. – Biblioteka Seminarium Duchownego w Sandomierzu

Warsz. Sem. – Biblioteka Seminarium Duchownego w Warszawie

Programy teatralne – sumariusze

(kolejność opisu według miejsca w kodeksie)

Wilno 1694, przed 24 II

1. Naufragium vitae et regni aqv̄is evitatum a Patharito Insubrum Rege atque Actu antecinerali Ab Illustri ac Magnifica Iuventute Academica in Alma Universitate Vilmensi S.I. repraesentatum. Anno 1694. [Wilno, Druk. Coll. S.I., przed 24 II 1694]. 2°. K. nlb. 1.

Sommerv. VIII 803; DS II, 1, nr 537 (og.).

K. nlb. i nsygn. 1.

[Tytuł nagłówkowy:] NAVFRAGIVM /VITAE ET REGNI/ AQVIS EVITATUM/ à Patharito Insubrum Rege/[kursywa:] atque [antykwia:] Actu antecinerali/ Ab Illustri ac Magnifica Iuventute Academica in Alma Universitate Vilmensi S.I. re-/praesentatum. Anno 1694.

Niżej: ARGUMENTVM (podane źródła: Michael Pexenfelder in *Con[cionator] hist[oricus]*; Pau[lus] Dia[conus: *Historia Longobardorum*] l. 4, cap. 48; Andreas Brunner, *Anna[lium] [Boiorum] Par[s] I, I[ib.] 5* [druk: Monachii 1629]).

K. A,r-v: tekst.

J ę z y k: łaciński.

G a t u n e k: tragikomedya zapustna.

P o d z i a ł: Prologus. Actus primus sc. 1ma –7ma. Saltus epheborum regionum. Chorus primus. Interludium (treść nie podana). Actus secundus sc. prima – 8va.

Chorus secundus. Actus tertius sc. 1ma–11ma. Saltus fatorum. Scena ultima. NB. Brak zwykłej w drukach jezuickich końcowej formuły: Ad M. D. Gloria itp.

Treść wzięta z roczników i egzemplów kaznodziejskich, wskazanych w argumencie. Patharitus, król celtyckiego plemienia Insubrów w płn. Italii, na wieść o śmierci swojego brata Gundeberta, zadanej przez Grimoalda, władcę Benewentu, ucieka do króla Hunów. Gdy dowiaduje się o grożącej i tam wojnie, postanawia powrócić i powierzyć się łaskowości tyrana. Gdy wraca, zostaje entuzjastycznie przyjęty przez senat i lud, co wzbudza zazdrość Grimoalda. Ten postanawia zgładzić go w czasie uczyty. Patharitus zostaje jednak ostrzeżony przez wiernego sługę i zamiast wina, pije na uczycie wodę, a na pozór pijany, zostaje zaprowadzony do łóżka, po czym ucieka i ukrywa się w lasach. Po różnych perypetiach, ukazanych w dalszym ciągu dość zakłóconej fabuły, w tym w postaci spisków i fałszywych oskarżeń, Grimoalda spotyka kara Boża, a pobożny Patharitus wraca na tron.

Inscenizacja na scenie sukcesywnej, z wymienną dekoracją bogato wyposażoną, z użyciem flugów, zapadni i latarni magicznej. W intermediach zbiorowe salty: efebów-dworzan królewskich (po a. I), salt anagramatyczny ze zwycięskimi palmami (a. II, sc. 3), taniec fatów, bóstw losu (a. III, po sc. 11).

NB. Jednokartkowy egzemplarz, bez zaznaczonego końca (defekt?), ma obie strony oznaczone piórem: 33 i 34, co świadczy, że należał do nieznanego większego zbioru. Brak na nim dawnych sygnatur Biblioteki Uniw. Wileńskiego, ale na stronie verso wpisane są cyfry i skrót: „Wiln.,” wskazujący na pochodzenie z Wilna.

Egzemplarz: Bibl. Script., nr 1 (unikat).

Literatura: Okoń 1970, s. 201–202, 204, 252, 327 (opis); DS II, 1, nr 537 (og.).

Płock 1698, ok. 31 VII

2. *Fortuna Palladi foederata, ignaviae adversa, in Xunchio Chinarum imperatore et lama eiusdem imperii, profligatissimo tyranno, orbi universo exhibita, nunc vero in scenam metagymnasticam proposita atque honori et gloriae immortalis perillustris reverendissimi D. Stanislai Francisci Kiewnarski, canonici cathedralis Plocensis etc., inscripta a perillustri etc. iuventute Coll. Plocensis S.J., anno Domini 1698. [S.l., 1698]. 2°.*

E. XVI 268; Sommerv. VI 900; Riezanow 271; Simon 151; Bednarski 433; DS II, 1, nr 274.

K. nlb. 6, sygn.)⁶.

[Tytuł:] FORTUNA /PALLADI FO-EDERATA,/ IGNAVIAE ADVERSA,/ IN XUNCHIO CHINARUM IM-/PERATORE ET LAMA EJUSDEM/ IMPERII,/ Profligatissimo Tyranno,/ [kursywa:] *Orbi Universo exhibita*,/[antykw:] nunc verò/ in Scenam Metagymnasticam proposita,/ atqve/ HONORI ET GLORIAE IMMORTALI/[kursywa:] *PERILLUSTRIS REVERENDISSIMI/ D.D. STANISLAI/ FRANCISCI/ KIEWNARSKI,/ CANONICI CATHEDRALIS PLOCEN-/SIS PRAEPOSITI ECCLESIAE COLLEGIATAE/PLOCENSIS AD S. MICHAEM FOR-/ DANENSIS*[ue] PRAEPOSITI,/ &&/INSCRIPTA,/ D.D.D./ a Perillustri Magnifica Juventute Collegij/[kursywa:] *Plocensis Societatis JESU*,/ Anno Domini 1698.

K.)_(1v)(_{2v}: dedykacja łac., z pochwałą rodu i cytatami z Seneki, Owidiusza, Klaudiana, Dantego, Barcleia, bez podpisu. K.)_(3r): Argumentum, łac. („Ex historica Relatione de Ortu et Progressu Fidei Orthodoxae in Regno Chinensi”). K.)_(3r)(_{6r}: tekst, łac.-pol.

Ję z y k: łąciński i polski.

P o d z i a ł: Antiprologus. Prologus. Actus primus. Prothasis sc. 1–4. Apodosis sc. 4–6. Chorus (treść nie podana). Intermedium. Actus secundus. Prothasis sc. 1–4. Apodosis sc. 5–7. Chorus (treść nie podana). Intermedium. Actus tertius. Prothasis sc. 1–6. Apodosis 7–9. Epilogus.

T r e ś ć. W protasis cesarz Xunchius dekretem wydanym w trybunale mandarynów skazuje na wygnanie Lamę, głównego przywódcę spisków i rozbojów, a w pościg za Lamą wysłał Talingę, przywódcę mandarynów. Tymczasem Kamhi i Mafa, zwolennicy Lamy, zawiązują spisek przeciw cesarzowi i gdy ten ucztuje, fałszywie przez nich poinformowany o ucieczce Lamy, Talinga zostaje otruty, a Lama wdziera się do pałacu z wojskiem i więzi cesarza. Gdy jednak zasiada na tronie, twarz jego zmienia się w koczodana, kota morskiego, czym wzburzeni mandarynowie zabijają jego i spiskowców, a na tron powraca Xunchius. W apodosis: pochwała rodu Kiewnarskich herbu Lubicz, jego wierności wobec królów i zasług dla ojczyzny, mimo ciągłych knowań Zdrady i Nieumiejętności; one też próbują wzbudzić „dawnych snem śmiertelnym uspionych ukraińskich i zaporoskich junaków”, daremnie jednak. Budzi ich dopiero Geniusz kanonika Kiewnarskiego²⁴ i wzywa do „ukraińskiego skoku” i pochwał na cześć nowego króla, Augusta II.

24 O postaciach Geniuszy w teatrze, nie tylko jezuickim, a rozpowszechnionych szczególnie w pierwszej połowie XVIII wieku zob. B. Judkowiak, *Przyczynki do genealogii i charakterystyki teatralnych Geniuszów*, w: *Miscellanea literackie i teatralne (od Kochanowskiego do Mrożka)*. Profesorowi Janowi Okoniowi przez przyjaciół i uczniów na 70. urodziny zebrane, cz. 2, *Tradycje literackie i teatralne*, pod red. K. Płachcińskiej i M. Kurana, Łódź 2010, s. 424–439.

Egzemplarze: Bibl. Script., nr 2; BUWno d. sygn. 3. XXIV. 1/492 (nieaktualna).

Literatura: Okoń, *Poetyka Sarbiewskiego*, s. 60: egzotyka orientalna; Okoń 1970, s. 69, 124–126 (analiza porównawcza), 156, 249, 259, 318, 376; S. Herbst, *Okres załamania – lata 1580–1700*, w: *Dzieje Płocka*, [red. nauk. A. Gieysztor], Płock 1973, s. 168: wymowa polityczna skierowana przeciwko szlachcie.

Wilno 1713. 25 II

3. Hilaria mortis fraternae luctu sanctiori Arnoldi principis vitae praeludentia inter hilares Bacchi ferias ab in Academia Vilnensi S.I. hilarijs dedita Juventute ludis antecinerilibus condita, anno 1713, 25 Februarii. [Wilno, Druk. Akad. S.I., przed 25 II 1713]. 2°.

Sommerv. VIII 800; Riezanow 37; DS II, 1, nr 577 (opis z mikr. J. Okonia).

K. nlb. i nsygn. 2, [a²].

[Tytuł nagłówkowy]: HILARIA/MORTIS FRATERNAE LUCTU/ Sanctiori ARNOLDI Principis Vitae/ PRAELUDENTIA:/ Inter Hilares Bacchi Ferias/ Ab Illustrissima, Perill[u]stri, Praenobili, ac Magnifica/ TULLIANIS, in Academia Vilnensi Soc: IESU/ HILARIJS dedita JUVENTUTE,/ Ludis Antecinerilibus/ CONDITA:/ Anno, Mortis suae luctu, Vitae Mortalium praeludentis, &/ exhilarantis Orbem Salvatoris MDCLXXX,/ Communium vero ex Nato DEO, mundi/ HILARIUM MDCCXIII. 25. Februarij, [listewka ozdobna].

Niżej: «Argumentum» (źródło: „Miraeus Aubertus in *Notitia Episcopatum Orbis Christiani*, lib. 5 fol. 363, teste P[at]re Oliverio Manaraeo com. p. I”).

K. [a₁]r–[a₂]v: tekst.

Język: łąciński.

Gatunek: tragedia zapustna.

Podział: Prologus. Actus I sc. 1–5. Chorus. Interludium. Actus II sc. 1–3. Chorus. Interludium. Actus III sc. 1–5. Chorus. Interludium. Actus IV sc. 1–3. Chorus. Interludium. Actus V sc. 1–6. Epilogus.

Trzeci. Leontius, najstarszy syn księcia Meklemburgii Hugolinusa, otrzymuje wróżbę, że jego najmłodszy brat Arnoldus wstąpi do zakonu, a po śmierci brata obejmie tron. By zapobiec takiej hańbie, jak sądzi, prosi ojca, by nie pozwolił Arnoldowi zostać zakonnikiem. Tymczasem Falinus, jego przyjaciel, któremu się zwierza, zaczyna knuć intrygę i namawia Leontiusa, by to on wstąpił do zakonu, a średniego brata, Richarda, by przejął władzę. Richarda ogarnia żądza władzy i wynajmuje on nawet płatnego mordercę, by w czasie uczty zabił Arnolda, ale

gdy odkrywa intrygi Falinusa, przebija go sztyłem. Tymczasem najęty morderca zabija omyłkowo Richarda, a w czasie ucieczki sam zostaje zabity. W końcu Arnoldus z ojcem odprowadzają ciało brata do klasztoru, w którym przebywa Leontius. Arnold pozostaje w klasztorze, a Leontius zaczyna rozumieć prawdziwy sens przepowiedni.

Chóry ukazywały życie ludzkie jako żeglowanie statkiem Fortuny, miotanym przez fale niebezpieczeństw i wiatry ludzkich słabości, na skutek których ławowierna młodzież nie może dopłynąć do Portu Dobrej Nadziei. W epilogu dusze w łodzi Charona piją wodę z Lety i zapominają, co robiły na świecie – a to dowodzi, jak marne są wszystkie uciechy życia.

E g z e m p l a r z e: Bibl. Script., nr 3; BUWno (d. sygn. 3. XXIV. 1/801) IV 18018.

Wilno 1715. 13 IV

4. [Gizbert Bogusław]: Saltus citra motum e Rhodo insula in caelum quiete beatifica terminatus, olim a tribus Rhodiensibus martyribus adornatus, nunc a rhetorica iuventute Acad. Vilmensis S.I. tragica scena reproductus, anno 1715 die 13 Aprilis. [Wilno, Druk. Akad. S.I., przed 13 IV 1715]. 2°.

E. IX 52; XVII 151 (błędnie: Gizbert Bolesław); Sommerv, III 1495; Riezanow 45; Simon 236; DS II, 1, nr 585.

K. nlb. i nsygn. 2, [a²].

[Tytuł nagłówkowy, pierwszy wyraz inicjałami]: SALTUS/ CITRA MOTUM/ è Rhodo Insula in Caelum,/ quiete beatifica/ TERMINATUS./ *Olim* / a Tribus Rhodiensibus Martyribus,/ immobili constantia pro CHRISTO/ morientibus,/ ad uniformem Fidei concentum/ ADORNATUS./ *Nunc vero*/ Ab Illustrissima, Perillustri, Praenobili, ac Magnifica Rhe-/torica Juventute, Academiae Vilmensis Societatis IESU,/ *Intra lugubres Patientis DEI Ferias*,/ Maesto Spectatori/ *Tragica Scena*/ REPRODUCTUS./ Anno Salientis è Montibus aeternis in terras Incarnati/ DEI, 1715. Die 13. Aprilis. [Linia ozdobna składana].

Poniżej: ARGUMENTUM (podane źródła: Jan Kwiatkiewicz „in *Annalibus Ecclesiasticis* ad Annum 1522”; Johannes Gotofredus [pseud., nazwisko: Abelin Johann Philip] in *Archontologia cosmica*, dissertatione de Ordine Equitum Melitensium [m.in. Frankfurt a. M. 1628; 1638; 1646]).

K. [a₁]v– [a₂]v: tekst.

J ę z y k: łaciński.

G a t u n e k: tragedia na Wielki Tydzień.

P o d z i a ł: Prologus. Protasis sc. 1–5. Chorus, Catastasis sc. 1–5. Chorus. Catastrophe sc. 1–8. Comus.

T r e ś ć. Akcja skupia się wokół proroctwa zawartego w zdaniu „Skok przynie- sie zbawienie synom i ojcu”. Słyszcy je Zemisses, wraz z synami, z ust Wielkiego Mistrza zakonu Joannitów, gdy podnosi jego berło, które spadło na ziemię, gdy Wielki Mistrz wyszedł na spotkanie Solimana po zdobyciu przez niego wyspy Rodos i witał go jako zwycięzcę, wręczając mu klucze. Co znaczy tajemnicze zdanie, próbuje się Zemisses dowiedzieć od świątobliwego pustelnika, który utwierdza go i jego synów w wierze i rozdaje im krucyfiksy. Soliman tymczasem przyjmuje Zemissesa i jego synów na swój dwór, jako krewnych, a równocześnie ujawnia swą nienawiść do chrześcijan i zaczyna ich prześladować. Wielki Mistrz ratuje się ucieczką na okręcie, ale Zemisses zostaje fałszywie oskarżony przez kanclerza Selima, że obdarzał chrześcijan przywilejami. Ogarnięty gniewem Soliman nakłania Zemissesa i synów do porzucenia wiary, ale gdy ci pozostają nieugięci, skazuje ich na śmierć. Dusze świętych męczenników zabierają anio- łowie z miejsca do nieba, niejako „skokiem z Rodos”, zgodnie z proroctwem, ale i z przysłowiem, *Hic Rodus, hic saltus*, które usłyszał Zemisses w lesie, gdy wracał z synami od pustelnika. Orator na końcu sławi wielki Skok Boga-Człowieka: z nieba na ziemię i ze źłóbka na krzyż, dla zbawienia ludzkości.

E g z e m p l a r z e: Bibl. Script., nr 4; BJ 33600. III Mag. St. Dr. Dopisek na s. tyt.: „R. P. Boguslai Gizbert”; BUWno d. sygn. 3. XXIV. 2/397 (nieaktualna).

Warszawa 1716. 1 VIII

5. Ignea acies ingenii, igne probata, in Ignatio Chinensium literatorum principe, qui immensam vim profanorum yoluminum, Christo Patri luminum, immolans, iisdem flammis extinxit caliginem superstitionis, reaccendit, sibi diem immortalis Sapientiae postridie Divi Ignatii principalis literarum instauratoris, a perillustri etc. iuventute Coll. Varsaviensis S.I. dramatico stylo explorata anno 1716. [Warszawa, Druk. Coll. S.I.?, przed 1 VIII 1716]. 2°.

Sommerv. VIII 471; Riezanow 127; DS II, 1, nr 455. (E. – O.)

K. nlb. 2, sygn. A².

[Tytuł nagłówkowy:] IGNEA ACIES/ INGENII,/ IGNE PROBATA,/ IN/ IGNATIO/ CHINENSIUM LITERATORUM PRINCIPE,/ QUI/ immensam vim Profanorum voluminum, Christo Patri lu-/minum, immolans, iisdem flammis extinxit caliginem superstitio-/nis, reaccendit, sibi diem immortalis Sapientiae/ postridie DIVI IGNATIJ/ PRINCIPALIS LITERARUM INSTAURATORIS,/ à

Perillustri, Magnifica @ Praenobili Juventute,/ Collegij Varsaviensis SOCIETATIS JESV,/ DRAMMATICO STYLO EXPLORATA,/ Anno Libri Vitae in lucem editi 1716.
2°. K. 2.

[Niżej:] HISTORIOLOGIA (podane źródło: Ludovicus Janinus l. 2 *Asiaticae historiae*).

Język: łaciński.

Gatunek: dramat.

Podział: Archiprologus. Prologus. Actus primus sc. 1–5. Chorus. Interstitium ludicrum: *Doctior est Domino bibliotheca suo*. Actus secundus sc. 1–5. Interlocutio comica: *Haurit aquam cribro, qui discere vult sine libro*. Actus tertius. sc. 1–4. Epilogus.

Treść. Wielki uczyony chiński, Chitaisi Flammiungus z Nankinu, pełen ambicji autor licznych ksiąg, lecz pogrążony w mrokach pogaństwa, chcąc zasłużyć na wieczną sławę, postanawia powtórzyć cud uczyty Ignacego, patriarchy Jerozolimy i zaprasza uczonych na ucztę z księgami, a gdy próba się nie udaje i zaproszeni goście rozchodzą się, rozczarowani, słyszy proroczy głos, że jego wieczna sława powstanie z płomienia. Po wielu nieudanych próbach wzywa wreszcie czternastoletniego syna Pavillianchusa, ucznia jezuity Franciszka Martineza, by złożyć go na ofiarę na stosie. Syn przybywa i godzi się umrzeć, ale w publicznej dyspacie wyjaśnia najpierw ojcu tajemnicę prawdziwej ofiary Syna zawartej w prawdziwej *Księdze życia*, to jest ofiary Chrystusa. Na widok palonych na stosie chrześcijan przyjmuje chrzest, z imieniem Ignatius, wybierając wskazaną mu jedyną prawdziwą *Księgę życia*. Sługom każe spalić wszystkie swoje księgi i sam również ofiaruje się na śmierć za wiarę.

Exemplarze: Bibl. Script., nr 5; BUWno (d. sygn.: 3. XXIV. 1/681) IV 31653.

Literatura: W. Korotaj, *Z problematyki staropolskich programów teatralnych*, w: *Wrocławskie spotkania teatralne*, Wrocław 1967, s. 100: interludia typowo szkolne, dydaktyczne; Okoń, *Wychowanie do społeczeństwa*, s. 410: treść, zdj. s. tyt.

Warszawa 1717. 26 III

6. [Naramowski Adam Ignacy]: Roma Musurmanicae cornibus lunae inversa pro septicolli urbe ad colles Constantinopolitanos, in decollato capite Josue Seu Jesu Amurathis filio, amoris fraterni obside erecta, deraum affini Leclio in lugubre spectaculnm, patientis Satvatoris Jesu ferijs, ab illustrissima,

perillustri, illustri, magnifica Tulliano Sarmatica Iuventute Varsaviensi S.J. exhibita. Anno Conditoris, inversae urbis 1717. [Warszawa, Druk, Coll. S. I., przed 26 III? 1717]. 2°.

E. XIX 109; Sommerv. IV 920; Riezanow 129; DS II, 1, nr 457.

K. nlb. i nsygn. 1.

[Tytuł nagłówkowy, pierwszy wyraz inicjałami:] ROMA/ MUSURMANICAE CORNIBUS LUNAE/ INVERSA/ PRO SEPTICOLLI URBE AD COLLES CONSTANTINOPOLITA-/NOS, IN DECOLLATO CAPITE JOSUE seu JESU/ AMURATHIS FILIO,/ Amoris fraterni obside/ ERECTA,/ *Demum Affini Lecho in lugubre spectaculum, Patientis Salvatoris/ JESU ferijs,*/ Ab ILLUSTRISIMA, PERILLUSTRI, ILLUSTRIS, MAGNIFICA TULLIANO SARMATI-/CA IUVENTUTE VARSAVIENSI SOC. JESV exhibita./ Anno Conditoris, inversae Urbis, ROMAE 1717.

[Linia ozdobna z węzłków]

[Niżej:] EPITOME HISTORICA (cytat i podane źródło:) Petrus Bizarus de Turc. lib. 9 (właściwie: Bizzarri Pietro, *Persicarum rerum historia...*).

J ę z y k: łaciński.

G a t u n e k: tragedia.

P o d z i a ł: Prologus. Actus I sc. 1–5. Chorus. Actus II sc. 1–5. Chorus. Actus III sc. 1–5. Epilogus.

T r e ś ć. Fabuła uwikłana w niezliczoną liczbę cytatów wróżebnych, których sens ujawnia się w działaniach postaci. Po zdobyciu kolejnych prowincji cesarz turecki Amurat ogłasza, że wzięci do niewoli chrześcijanie będą skazani na śmierć po księciu. Wyznacza też swoim następcą młodszego syna, Josuego. Zagniewany tym starszy brat Mechmet nasyła zabójcę na niego. Gdy Amurat dowiaduje się o tym, skazuje syna na śmierć. Ten, będąc w więzieniu, pisze list do brata z prośbą o ratunek. Josue odwiedza go w więzieniu, zmienia z nim szaty i pozwala mu wyjść. Sam jednak, nierozpoznany, ginie od miecza. Ofiara z siebie za brata ma być obrazem śmierci Chrystusa.

E g z e m p l a r z e: Bibl. Script. nr 6. Na pierwszej stronie dopisek: „P. Ada. Naramo[wski?]”; BUWno (d. sygn.: 3. XXIV. 2/463) IV 33135.

Drohiczyn 1717. 31 VII

7. [Lang Kazimierz?]: Dapes honorum Ioanni Alberto Poloniarum regi in orbe Polono appositae, nunc Joannis Krasnodębski benedictione ad publicam theatralis apparatus mensam metagymnastico dramate propositae, a Iuventute

Athenaei Drohicinensis Soc. Jesu 1717, pridie Calendas Augusti. Supraśl, Druk. Bazylianów, [przed 31 VII 1717]. 2°.

E. XV 54; Riezanow 225; Simon 36; DS II, 1, nr 54 (pełny opis, z egz. BN).

K. nlb. 6, sygn. A–B² [C²].

[Tytuł, pierwszy wyraz inicjałami]: DAPES/ HONORUM/ *post Scientiarum opsonia @ cruda Martis bellaria/ ad Regalis solij mensam,/ JOANNI ALBERTO/ Serenissimo Poloniarum Regi/ in Orbe Polono appositae;/ Nunc/ Praevia Avitae Crucis/ Perillustris Magnifici Domini/ JOANNIS/ KRASNODĘBSKI/ SUBDAPIFERI PODLACHIAE/ Domini ac Mecaenatis Munificentissimi/ Benedictione/ Convivanti spectatoris oculo/ ad publicam Theatralis apparatus mensam/ Metagymnastico Dramate ad delibandum/ propositae./ A Perillustri ac Magnifica luventute/ Athenaei Drohicinensis Societatis JESU/ Anno ad Mensam Crucis discumbentis DEI 1717./ Pridie Calendas Augusti, [listwa z ozdobników] Typis Supraslensibus PP. Basilianorum.*

Odwrot k. tyt.: drzeworyt z herbem Krasnodębskich „Pobóg II”, z podkową, krzyżem w środku i półkrzyżem na podkowie, poniżej cztero- i ośmiowiersz łąc. na herb. K. A₂r.–B₂v.: dedykacja Janowi Krasnodębskiemu, podpisana przez Rezydencję S] w Drohiczynie. K. [C₁]r.: „Argumentum” (źródła: „Albertus Ines Lechados part. 3. Crom [tj. M. Kromer]: *de rebus gestis Pol[onorum]* lib. 29 et 30. Kojałowicz *Hist[oriae] Lit[uanae]* part. 2 lib. 5”). K.[C₁]r–[C₂]v: tekst.

J ę z y k: łaćński.

G a t u n e k: dramat.

P o d z i a ł: Prologus: prothasis, apodosi. Actus I sc. 1–5, Chorus: prothasis, apodosi. Interludium. Actus II sc. 1–5. Chorus: prothasis, apodosi. Interludium. Actus III sc. 1–7. Epilogus.

T r e ś ć. Akcja rozwija się wokół zdań wróżebnych. Gdy po śmierci Kazimierza Jagiellończyka dostojnicy debatuja, komu oddać koronę, Orzeł polski spuszcza ją z napisem: „Temu korona, kto włoży na głowę laur”. Stąd wszyscy wskazują na Jana Olbrachta, słynącego z wiedzy. Budzi to sprzeciw Aleksandra, jego brata oraz księcia mazowieckiego Janusza. Ten drugi sprowadza Tatarów, którzy z jego poduszczenia biorą też do niewoli Aleksandra. Na wieść o tym Jan Olbracht wyrusza z wojskiem, gromi Tatarów i uwalnia Aleksandra, a ten zrzeka się tronu i oddaje koronę Olbrachtowi. Gdy z odnalezionego listu do chana Olbracht dowiaduje się o zdradzie księcia Janusza, odbiera mu księstwo i rozdaje zasłużonym w boju rycerzom, księżę Janusz zaś umiera ze zgrzyoty. Wcześniej chan tatarski z rozpaczy sam przebija się mieczem.

E g z e m p l a r z e: Bibl. Script., Rzym, nr 7. Na stronie tytułowej notka piórem: „M. Casimiri Langk”; BJ. 33698. III Mag. St. Dr.; BUWno (d. sygn. 3. XXIV. I/325.) IV 17839; Pozn. TPN. 10868. III; BN. XVIII. 3.25; Warsz. Sem. III. B.1.28.

L i t e r a t u r a: Brown, *Biblioteka*, s. 22; Estreicher, *Teatra*, t. 1, s. 69; Świat *teatru*, s. 227: treść i przesłanie utworu (w kontekście nru 30); Okoń, *Wychowanie do społeczeństwa*, s. 452: treść, zdj. s. tyt.

Warszawa 1718. 4 IV

8. [Koryzna Mikołaj?]: Mare Rubrum ex nigro heroo sanguine rubescens nec non gemmam martyrum nostro saeculo proferens, nempe nobilem Stanislaum Halicki, nunc theatri luctu adumbratus ab palaestra eloquentiae in Collegio Varsaviensi S. J., anno 1718 aprilis die 4ta. Warszawa, Druk. Coll. S.J., [przed 4 IV 1718]. 2°.

E. XXII 147–148; Sommerv. IV 1193; Riezanow 132; Simon 229; DS II, 1, nr 461 (opis pełny, z egz. BJ).

K. nlb. i nsygn. 2, [a²].

[Tytuł, pierwszy wyraz inicjałami]: MARE/ RUBRUM EX NIGRO/ HEROO SANGVINE RUBESCENS/ NEC NON GEMMAM MARTYRUM NOSTRO SAECULO/ PROFERENS/ Nempè/ Nobilem Gelono-Polonum/ STANISLAUM HALICKI/ qui/ [wierszem w środku:] *Ad Mare Nigrum in Taurica natus,/ In Polonia è sacro fonte renatus,/ In Patria fuso pro fide cruore denatus/ Recentissimis temporibus Anni 1695/ Antiquae fortitudinis exempla renasci fecit,/ Nunc vero:/ Sub luctuosas ferias Patientis/ DEI HOMINIS/ THEATRALI LUCTU/ ADUMBRATUS/ Ab/ Illustrissima ac Praenobili Palaestra Ligatae Eloquentiae/ Jn Collegio Regio-Jagellonico Varsaviensi/ SOCIETATJS JESU/ ANNO/ Agni RUBICONE Sui Sangvinis mundum dealbantis/ 1718./ APRILIS DIE 4ta./ [Listewka z ozdobników] *Typis COLLEGII Varsaviensis SOCIETATIS JESU.* [Listewka z ozdobników].*

Odwrót k. tyt.: „Historiologia” (źródło: „*Auctuarium annalium* P. [Jan] Kwiatkiewicz ad annum 1695”, tj. *Suplement rocznych Dziejów kościelnych*, 1706). K. [a₁]v–[a₂]v: tekst.

J ę z y k: łaćciński.

G a t u n e k: tragedia.

P o d z i a ł: Archiprologus. Prologus. Actus I sc. 1–6. Chorus. Actus II sc. 1–6. Chorus. Actus III sc. 1–8. Epilogus.

T r e ś ć. Fabuła skupia się na realizacji wróżby, którą z kołczanu otrzymuje Tatar Gelonus Tamerlukus przed wyprawą na Polskę, że ziemia polska wyznaczy mu właściwe kroki. Domyśla się, że będzie musiał uciekać. Ponieważ wkrótce Polacy faktycznie zwyciężają, Gelonus chroni się w lepiance żebraka, przebiera się w jego łańchmany i zawiesza na piersi krzyż. Gdy jednak Polacy uprowadzają żebraka w jego stroju, on sam, tak przebrany, zostaje wzięty do niewoli przez Tatarów, a gdy ci chcą go zabić, krzyż nagle strzela i Tatarzy uciekają. Zdumiony takim cudem Gelonus postanawia przyjąć chrzest. Gdy w a. II odpoczywa pod jabłonią, ta zmienia się w laur, a jemu we śnie pojawia się Koloman król halicki oraz Bogna, matka św. Stanisława biskupa, i każą mu przybrać na chrzcie imię Stanisław oraz nazwisko Halicki. Gdy tak się staje, otrzymuje też herb Złotogoleńczyk – ale z kolei dostaje się do niewoli tureckiej i gdy nie chce porzucić wiary, a nawet profanuje Koran, zostaje ścięty, poćwiartowany i wrzucony do Morza Czarnego. Aniołowie zbierają jego szczątki i zanoszą do kościoła św. Klemensa w Rzymie.

E g z e m p l a r z e: Bibl. Script., nr 8. Notka piórem na stronie tytułowej: „M. Nicolai Koryznae”; BJ. 33623 III. Mag. St. Dr. Notka na stronie tytułowej: „R. M. Nicolai Koryznae” (zakup z „Bibliot. Wileńsk.,” 1884, za 10 kopiejek); BUWno (d. sygn. 3. XXIV. 2/262) IV 32532.

Warszawa 1718. 9 IV

9. [Chądzyński Antoni?]: Regnator Fluviorum Sarmatiae Vistula purpuram martyrum indutus, in Regio Jagellonico Archigymnasio Collegii Varsaviensis Societatis Jesu sub tristes Passionis ferias theatralibus lachrymis dilutus, nec non maesto Auditori propinatus, ab illustrissima oratoriae facultatis Juventute anno 1718, die nona Aprilis. [Warszawa, Druk. Coll. S.J., przed 9 IV 1718], 2°. K. 2. Sommerv. II 1195; Riezanow 133; Bednarski 432; DS II, 1, nr 462.

K. nlb. i nsygn. 2, [a²].

[Tytuł:] REGNATOR/ FLUVIORUM/ SARMATIAE/ VISTULA/ PURPURAM/ MARTYRUM/ INDUTUS;/ JN REGIO JAGELLONICO ARCHIGYMNASIO COLLEGII/ VARSAVIENSIS SOCIETATIS JESU,/ Sub Tristes Passionis Ferias,/ Theatralibus Lachrymis Dilutus,/ Nec non maesto Auditori propinatus,/ Ab ILLUSTRISSIMA, PERILLUSTRI, MAGNIFICA ORATO-/RIAE FACULTATIS JUVENTUTE/ Anno Fontis Salutis ex Divinis Vulneribus Erumpentis/ 1718./ Die Nona Aprilis./ [listwa ozdobna] *Typis COLLEGII Varsaviensis SOCIETATIS JESV./* [linia ozdobna].

Odwrót k. tyt.: „*Epitome historica*” (źródło: „*Cromerus de Rebus Pol: Lib: 9*”, tj. M. Kromer: *De origine et rebus gestis Polonorum*, Bazylea 1555 i nast.).

Język: łaciński.

Genus: tragedia.

Podział: Prologus. Actus I sc. 1–5. Chorus. Actus II sc. 1–5. Chorus. Actus III sc. 1–7. Epilogus.

Treść. Sztuka nawiązuje do historycznych wydarzeń z czasu II najazdu tatarskiego na Małopolskę w roku 1260 i przedstawia śmierć męczeńską Piotra z Krępy, kasztelana sandomierskiego, przodka rodu Oleśnickich, oraz jego brata Zbigniewa, obrońców Sandomierza. Piotr, mimo przestrogi otrzymanej we śnie, jak też ostrzeżeń ze strony brata Zbigniewa, wita uprzemie księcia bełskiego, Lwa (późniejszego Lwa I Halickiego) i jego braci Romana i Bazylego-Basiliscusa, którzy oferują mu przyjaźń i wsparcie wojsk tatarskich. Nie zważa nawet na prorocze zdanie o śmierci męczeńskiej nie tylko już 49, ale i 51 świętych męczenników. Gdy w a. III przybywa do obozu wroga, zostaje podstępnie zabity, wraz z bratem, a jego ciało zostaje wrzucone do Wisły. Miasto zostaje zdobyte i następuje rzeź mieszkańców, a krew mordowanych spływa do Wisły – zbierają ją Geniusze niebiescy-Aniołowie i w tryumfalnym epinicionie ogłaszają słowa: „Sandomierz świętych 51 męczenników”.

W ten sposób sztuka rozwija opowieść o męczeńskiej śmierci bł. Sadoka i 48 jego towarzyszy, dominikanów sandomierskich zamordowanych przez Tatarów, i nawiązuje do kultu zatwierdzonego przez Bonifacego VIII w 1295 roku²⁵. Uzupełnia też (na podstawie opowieści Abrahama Bzowskiego z *Propago Divi Hyacinthi*) informację Kromera z *Epitome historica* o odpustach z tej okazji potwierdzonych m.in. przez Urbana VIII dla rzymskiego kościoła S. Maria ad Martyres – NMP od Męczenników (tj. Panteonu).

W epilogu warszawska Syrenka z kolumny Zygmunta zapisuje na pomniku tryumfalne elogium: *Polonus Petrus Christum non negavit* – „Polski Piotr nie zaparł się Chrystusa”, w nawiązaniu do okazji wielkopiątkowej.

Emplary: Bibl. Script., nr 9. Na stronie tytułowej notka piórem: „R. P. Antonij Chądzyński”; BUWno (d. sygn. 3. XXIV. 2/405) IV 31986 (tu notka prow.: G. Szostakowski).

Literatura: Okoń, *Wychowanie do społeczeństwa*, s. 140: treść, autor, zdj. s. tyt.

²⁵ Portal Rodzina Dominikańska, Bł. Sadok i 48 braci – <https://web.archive.org/web/20100706114657/http://www.rodzina.dominikanie.pl/swieci/sadok.php> [26.04.2022].

Warszawa 1719. 18 II

10. [Wolski Jerzy?]: Sanguis non sitiens sanguinem olim Extinguende Sanguinariae Bacchi siti, a Boleslao Profusus. Nunc demum antecinerali Dramate a Perillustri, Magnifica, ac Praenobili Sarmatico-Tulliana Palaestra, Collegij Varsaviensis Societatis Jesu, in Venceslao Bohemiae Duce, Lechaeo iuncto Sanguini, Praesentatus Anno, quo, Extincta Mortalium sitis Sanguine ejus, cujus Nece Salvi facti Sumus 1719, Die 18. Februarij. [Warszawa, Druk. Coll. S.I., przed 18 II 1719]. 2°.

E. XXXIII 296–297; Sommerv. VIII 471; Riezanow 135; Simon 229. Bednarski 433; DS II, 1, nr 464.

K. nlb. i nsygn. 2, [a²].

[Korona ozdobna u góry, poniżej w środku maskaron i tytuł]: SANGUIS/
NON SITIENS SANGUINEM/ OLIM/ Extingvendae Sanguinariae Bacchi siti,
a Boleslao/ PROFUSUS./ Nunc demum ante-cinerali Dramate a Perillustri,
Magnifica, ac/ Praenobili Sarmatico-Tulliana Palaestra, Collegij Varsaviensis/
Societatis JESU,/ in Venceslao Bohemiae Duce, Lechaeo iuncto Sanguini,/
PRAESENTATUS/ ANNO, quo,/ Extincta Mortalium sitis Sanguine ejus, cujus/
NECE SALVI facti Sumus/ 1719./ Die 18. Februarij./ [listwa ozdobna] Typis COLLEGII
Varsaviensis SOCIETATIS JESV./ [linia ozdobna].

Odwrot k. tyt.: „Argumentum” (źródło: „Cosm. Prag”, tj. Cosmas Pragensis, *Chronica Bohemorum*). Poniżej, do k. [a₂]v: tekst, na końcu plakietka ozdobna. Druk nieczysty w odbiciu, w tekście poprawki ręczne.

P o d z i a ł: Prologus. Actus I sc. 1–5. Chorus. Interludium. Actus II sc. 1–4. Chorus. Interludium. Actus III sc. 1–6. Chorus. Epilogus.

J ę z y k: łaćski.

G a t u n e k: tragedia.

T r e ś ć. Sztuka przedstawia zbrodnię bratobójstwa dokonaną przez księcia czeskiego Bolesława na bracie Waławie. W argumencie, dla przeciwstawienia, wzmianka o królestwach Polski i Czech jako rezultacie braterskiej zgody ich założycieli: Lecha i Czecha. Polska i Czechy wsławiły się bowiem tym, że twórcami ich królestw byli bracia Lech i Czech, ale ta wspólnota krwi została zbrukana przez Bolesława, okrutnika i rozpustnika, który zabił księcia czeskiego Waławę, jak Kain Abła. Waław męczennik czczony jest jednak odtąd jako święty.

W prologu Geniusz Bolesława wywołuje ze Styksu potwora Tyfona i przedstawiciele innych zbrodni bratobójstwa: egipskiego Ozyrysa zamordowanego przez brata, Romulusa jako zabójcę Remusa, a z historii m.in. króla angielskiego Henryka jako zabójcę brata Roberta, i króla węgierskiego Belę I, który pokonuje

w bitwie 1060 roku brata Andrzeja, a ten umiera z powodu ran odniesionych w bitwie.

Akcja sztuki łączy realia historyczne z różnego typu fikcyjnymi wróżbami i prorocत्वami. W a. I Bolesław, ogarnięty nienawiścią wobec chrześcijan, gdy próbuje pić z przyniesionego sobie pucharu, wpada w przerażenie, gdy dostrzega w nim wino zamienione w krew, i wzywa magów o wyjaśnienie zjawiska, po czym każe wypić zatruty kielich Morulusowi, jedynemu synowi Vadingi, przywódcy dworzan. Gdy ten ginie, ojciec składa wota w bazylice św. Wita i modli się o wskrzeszenie syna. Tymczasem Waclaw wraca ze zwycięskiej wyprawy i składa na ołtarzu ofiarowane mu przez cesarza Ottona ramię świętego, po czym przywraca zmarłego do życia, jak też wznosi kolumnę zwycięstwa z wyrytym na niej swoim imieniem. Widzi też jednak prorocze słowa z 2 Księgi Królewskiej: „Krew twoja na głowę twoją”. W a. II Bolesław poznaje najpierw przez magię (latarnia magiczna?) sukcesy wojenne Waclawa, po czym dowiaduje się o nich z ust posłańca Solona – i zamyśla podstępnie spisek przeciwko bratu, wciąż z udziałem magów. Rozwijają się też poboczne wątki, gdy m.in. Waclaw przyprowadza wskrzeszonego Morulusa ojcu, a ten go nie poznaje. W a. III Bolesław najpierw sam próbuje daremnie przebić mieczem Waclawa w drodze na nabożeństwo do świątyni świętych Kosmy i Damiana. Waclaw nie wznosi też później pucharu na cześć tych świętych, ale w końcu zostaje przebitý mieczem w drodze na wieczorną modlitwę i umiera w kaplicy pod krzyżem. Bolesław zaś wpada w furię i przebitý mieczem przez wiernego sługę, kończy swoją przemowę przedstawienie.

E g z e m p l a r z e: Bibl. Script., nr 10. Na stronie tytułowej notka piórem: „P. Georg Wolski”; BUWno (d. sygn. 3. XXIV. 2/647) IV 32073. Na stronie tytułowej zapis: „P. Georgij Wolski Soc. JESU m[anu] pp [propria]”.

L i t e r a t u r a: Okoń, *Wychowanie do społeczeństwa*, s. 459: treść, autor, zdj. s. tyt.

Wilno 1720. 10 II

11. [Wolski Jerzy?]: *Thesaurus absconditus inter publica Bacchi et debacchantium dispendia, s. Marcellus in terra defossus, ad umbras scenicas antecinerales ab Juventute Acad. Vilnensis S.I. praesentatus*. [Wilno, Druk. Akad. S.I., przed 10 II 1720]. 2°.

E. XXXI 142; Sommerv. VIII 807; Riezanow 58; Simon 236; DS II, 1, nr 598 (pełny opis, z mikr. BUWno.).

K. nlb. 2, sygn. A².

[Tytuł]: THESAURUS/ ABSCONditUS/ Inter/ Publica Bacchi & Debacchan-/ tium dispendia/ S. MARCELLUS/ in Terra defossus,/ ad/ Umbras scenicas antecinerales/ a/ Gemma Sobole Erythrisq[ue]/ non degenerere sangvine,/ Illustrissima, Perillustri, Magni-/fica, ac Generosa Juventute/ Tulliana Academiae Vilnensis/ Societatis IESU,/ PRAESentATUS/ Anno Domini/ De Thesauro suo Nova & Vetera pro-/ferentis; & in quo sunt omnes Thesauri./ 1720. Die 10. Februarij.

Odwrót k. tyt.: „Argumentum” (źródło: *Martyrologium Romanum*). K. A₁v–A₂v: tekst.

J ę z y k: łaciński.

G a t u n e k: tragedia zapustna.

P o d z i a ł: Prologus. Actus I sc. 1–6. Chorus. Interludium: *Ebrius omnis, est aliis ludus, ludus et ipse sibi*. (źródło: *Neot[erycy]*). Actus II sc. 1–4. Chorus. Interludium: *Ebrietas ut vera nocet, sic fieta juvabit* (źródło: Owidiusz). Actus III sc. 1–6. Epilogus.

T r e ś ć. Na wpół legendarna, przejęta z *Martyrologium rzymskiego*, jest opowieścią o śmierci św. Marcelego, męczennika z Chalons-sur-Saône. Poprzez jego losy sztuka potępia pijaństwo oraz żądzę bogactwa.

Akcja rozpoczyna się zdobyciem Lyonu przez pogańskiego tetrarchę Priscusa, który wymusza na mieszkańcach skarby i drogie kamienie jako okup, a równocześnie przygotowuje miasto do święta Bachusa. Gdy syn tetrarchy, Priscillus, obchodzi miasto ze złotym pucharem, zazdrosny o to kapłan-ofiarnik zamienia mu puchar i gdy Priscillus pije z niego, zamienia się w skałę. Z kolei wodzowie i dworzanie wpadają w szaleńczy taniec pod tajemniczym wpływem kamieni. Jako winnego tym zjawiskom, tetrarcha skazuje kapłana na stos. Wtedy to włącza się do akcji Marceli. Wybrany najpierw skarbnikiem, opuszcza jednak dwór, a spotkawszy Priscilla w postaci skały, przywraca mu życie po skropieniu krwią męczenników i nawraca na wiarę. Obaj też wyjednują u tetrarchy darowanie życia kapłanowi. Gdy jednak odmawiają udziału w obrzędach na cześć Bachusa, rozwścieczony tetrarcha skazuje syna na strącenie ze skały, zaś Marcelego na pogrzebanie żywcem.

W epilogu Geniusze niebiescy zbierają prochy Marcelego do złotej klepsydry, która odmierza szczęśliwe godziny po smutkach życia, i uczą, że wszystkie uciechy ludzkie zamieniają się w proch.

NB. Niejasne co do inscenizacji są interludia, jako ilustracje do literackich sentencji, przytoczonych z neoteryków z I w. p.n.e., że „każdy pijak jest

pośmiewiskiem dla siebie i dla innych” (po a. I) oraz z Owidiusza, że „pijaństwo jak prawdziwie szkodzi, tak fałszywie bawi”.

E g z e m p l a r z e: Bibl. Script., nr 11; BJ 33584 III Mag. St. Dr.; BUWno (d. sygn. 3. XXIV. 2/691) IV 16833. Notka przy tytule: „R. P. Georgij Wolski”.

Warszawa 1720. 23 III

12. [Kossowski Władysław?]: Parnassus bicollis, in Bungensibus erectus petris, victricibus prope veris primitias reflorescens laureis, geminorum martyrum Japonensium, Jorami eiusque filii, profusa pro orthodoxa fide sanguinis Hypocrena irrigatus, atque sub lugubres Dominicae Passionis ferias ab Illustrissima etc. Iuventute Apollinea Coll[egii] Vars[aviensis] S. J. tragico dramate circumscriptus, anno 1720, 1-mo Kalendas Aprilis. [Warszawa, Druk. Coll. S.I., przed 1 IV 1720]. 2°.

E. XX 144; Sommerv. IV 1203; Riezanow 140; Simon 229; DS II, 1, nr 469 (og.). K. nlb. 1, sygn.)(‘.

[Tytuł nagłówkowy:] PARNASSUS BICOLLIS,/ JN BUNGENSIBUS ERECTUS PETRIS,/ Victricibus prope Veris primitias reflorescens Laureis,/ *Geminorum martyrum Japonensium*,/ JORAMI Eiusq[ue] filii,/ Profusa pro Orthodoxa Fide Sangvinis Hypocrena/ JRRIGATUS; atq[ue]/ Sub Lugubres Dominicae Passionis Ferias/ Ab Illustrissima, Perillustri, Magnifica ac Praenobili Iuventute Apollinea Coll. Vars. Soc. IESV/ TRAGICO DRAMATE CIRCUMSCRIPTUS./ Anno Divinioris Apollinis in Golgothao Parnasso triumphales/ Lureas Colligentis 1720. 1mo Kalendas Aprilis.

Poniżej: „Argumentum” (źródło: „Sachinus in historia Soc. par.5, l: 9 A Chri: 1539. soc: 50”, tj. Sacchinus Franciscus, *Historiae Societatis Jesu... pars quinta*, Romae 1661). K.)(, r.-v: tekst.

NB. Tekst częściowo na marginesach, druk ścisły, trudno czytelny.

J ę z y k: łaćiański.

G a t u n e k: tragedia.

P o d z i a ł: Prologus. Actus I sc. 1–5. Chorus. Actus II sc. 1–5. Chorus. Actus III sc. 1–6. Chorus. Epilogus.

Treść. Fabuła sztuki, w dużej mierze fikcyjna, wiąże się z dziejami misji jezuickich w Japonii. Wobec rozszerzania się chrześcijaństwa w królestwie Bungi, przywódca bonzów Thuringus napomina króla Goscimionusa, że zaniedbuje ojczysty kult węża. Król w odpowiedzi wydaje dekret przeciwko chrześcijanom, ale gdy podpisuje go, otrzymuje przestrogi wróżebne: drętwieje mu prawa ręka,

korona spada z głowy, a na liściach cyprysu widzi napis: „Kto straszy, sam bardziej się złąknie”. Tymczasem książę Falangus, któremu król powierzył wykonanie dekretu, zawiązuje spisek z udziałem Tutanusa i Fidinusa. Podejrzenia o chrześcijaństwo padają w pierwszym rządzie na Joramusa i jego syna Carinusa. Tutanus, dotąd życzliwy wobec chrześcijan, ostrzega Joramusa, a ten udaje się na modlitwę przed krucyfiksem i także otrzymuje wróżebne pouczenie. On sam waha się, podczas gdy bardziej stały w wierze jest syn Carinus. Trwa tymczasem spiskowa nagonka na chrześcijan. Ostatecznie Joramus i Carinus zostają oskarżeni i wtrąceni do więzienia, a gdy król wydaje na nich wyrok, giną śmiercią męczeńską na krzyżu. Króla dręczą jednak zjawy piekielne i gdy wpada z przestachu w szal, przebija się mieczem – tak spełnia się pierwotna wróżba. W epilogu Apollo wręcza męczennikom zwycięskie palmy, Aniołowie zaś zanoszą ich dusze do nieba.

E g z e m p l a r z e: Bibl. Script. nr 12. U dołu strony tytułowej dopisek: „M. Lad. Kossowski Soc. Jesu”; BUWno (d. sygn. 3. XXIV. 2/368) IV 32006.

Płock 1720. 13 II

13. [Pakoślawski Jan?]: Fax mentis honestae gloria Vladislao Hermanno extincta, ad fundatrices ceras lucernam, scilicet Karnkoviani Plocensis Soc: Jesu Collegij, per Illustrem Apollineam luventutem scenicis in Quadragesima ignibus reacensa, in cereos ac resolutos ad frangenda jejunia. Anno Lactati Salvatoris, quo tempus jejuniorum in oleo Polonia Inlbat, neCqVIsqVaM fIde rVpta, tenebat ILLa. Seneca in *Hippolyt.* [S.l., przed 13 II 1720]. 2°.

E. XVI 182; Sommerv. VI 87, 900; Riezanow 274; Simon 151, 155; Bednarski 433; DS II, 1, nr 277.

K. 1, sygn. (1)¹.

[Tytuł nagłówkowy:] FAX MENTIS HONESTAE/ GLORIA²⁶/ VLADISLAO HERMANNO/ *Extincta*,/ Ad Fundatrices Ceras²⁷ Lucernam scilicet Karn-/koviani Plocensis Soc: *JESU* Collegij,/ *Per Illustrem Magnificam Praenobilem Apollineam/ luventutem, scenicis in Quadragesima ignibus/ REACCENSA*,/ In cereos ac resolutos ad frangenda jejunia./ *Anno/ Lactati Salvatoris, quo tempus jejuniorum in oleo Polonia/ In: lbat, neC/qVIsqVaM fIDE/ rVpta, tenebat ILLa. Seneca in Hippolyt.*

26 Tu odsyłacz: (1) do źródła: „Silius” (tj. Silius Italicus, z którego cytat w tytule).

27 Tu odsyłacz: (2): „*Lucerna ejus Agnus. apoc.*” (tj. cytat z Ap 21,23: „a jego lampą – Baranek”).

Poniżej: „Argumentum” (źródło: „*Crom. l. 5*”, tj. Kromer – zob. nr 7 i 9).

Język: łaciński.

Gatunek: dramat.

Podział: Prologus. Anti-Prologus. Protasis ind. I–III. Chorus. Epitasis ind. I–III. Catastasis ind. I–III. Catastrophe ind. I–III. Epilogus. (W prologu cytaty: *Inter arma silent leges* – „W czasie wojny milczą prawa”; w antyprologu, chórach i epilogu cytaty z Mt 22, 21, św. Ambrożego, św. Hieronima, Piotra Skargi i in.).

Treść. Zgodnie z informacją Kromera przytoczoną w argumencie, przedstawienie ukazywało karę, którą oblegający Nakło Władysław Herman poniósł za to, że nie przestrzegał czterdziestodniowego Wielkiego Postu: prześladowały go cienie nieprzyjaciół, a gdy uciekał, Pomorzanie podpalili obóz i ścigali go. W sztuce rzecz jednak zbeletryzowano poprzez fikcyjne uzupełnienia, w nawiązaniu do sentencji antycznych i biblijnych. Tytułową „pochodnię uczciwego rozumu” jest dwunastoletni bratanek Władysława, Mieczysław, który uczującemu księciu ukazuje Chrystusa i radzi jeść ryby. Nagle jednak spada pochodnia trzymana przez Figloquiusa i strąca zarówno berło Władysława, jak i krzyż Mieczysława. Mimo tak nieprzychylniej wróżby, Herman wyznacza Mieczysława przywódcą ataku na Nakło, wbrew sugestii Sieciecha, aby został nim jego 12-letni syn Młodosław. Mieczysław tymczasem wpada w chorobę, widzi zjawy, trwa też w obozie spór o pierwszeństwo i wyznaczenie następcy po Hermanie. Mieczysław umiera, Herman grzebie go w jaskini, Pomorzanie zaś palą obóz.

Emplary: Bibl. Script. nr 13. U dołu strony tytułowej dopisek: „M. Joan. Pakosławski S. I.”; BUWno d. sygn. 3. XXIV. 1/426 (nieaktualna).

Literatura: Sinko, *Poezja nowołacińska*, Kraków 1918, s. 170; Kraków 1935, s. 133: Połock jako miejsce wyst. (omyłkowo); A. Zahorski, *Dzieje polityczne i wojskowe Płocka do początków Sejmu Czteroletniego*, w: *Dzieje Płocka*, [red. nauk. A. Gieysztor], Płock 1973, s. 181.

Płock 1720, przed 29 III

14. [Wilkinowicz Ignacy]: Manus congregatorum Ioannis, Petri et Andreae, ad martyrii lauream extensa, a perillustri etc. iuventute rhetorica coll. Karnkoviani Plocensis S.J. in tragicam scenam data anno 1720, [S.l., przed 29 III 1720]. 2°. Sommerv. VI 901; VIII 1136 (podany autor); Riezanow 275; DS II, 1, nr 279 (og.). K. nlb. i nsygn. 1.

[Tytuł nagłówkowy:] MANUS/ CONGREGATORUM/ IOANNIS, PETRI ET ANDREAE,/ AD MARTYRII LAUREAM extensa,/ A Perillustri, Illustri, ac Magnifica Iuventu/te Rhetorica Collegij Karnkoviani Plocen/sis Societatis JESU./ In tragicam scenam data Anno 1720.

Poniżej: „Argumentum” (źródło: „Iuvenc. parte 5, l. 20”, tj. Iuvencius (Jouvancy) Iosephus, *Historia Societatis Iesu, pars quinta, tomus posterior, ab anno 1591 ad 1616*, Roma 1710).

NB. W prologu i chórach liczne cytaty, m.in. z M. K. Sarbiewskiego, Alberta Inesa, C. Baroniusza, Klaudiana, Caspara Barlaeusa.

J ę z y k: łaciński.

G a t u n e k: tragedia.

P o d z i a ł: Prologus. Actus I sc. 1–5. Chorus. Actus II sc. 1–3. Chorus. Actus III sc. 1–7 (brak: Chorus).

T r e ś ć. Z podanej w argumencie relacji Jouvancy’ego można wnosić, że chodzi o wydarzenia z dziejów misji jezuickich w Japonii. Mowa tu o Janie, sławnym z bogactwa, pochodzenia i pobożności, który wraz ze swymi synami: dwunastoletnim Piotrem i sześćioletnim Andrzejem (tak nazwanym w sztuce) zginął za wiarę w Chrystusa; syn najmłodszy, zbudzony ze snu przez liktora oznajmiającego mu wyrok, błagał, by mógł zginąć wraz z ukochanym ojcem.

W sztuce fabuła rozwija się wokół dość złożonego spisku Dolonusa, który chcąc pogrzyźć znenawidzonego przez siebie Jana, rezygnuje z funkcji prefekta i oddaje urząd Fallinusowi, by ten z kolei zamienił się władzą z Malonem, prefektem u króla Cansugedono, w którego państwie przebywają chrześcijanie. Ma w rezultacie miejsce skomplikowana intryga: nie podejrzewający podstępów Jan zamienia się władzą z Fallinusem, potwierdzając rzecz wymianą tajemniczych pierścieni, w końcu jednak zostaje oskarżony o otrucie królewskiego wnuka i skazany na śmierć wraz z synami. Przed oskarżeniem zdąży jeszcze ochrzcić swoich synów.

E g z e m p l a r z e: Bibl. Script. nr 14; BUWno d. sygn. 3. XXIV.1/815 (nieaktualna).

Warszawa 1721. 29 III

15. Campus electoralis ex Africae hortis, in quibus Ioannes de Petra Brabantinus ad perennem coronam electus et coronatus, nunc vero ab Iuventute Apollinea Regii Athenaei Varsaviensis S.I. reproductus anno 1721 mense Martio die 29. [Warszawa, Druk. Coll. S.I., przed 29 III 1721]. 2°.

Sommerv. VIII 472; Riezanow 143; DS II, 1, nr 472.

K. nlb. i nsygn. 2, [a²].

[Tytuł nagłówkowy:] CAMPUS/ ELECTORALIS/ Ex Algerensibus Africae Hortis,/ In quibus olim,/ IOANNES de PETRA Brabantinus,/ Trium Polonorum Martyrum ibidem Collega;/ Post sangvinolentam Censuram Candidatorum/ Ad Perennem Coronam/ ELECTUS & CORONATUS:/ Nunc vero in Urbe ad Campum Electoralem sita,/ Inter lugubres Ferias Floris Campi,/ supra Golgothaeam Plantati Petram/ *Ab Illma, Perillustri, Magnifica, ac Praenobili/ Iuventute Apollinea Regij Athenaei Varsav:/ SOCIETATIS JESU/* Aperto doloris Campo/ REPRODUCTUS./ Anno Dni MDCCXXI Mense Martio Die. 29.

Poniżej: „Argumentum” (źródło: „Joannes: Bapt: Gramay *Hist. Algerit:* fol. 3”, tj. J. B. Gramaye, *Diarium rerum Algerae gestarum, ab anno 1619*).

K. [a₁]r K. [a₁]v–[a₂]v: tekst.

J ę z y k: łaćciński.

G a t u n e k: tragedia.

P o d z i a ł: Prologus. Actus I sc. 1–5. Chorus, Actus II sc. 1–5. Chorus. Actus III sc. 1–6. Epilogus.

T r e ś ć. Legendarna opowieść, z alegorycznymi nawiązaniami do antyku, o Janie de Petra, chrześcijaninie z Brabancji, wziętym do niewoli i ukrzyżowanym w Afryce za wiarę w Chrystusa. Już jednak w tytule, a także poprzez imiona postaci: Hortullibonus i Neronianzer sztuka nawiązuje do ogrodów Nerona w Rzymie skropionych krwią męczenników.

W sztuce Jan de Petra, wystawiony na targu niewolników w Algierze, zostaje za namową mużułmańskiego chłopca Hortullibonusa (imię znaczące, związane z ogrodem jako miejscem wydarzeń) wykupiony przez jego ojca, Neronianzera, i podejmuje pracę jako szczególnie uzdolniony, w ogrodzie pełnym tajemnic. Z miejsca zaprzyjaźnia się z chłopcem i uczy go wiary chrześcijańskiej. W ogrodzie zasadza dwa krzyże, wróżebne, jak się okaże, a gdy Neronianzer chce je wyciąć, tryskają z nich iskry. Zjawiska nie mogą wytłumaczyć ani mużułmański derwisz, ani wyrocznia. Neronianzer próbuje nawrócić Jana na mahometanizm, ale ten udowadnia mu nieprawdziwość jego wiary. Gdy nakazuje następnie włożyć koronę cierniową na głowę Jana, ta zmienia się w złotą. Na wieść o tym, że Jan zamierza uciec razem z jego synem, ogarnięty szałem, skazuje ich obu na ukrzyżowanie (po wcześniejszej wymianie symbolicznych bukietów mirry). Samą egzekucję derwisz pokazuje mu przy użyciu lampy magicznej (nb. poznanej już wyżej²⁸ i popularnej w teatrze szkolnym). Neronianzer i derwisz ponoszą jednak karę: zamieniają się w poczwary i wzajemnie zabijają.

28 Zob. nr 1: *Naufragium vitae et regni*.

W chórze po a. I Tyrania Afrykańska odnajduje proroczo w „winnicy Chrystusa” (*Vinea Christi*) również złote grona trzech polskich męczenników, wspomnianych w tytule (w ślad za Janem Tannerem, autorem-jezuitą). W epilogu chrześcijański Apollo przypomina o ogrodzie męki Chrystusa i ogłasza, że jest ona źródłem wiecznego szczęścia.

E g z e m p l a r z e: Bibl. Script. nr 15; BUWno d. sygn. 3. XXIV. 1/189 (nieaktualna); Krak. MN. 475.

L i t e r a t u r a: Poplatek, *Materiały archiwalne*, t. 2, s. 279; Okoń, *Teatralia Wolańskiego*, s. 171, 173.

Wilno 1721. 1 VIII

16. [Kossakowski Dominik? Dochterowicz Fabian?]: Pyrrhus extra Epirum, in Sarmatico Latio pretium et praemium Parnassi Sigillari gemma concludens. Erasmus Ciołek, olim a Vladislao Jagellone, coronato eruditorum capitum Mecaenate, authoritatis poeticae suffragio regni signatura insignitus, nunc vero ex Augusti privilegio, sigillato Palladis Augustali, ad latinam Joannis divinioris cancellarii portam salutatus, ab illustrissima etc. Juventute Academiae Vilmensis S.J. anno 1721, kalendis Augusti. [Wilno, Druk. Akad. S.I., przed 1 VIII 1721]. 2°.

Sommerv. IX 556; Riezanow 62; Simon 236; Bednarski 433; DS II, 1, nr 603. K. 2, sygn. (1)¹–(2)¹.

[Tytuł nagłówkowy:] PYRRHUS/ Extra/ EPIRUM,/ IN SARMATICO LATIO/ *Pretium et praemium Parnassi Sigillari gemma*/ CONCLUDENS ERASMUS CIOŁEK,/ Olim/ A Vladislao Jagellone, Coronato Eruditorum/ Capitem Mecaenate,/ Authoritatis Poeticae Suffragio, Regni Signatura/ INSIGNITUS,/ NUNC VERO/ *Ex Augusti Privilegio, Sigillato Palladis Augustali,*/ *Ad latinam IOANNIS, Divinioris Cancellarii, Portam*/ SALUTATUS,/ Ab Illustrissima, Perillustri, Magnifica, ac Praenobili/ Juventute Academiae Vilmensis Societatis IESU/ *Anno DEI, pretium salutis humanae unione signantis.*/ 1721. Kalendis Augusti. [listwa ozdobna].

Poniżej, k. (1) r–v: „Argumentum” (źródło: „Simon Okolski, *Orbi Poloni* tomo 1. Nicolaus Zalaszowski Archi-Diaconus Posnaniensis” [w DS dodany tytuł: *Ius Capituli seu Tractatus novus... cum adiecta illustrissimorum Episcoporum Posnan. Historica Synopsi*]). – W streszczeniach scen cytaty z Kromera, Plutarcha, Mikołaja Chwałkowskiego i Jana Kwiatkiewicza.

J ę z y k: ła ci ń s k i.

G a t u n e k: dramat.

P o d z i a ł: Prologus. Interludium. Actus I sc.1–5. Chorus I. Interludium. Actus II sc.1–6. Chorus II. Interludium. Actus III sc. 1–5. Chorus. Epilogus.

Treść. W tytule i argumencie wyrażona główna idea sztuki – władca Epiru Pyrrus miał więcej szczęścia w oddawaniu czci Apollinowi i Muzom, niż jako przeciwnik Rzymu, ale i w tym musiał ustąpić pierwszeństwa przed poetą Ciołkiem, który wywodząc się z rzymskiego rodu Vitelliusów (w utworze zwany Vitellianusem) osiągnął jako pierwszy w Sarmacji autorytet poety.

NB. W sztuce utożsamia się tytułowego Erazma Ciołka, zwanego tu Vitelliusem (zm. 1522), sekretarza królewskiego, mówcę i miłośnika ksiąg, a w końcu kanonika i biskupa płockiego za czasów Zygmunta Starego, ze starszym niemal o sto lat Stanisławem Ciołkiem (zm. 1437), poetą i koncyliarystą na dworze króla Jagiełły, uczestnikiem rokowań z Krzyżakami, a w końcu podkanclerzym i biskupem poznańskim (1428)²⁹.

Vitellianus pojawia się już w pierwszej scenie jako poeta, który utrudzony poetyckim opisem zwycięstwa pod Grunwaldem, pieczętuje pierścieniem pochwałą króla, ale znajduje też napisany tajemniczą ręką monastych: *Pro vitulo capies Aquilam, titulumque tenebis* – „Za cieleń Orła zdobędziesz i tytuł otrzymasz”. Poruszony wróżbą, udaje się do przyległego lasu, poświęconego muzom. Usłyszawszy przy wejściu lament, wzywa zbrojną straż i znajduje przywiązane do drzewa młodzieńca – okazuje się, że uciekiniera (wagarowicza?) z Akademii, którego zwycięzcy Polacy uznali za jeńca. Znajduje też ośmiu młodych Krzyżaków, zbiegłych do lasu, a wystraszonych z kolei przez żubra. Głowę żubra i owych młodych jeńców ofiarowuje królowi, a ten obdarza go srebrnym pierścieniem z orłem. Rozpoczyna się też tu jednak skomplikowana intryga: młodzieniec Bovius wręcza królowi poemat Vitellianusa, który mu wypadł był z zanadru. Król jest uradowany poematem, ale wspomniani w nim żartobliwie Wilczevius i Lissovius organizują spisek przeciwko autorowi, nasycają trucizną pieczęć i oskarżają Vitellianusa. Ten trafia do więzienia, ale po różnych perypetiach zostaje w końcu uwolniony, a król podziwia z kolei jego *Tristia*, napisane w więzieniu na wzór Owidiusza³⁰, i wśród radosnych tańców grupy ośmiu dawnych jeńców, obdarza go godnością kanclerza.

W epilogu Apollo, przy dźwiękach cytry, głosi pochwały cesarzy Augusta, Gracjana i Honoriusza jako mecenasów wielkich poetów: Wergiliusza, Auzoniusza

29 Zob. przypis 10.

30 W przypisach sumariusz wspomina tu (w ślad za Janem Kwiatkiewiczem) odnaleziony nad brzegami Morza Czarnego przez Jana Zamoyskiego grób Owidiusza.

i Klaudiana. Geniusz Vitellianusa dołącza pochwałę Władysława Jagiełły jako mecenasa i dołącza nazwiska uczniów nagrodzonych przejściem do klas wyższych.

E g z e m p l a r z e: Bibl. Script. nr 16. U dołu strony tytułowej dopisek: „M. D. Dominicus Kossakowski [?]”; BUWno (d. sygn. 3. XXIV. 1/669) IV 31340. Tu dopisek: „M. Dochterowicz” (u góry dopisek późniejszy (katalogowy?): „Franciszek Dochterowicz”).

L i t e r a t u r a: Bednarski, s. 433 (autor: Dominik Kossakowski); Bieńkowski, *Motywy antyczne*, s. 41; Okoń, *Wychowanie do społeczeństwa*, s. 438: treść, zdj. s. tyt.

Warszawa 1722. 14 II

17. [Morykoni Karol?]: Cantus olorum ad incarcerationam laetitiam Praeclai Poloni herois tragico-comicis antecinalibus ludis propositus ab Oratoria Palaestra Coll. Varsaviensis S.I. [Warszawa, Druk. Coll. S.I., przed 14 II 1722]. 2°.

E. XIV 48–49; XXII 578; DS II, 1, nr 475 (pełny opis, z egz. B).

K. nlb. 2, sygn. (I)₂.

[Tytuł nagłówkowy]: CANTUS/ OLORUM/ Cruentis Varnensis Praelij fluctibus/ ad Bosphori, & Vitae Portum delatorum,/ in Turri Othomanicae Portae,/ velut in Porta Mortis, & ferali Cavea/ Lethi Candidatorum/ ad Incarcerata[m] laetitiam,/ PRAECLAI/ Poloni herois,/ & aliquot ejusdem Gentis & Sortis Comitum:/ Palinodiam post Cantata funera canente Tyrannide;/ atq[ue] succedentibus gaudijs restitutae Libertatis ad Patria remeandi Littora/ in Laetum Celeusma/ MUTATUS,/ nunc vero/ Liberi Patris Mancipijs/ in gaudia aeterno luctu terminanda solutis,/ sub Olorino Innocentis Laetitiae Schemate/ Tragico-Comicis Antecinalibus Ludis/ PROPOSITUS/ *Ab Oratoria Palaestra Collegij Varsav. Soc. JESU.*/ Anno MDCCXXII./ Die 14ta Februarij.

K. (I) r–v: „Argumentum” (źródło: „P. Alex. Lorencowic Soc. Iesu Dom. 3 Epiph. folio 64”, tj. *Kazania na niedziele całego roku*. Kalisz 1670 – Niedziela 3. po Trzech Królach).

K. (I)₁v–(I)₂ v: tekst.

J ę z y k: łaciński.

G a t u n e k: dramat.

P o d z i a ł: Prologus. Interludium. Actus I sc. 1–5, Chorus. Interludium. Actus II sc. 1–5. Chorus. Interludium, Actus III sc. 1–3, Epilogus.

T r e ś ć. Pomysł sztuki wyprowadzono z kaznodziejskiego *exemplum* jezuita Lorencowicza o przedziwnych zmianach losu, ukazanych na przykładzie stolnika

królewskiego Przeclawa h. Warnia (Rak) z czasów panowania Ludwika, króla Węgier i Polski. Uwięziony wraz z innymi Polakami w wieży nad Bosforem, nie stracił on radości życia, lecz śpiewał po polsku wesołe pieśni. Zdumionemu tym wezyrowi Solimanowi wyjaśnił na posiedzeniu tureckiego Dywanu, że będąc w rękach Stwórcy świata, więźniowie radują się w Bogu i oczekują nagrody za swą wiarę i ufność. Wezyr w odpowiedzi nakazał otworzyć bramy więzienia i wypuścić tak radosnych polskich geniuszy.

Prostą tę opowieść w sztuce udratyzowano i rozbudowano w zawiłą i niezbyt spójną intrygę. Już w pierwszej scenie ukazuje się tryumfalny wjazd Solimana do Konstantynopola po zwycięstwie pod Warną (tu pomyłka, zamiast: pod Mohaczem): jego wóz ciągną jeńcy polscy, a wśród nich Przeclaw niesie na misie głowę poległego króla Ludwika. Mdleje on jednak z ran i wyczerpania, a uznany za martwego, zostaje wrzucony do Bosforu. Równocześnie na zdobytym przez Turków sztandarze Przeclawa znak Orła i Raka zamienia się w znak Łabędzia, zaś słońce na niebie cofa się do znaku Raka. Widzi to Soliman i trwoży się, ale Factionanzer uspokaja go i wróży mu pomyślny wynik. Tymczasem bracia Przeclawa: Gratysław i Kordysław mają zginąć w pojedynku, lecz odmawiają walki. Wyłowiony z kolei z Bosforu Przeclaw staje przed Solimanem, a ten obdarcza go wolnością. Jako wolny, zamierza z kolei uwolnić braci. Wcześniej chce jednak pochować głowę króla Ludwika. Wśród grobowców greckich spotyka obu braci gotujących się na śmierć. Przerażeni Turcy uciekają, uznając, że to duch Przeclawa. Bracia korzystają z zamieszania i próbują uciec. Soliman tymczasem budzi się ze snu, w przekonaniu, że właśnie zamordował Muftiego. Dla ekspiacji nakazuje wrzucić wszystkich jeńców do morza. Bracia, wraz z innymi, trafiają do wieży nad Bosforem. Tam śpiewają o śmierci jako jedynej wybawicieli. Soliman słyszy ich mężny śpiew i uwalnia ich, a nawet podejmuje ucztę i tańcem. Karę ponosi natomiast Factionanzer, jako sprawca wcześniejszych intryg, w tym śmierci Muftiego.

Epilog nawiązuje do psalmu 137: Duszę, płaczącą „nad rzekami Babilonu” (*super flumina Babylonis*) i tęskniącą za prawdziwą ojczyzną, pociesza Religia i wręcza „eucharystyczną lutnię Jezusa” (*Eucharisticam Cytharam JESU*).

E g z e m p l a r z e: Bibl. Script., nr 17; BJ. 33667. III. Na stronie tytułowej notka: „P. Caroli Morikoni J.”; BUWno d. sygn. 3. XXIV (nieaktualna); Krak. MN. 477. Def.: górny brzeg obcięty; Sand. Sem. 21696 (egz. nie odszukany).

L i t e r a t u r a: Załęski, *Jezuici w Polsce*, t. 4, cz. 1, s. 97; cz. 2, s. 875, 877: wzmianki o Karolu Morykonim, jako profesorze Akademii Wileńskiej oraz prepozytorze i rektorze kolegium w Warszawie; Okoń, *Teatralia Wolańskiego*, s. 170.

Wilno 1722. 28 III

18. [A. M.?] Stella e Crucis Firmamento Empyrium ascendens Caelum Dominicus Catzo in Regni Firoximensi Illustrissimis Natalibus Orbis in lucem datus, Amore magis quam morte Christo commoriens in Cruce. Astris illustrior Inter eclipsatos emorientis Salvatoris dies Lugubri compatientis spectatoris pupilla Theatrali Astrolabio Demonstratus, Ab Illustrissima, Perillustri, Magnifica Palaestra Oratoria Almae Universitatis & Academiae Viln: Societ: Iesu Anno Domini 1722 Quinto Kalendas Aprilis. [Wilno, Druk. Coll. S.I., przed 28 III 1722]. 2°.

E. IX, 82; XXIX, 281; Sommerv. VIII 807; Riezanow 64; Simon 236; Bednarski, s. 432; DS II, 1, nr 605 (og.).

K. nlb. i nsygn. 2, [a²].

[Tytuł nagłówkowy:] STELLA/ e Crucis Firmamento³¹/ Empyrium ascendens Caelum/ DOMINICUS CATZO/ in Regni Firoximensi/ *Illustrissimis Natalibus Orbis in lucem datus,*/ *Amore magis quam morte*/ Christo commoriens in Cruce./ Astris illustrior Inter eclipsatos emorientis Salvatoris dies/ Lugubri compatientis spectatoris pupillae/ *Theatrali Astrolabio*/ DEMONSTRATUS,/ Ab Illustrissima, Perillustri, Magnifica Palaestra Oratoria/ *Almae Universitatis & Academiae Viln: Societ: IESU*/ Anno Domini 1722./ *Quinto Kalendas Aprilis.*

Niżej: „ARGUMENTUM” (źródło: „Lyraeus A.: De Imitat[i]one Christi Patientis... lib. 4 c. 5, ex Ioan. Hayo in Histor. Japon.”). K. [a₁]r-[a₂]v: tekst.

J ę z y k: łaćniński.

G a t u n e k: dramat.

P o d z i a ł: Prologus. Actus I sc. 1–4. Chorus. Actus II sc. 1–4. Chorus. Actus III sc. 1–7. Epilogus.

NB. Liczne odsyłacze i erudycyjne objaśnienia źródłowe.

T r e ś ć. Fabuła zaczerpnięta z przytoczonej przez jezuitę A. Lyraeusa zwięzłej informacji o wysoko urodzonym młodzieńcu Dominiku Catzo, z japońskiego królestwa Firoximen, który skazany za wiarę w Chrystusa, nie zgodził się na śmierć samobójczą w postaci harakiri, ale doprowadzony na górę pod krzyż, ukląkł pod nim i z radością oddał się modlitwie, w nadziei, że umrze na wzór Chrystusa.

Relacja ta została w sztuce zbeletryzowana i włączona w ciąg tajemniczych wydarzeń, pełnych wróżb i przepowiedni. Gdy Dominik oddaje się najpierw studiom, wraz z gronem młodzieży, pod jego ręką wybucha płomień, a na karcie pojawia się napis „*Unicus hic tota est Bibliotheca liber*”, a następnie uzbrojona

31 Tu odsyłacz: „S. Andr. Ierosol: *de exaltatione S. Crucis*” i objaśnienie, że „*Crucis Firmamento*” to taki firmament, w którym mocno tkwi Słońce sprawiedliwości.

prawica Ukrzyżowanego; gdy zaś Dominik wzywa na pomoc rodzimych bogów i chce zniszczyć wizerunek, słyszy z kolei proroczy głos: „*Hanc qui ferit, perit; gerenti, haec sed salus*”. Zdanie to powraca w toku rozwijania się fabuły, gdy Dominik zostaje następnie uratowany z niebezpieczeństwa, po czym zanurzony w świętym źródle chrzcielnym przez dwu chrześcijan Hindusów, głoszących nową wiarę. Ale też, wobec zagrożenia dawnego kultu rodzimych bogów, władca kraju wydaje dekret przeciwko chrześcijanom. Dominik Catzo zostaje oskarżony o wyznawanie obcej religii i skazany na śmierć na krzyżu. Przyjmuje ją i wręcz wybiera, mimo że stoi przed nim kariera w państwie. Zanim jednak zginie, musi sam wcześniej odczytać tajemnicze zdania i wróżby, z których pojmuje, że to Chrystus go wybrał i wezwał, by stał się Jego świadkiem w królestwie.

E g z e m p l a r z e: Bibl. Script., nr 18; BUWno (d. sygn. 3. XXIV. 1/102) IV 32511 adl. 1.

L i t e r a t u r a: [Titius], *Rys. histor.*, 1841, t. 20, s. 100 (dopisek na egz.: «R. P. A. M.»); J. I. Kraszewski, *Wilno od początków jego do roku 1750*, Wilno 1842, t. 4, s. 237–238; Ż. Pauli, *Teatr i muzyka w Polsce*. Rps Krak. BJ. 5400. [przed 1895], s. 229; M. Rulikowski, *Teatr polski na Litwie, 1784–1906*, Wilno 1907, s. 7.

Drohiczyn 1722. 31 VII

19. Epulum in libro liberale quia libertate conditum olim ligato poetae divo Iosepho caelitus apparatus, nunc in theatri mensa sub auspiciis Ioannis Vladislai Zaleski propositum, ab Iuventute Athenaei Drohicinensis S. I. Anno 1722, pridie Calendas Augusti. [Supraśl?, Druk. Bazylianów?, przed 31 VII 1722]. 2°.

E. XVI 80; Riezanow 228; Simon 36; DS II, 1, nr 57

K. nlb. 5, sygn., [a¹] A–B².

[Tytuł]: EPULUM/ in/ LIBRO/ Liberale quia libertate conditum/ olim ligato Poetae Divo Iosepho Caelitus/ *apparatus*./ Nunc/ In Theatri Mensa sub Auspicijs/ *Perillustris Magnifici Domini/ JOANNIS VLADISLAI/ a Cygiemberg in Zalessie/ ZALESSKI/ DAPIFERI NURENSIS/ CAPITANEI SURASENSIS/ Satiando Spectatoris oculo/ Propositum./ a Perillustri, Praenobili, ac Magnifica Juventute/ Apollinea Athenaei Drohicinensis/ Societatis JESU./ Anno/ Propria Carne Nos pascentis, ac in libertatem/ Filiorum DEI asserentis CHRISTI/ 1722./ Pridie Calendas Augusti.*

Odwrót k. tyt.: drzeworyt z herbem „Chomaćo” Cygenberg-Zaleskich i łacińskim dwuwierszem na herb.

K. [A₁]r–A₂v: „DEDICATIO”, podpisana przez Rezydencję Drohiczyńską SJ, z pochwałą Jana Władysława Zaleskiego, m.in. przy użyciu obszernych cytatów z księgi III *Liryków* M. K. Sarbiewskiego, z ody kolejno 3. (właściwie: 10) oraz 1., i przystosowaniu do adresata zawartych tam poetyckich pochwał cnót i sławy królewicza Władysława oraz Franciszka kard. Barberiniego.

K. B₁r: „Argumentum” (źródło: „P. Joannes Nadasi in anno *Caelesti*. 3 Aprilis”, tj. J. Nadasi S. J., *Annus Caelestis Jesu Regi et Mariae Reginae, sanctisque omnibus sacer*, m.in. ed. 5: Köln 1687; Toruń 1696 i nast., oraz w przekładzie Franc. Iworskiego SJ, *Rok niebieski albo przewodnik do szczęśliwej wieczności*, Kalisz 1697 i nast.).

K. B₁r–B₂ v: tekst.

Ję z y k: łaciński; prolog, epilog i chóry – polskie.

G a t u n e k: tragedia.

P o d z i a ł: Prologus: Protasis, Apodosis. Actus I sc. 1–6. Chorus I: Protasis, Apodosis. Interludium. Actus II sc. 1–7. Chorus II: Protasis, Apodosis. Interludium. Actus III sc. 1–6. Interludium. Epilogus.

Treść. Przytoczone w argumencie źródłowe *exemplum* przypominało prawdę, że stoły (i uczyty) sybarytów wcale nie są bardziej szlachetne od stołów tych, którzy skąpią sobie jedzenia i głodem zniewalają umysł. Ukazywało jednak zarazem „sławnego niegdyś” poetę, Józefa z Konstantynopola, który morzony głodem w więzieniu na Krecie, gdy zjadł podaną mu przez św. Mikołaja księgę, odzyskał wkrótce wolność i powrócił do ojczyzny. Przykład miał być zachętą do korzystania z duchowej uczyty zawartej w księgach.

W sztuce nawiązano do idei mądrości zawartej w księgach. Oto król Krety Althemenes, wcześniej zaś wódz Dorów, chce nauczyć syna Charillusa sztuki rządzenia i każe przynieść sobie księgę prawa, przez pomyłkę jednak otrzymuje księgę o prawie do nieśmiertelności, którą – zgodnie z elegią I Owidiusza – daje poeta. Postanawia więc wysłać syna po naukę do Aten, ale na razie udaje się na polowanie. Dowiedziawszy się o planach króla Fallinus, nauczyciel sztuki wojennej, przestrzega jego syna, Charillusa, przy pomocy wróżby zapisanej również w księdze, i obaj postanawiają zgładzić króla.

Tymczasem wygłodniały Józef, wygnany z Konstantynopola, otrzymuje od Eremity w lesie księgę Biblii i słyszy prorocze słowa: *Te liberabit, in cibum dum liberabit* – „Wyzwoli cię, gdy przemieni księgę na pokarm”, w Biblii zaś znajduje zdanie z Apokalipsy (10, 9): „Weź księgę i połknij”, tuż po tym zaś widzi w wizji sennej dwie Muzy, które ozdabiają go cyprysem, przy żałobnym wtórze pieśni. Obudzony, ofiarowuje Bogu gotowość na wszelki los.

Dwa tak różne wątki i miejsca akcji, a zarazem dwie różne książkowe wizje mogły być pokazane na scenie przy użyciu wymiennej dekoracji bądź znanej już nam latarni magicznej. Nie kończył się zresztą na tym akt I. W dalszym jego ciągu król Althemenesa próbuje nieudolnie zabić sztyletem na polowaniu namówiony przez Fallinusa żebrak – wkrótce sam zostaje on zabity przez tegoż Fallinusa, z obawy, że spisek się wyda. Król z kolei wydaje dekret grożący więzieniem wszelkim cudzoziemcom przybyłym do jego królestwa.

W a. II i III rozwija się tytułowy wątek, w ramach rozbudowanej intrygi. Poeta Józef przybywa na Krete, gdzie trafia do więzienia. Uwalnia go stamtąd ulubieniec króla, Carinus – dzięki też jego pochwałam i za jego wstawiennictwem Józef zostaje (przy uczcie i tańcach) przyjęty na dwór królewski. Zazdrosny Fallinus znów wymyśla intrygę: nasącza trucizną jego stale czytana księgę – truże się jednak i umiera Charillus, gdy z ciekawości potajemnie przegląda skrzynię Józefa z księgami. Ten, fałszywie oskarżony, zostaje skazany na śmierć głodową. Na jego żarliwe prośby zjawia się jednak św. Mikołaj i daje mu świętą księgę: Józef zjada ją i uwolniony cudownie z więzów, udaje się do Konstantynopola – spełnia się zatem przepowiednia z księgi Eremity. Tymczasem kara spotyka Fallinusa: podejrzany o uwolnienie Józefa, zajmuje w więziennym lochu jego miejsce (znów zgodnie z kolejną wróżbą, o losie spełniającym się na inicjatorze zamysłu). W epilogu następowało zamknięcie protasis chórów: Zemsta zabija Zdradę, która wpadła we własne sidła, zaś Geniusz Józefa zaleca młodzieży księgi rozłożone przez Religię, a stolnikowi Zaleskiemu dziękuje za obecność. Wcześniej w apodosi chórów podkreślono, że cnoty stolnika zasługują na wszelkiego rodzaju godności.

E g z e m p l a r z e: Bibl. Script., nr 19. Def.: górny prawy róg k. tyt. urwany; Pozn. TPN. 10825. III; BUWno (d. sygn. 3. XXIV. 1/434) IV 31542; Wr. Ossol. XVIII. 14396. IV.

L i t e r a t u r a: Estreicher, *Teatra*, 1879, t. 3, s. 7.

Wilno 1724. 31 VII

20. Acies ignea et facies leonis ignem spirantis, in Volodimiro Roxolaniae principe, thaumaturgos inter ignes illaeso sacro volumine ad amplectendam et tuendam orthodoxam religionem animato, metagymnastici dramatis theatralibus ignibus adumbrata, a perillustri magnifica humanitate Athenaei Regio-Batoreano-Polocensis S.l., sub sacram ignis a Deo illati divi Ignatii Loiolae diem, anno 1724. [S.l., przed 31 VII 1724]. 2°.

E. XII 22–23; Sommerv. VI 955; Riezanow 280; Simon 155; Bednarski 432; DS II, 1, nr 287 (og.).

Knlb. i nsygn. 2.

ACIES IGNEA/ ET/ FACIES LEONIS IGNEM SPIRANTIS,/ in VOLODIMIRO/ ROXOLANIAE PRINCIPE,/ thaumaturgos inter ignes/ *Illæso Sacro volumine/ Ad amplectendam et tuendam Orthodoxam Religionem/ ANIMATO,/ Metagymnastici Dramatis Theatralibus ignibus/ ADUMBRATA,/ a Perillustri Magnifica Humanitate Athenæi Regio-Ba-/toreano-Polocensis Soc. IESU,/ Sub Sacram ignis a DEO/ illati Divi IGNATII Lojolæ Diem,/ ANNO/ Aciem igneam instruentis DEI-Hominis 1724./ [listewka ozdobna].*

Niżej – [a₁]v: „ARGUMENTUM” (źródło: „*Baronius. Anno 886*”, tj. C. Baronius: *Roczne dzieje kościelne*). K. [a₁]v–[a₂]v: tekst.

J ę z y k: łaciński.

P o d z i a ł: Prologus. Interludium. Actus I. sc. 1–5. Chorus. Interludium. Actus II. sc. 1–5. Chorus. Interludium. Actus III. sc. 1–5. Epilogus.

Treść. Sztuka miała ilustrować baśniową opowieść Baroniusza o chrzcie księcia Włodzimierza i całej Rusi (ściślej: Rusi Kijowskiej od 978 roku, a wcześniej księcia nowogrodzkiego i połockiego). Chcąc zawrzeć pokój z nim i upewnić się co do zachowania jego warunków, cesarz Bazyli (tj. Bazyli I Macedończyk, cesarz 867–886) postanowił wymusić przyjęcie w księstwie wiary chrześcijańskiej. Wysłał w tym celu na Ruś uczonego nauczyciela (w sztuce nazwanego Teofilem), który miał przekonać poddanych do nowej wiary. Przewrotny lud domagał się jednak cudownego znaku, zaś Włodzimierz postawił warunek, że przyjmie nową wiarę, jeśli mądrość jej sprawdzi się w ogniu. Teofil przyjął wyzwanie i wrzucił księgę Pisma w ogień – gdy ta pozostała nietknięta, „zdumieni barbarzyńcy” poddali się niebiańskiej nauce wielkiego mędrca.

W sztuce rozbudowano motyw księgi (głównie jako księgi mądrości), wprowadzono też do fabuły liczne wróżby i przepowiednie, a nawet skonkretyzowano na scenie (w prologu) lwy, symbole i godła Rusi, jako silniejsze od Samsona i mocniejsze od Herkulesa, lecz ustępujące przed Religią chrześcijańską. Już w sc. 1 a. I Włodzimierz, niepewny, czy wprowadzaniem ustalonej z Bazyliem religii chrześcijańskiej nie wzbudzi gniewu bogów domowych, udaje się do lasu i tam spotyka obrażonego lwa – również jednak proroczą księgę o Chrystusie Wcielonym, przy otwarciu której znajduje słowa z księgi Eklezjastyka: „Naukę mądrości i rozumu spisałem w tej księdze [...]” (Syr 50, 27–29). Księgę oddaje chłopcu Charientilowi, sam zaś na próżno domaga się wróżby od swoich bogów. Po powrocie widzi z kolei rękę piszącą nad tronem słowa: „Pismo da szczęście

Włodzimierzowi” – wszystkie jednak księgi wrzuca do ognia. Nieco później w popiołach pojawiają mu się ogniste litery (A. E. J. O. V.), których znaczenia znów próbuje rozpoznać anagramatycznie (np. jako *a Jove* – od Jowisza). Późniejsza fabuła obejmuje też (rutynowe już wtedy na scenie szkolnej) intrygi i spiski, które towarzyszą wątkowi głównemu: oto przybywa z poselstwem Teofil, jako najwyższy po cesarzu dostojnik Bizancjum, i zostaje przyjęty z wielkimi honorami, sam zaś przywozi jako dary: księgę praw Chrystusa i miecz – niejako do wyboru, z żądaniem bowiem przyjęcia religii. Włodzimierz uzyskuje trzy dni do namysłu. Gdy rozwija się tymczasem (w a. III) intryga wokół wróżebnych zdań, Włodzimierz zwołuje radę dostojników i w rezultacie fabuła toczy się zgodnie ze źródłem. Pomyślnie wróżby sprawdzają się, a rzecz kończy się ogólną radością i tańcami.

W epilogu Geniusz Wymowy wznosi młodzieży ognistą piramidę i odczytuje nazwiska uczniów promowanych do klas wyższych

E g z e m p l a r z e: Bibl. Script., nr 20; BUWno d. sygn. 3. XXIV. 1/5 (nieaktualna).

L i t e r a t u r a: Riezanow 243: argument w tłumaczeniu rosyjskim i podany podział sztuki; J. Lewański, *Związki literackie polsko-rosyjskie w dziedzinie dramatu wieku XVII i XVIII*, w: *Prace historycznoliterackie na IV Międzynarodowy Kongres Słowistów w Moskwie 1958*, [red. S. Fiszman], Warszawa 1958, s. 67.

Bobrujsk 1725. 31 VII

21. [I. M. ?]: Academia sapientum regia Alexandri, cuius primas princeps philosophorum et promotus persona ac moderator Aristoteles, a Philippo rege Macedonum fundata, ab Alexandro arte et Marte invictissimo confirmata. Sub auspiciis Alexandri Henrici Michaelis Rutski ab Iuventute in Residentia Tryznana Bobroycensis S. I. repraesentata, anno 1725, pridie Kalendas Augusti. Wilno, Druk. Coll. S.I., [przed 31 VII 1725]. 2°.

E. XXVI 500; Riezanow 309; DS II, 1, nr 1 (opis z egz. BN).

K. nlb. 8 [brak ostatniej, prawdopodobnie czystej,], sygn, A-D².

[Tytuł]: ACADEMIA/ SAPIENTUM/ REGIA ALEXANDRI./ Cujus Primas Princeps Philosophorum,/ &/ Promotus Persona ac Moderator/ ARISTOTELES,/ a Philippo Rege Macedonum Fundata,/ ab ALEXANDRO Arte @ Marte invictissimo/ CONFIRMATA./ Sub auspiciis/ ILLUSTRISSIMI DOMINI,/ D. ALEXANDRI HENRICI,/ MICHAELIS/ RUTSKI/ Rososzyccensis @c:/ CAPITANEI/ ad Serenissimu[m] Tribunal M. D. L. Deputati secu[n]do/ a Perillustri, Illustri, Praenobili ac Magnifica Iuventute Studiosa Athenaei in / Residentia TRYZNANA, Bobroycensis. Societatis

IESV./ REPRÆSENTATA,/ Anno/ Incarnatae SAPIENTIAE aeternae 1725./ Pridie Kalendas Augusti,/ [nota – źródło:] (a) Horologium Principum Guevarrae cap: 46 pag: 213. [listewka z ozdobników] VILNAE, Typis Universitatis Societatis JESU.

Odwrót k. tyt.: stemma na herb Rutskich: tytuł, drzeworyt z herbem „Wąż”[?] i dwa dystychy łac. na herb. K. A₂r.–B₂v.: *DEDICATIO* łac., z pochwałą rodu Rutskich i Aleksandra Henryka Michała Rutskiego jako mecenasa, podpisana przez „Humaniorum Literarum Juventus Tryznani Bobroscensis Athenaei Societatis Jesu”.

K. C₁r: „Argumentum” (źródło: Guevara Antonio, *Horologium Principum seu de vita M. Aurelii Imp. Libri III*; Opmerus Petrus, *Chronographia a mundi exordio ad sua usque tempora. Ad annum 3634*).

K. C₁r–D₁r: tekst. K. D₁v: czysta.

J ę z y k: łaćciński.

G a t u n e k: dramat.

P o d z i a ł: Antiprologus. Prologus, Interludium. Actus I sc. 1–8. Interludium. Chorus I. Actus II sc. 1–2, 2 [zam. 3!], 4–8. Interludium. Chorus II. Actus III sc. 1–6. Epilogus.

T r e ś ć. O koncepcji sztuki i jej treści zadecydowała sytuacja panegiryczna: występ miał miejsce w pierwszym roku po długiej przerwie z lat 1707–1725, spowodowanej wojną północną (w jej toku w 1708 roku miasto znad Berezyny zostało ponownie zniszczone). Jednym z uczniów był bliski krewny obecnego na przedstawieniu mecenasa, Aleksandra Rutskiego, starosty rososzyckiego. Stąd w dedykacji znalazły się pochwały przodków rodu Rutskich: metropolity kijowskiego Velamina Rutskiego oraz dawnych dygnitarzy powiatu rzeczyskiego: Stefana Michała, notariusza, i Adama, oboźniczego, zaś w antyprologu Geniusz ojczyzny i Astrea, bogini sprawiedliwości, pochwały te wypowiadają na powitanie Geniusza mecenasa Rutskiego, po czym prowadzą go do auli Honoru, Honor zaś sadza go na tronie i prezentuje mu symbole przyszłych godności. Ideę przewodnią sztuki oparto na żywocie cesarza Marka Aureliusza, spisany przez Antonio de Guevarę: to wzór idealnego władcy, wodza i zarazem filozofa. Fabułę z kolei oparto na opowieści o Aleksandrze Wielkim jako łączącym cechy wodza i mecenasa (względ na zasadę stosowności nakazywał łączyć adresata spektaklu i bohatera sztuki poprzez wspólne imię). Stąd w prologu Mars i Pallada spierają się o pierwszeństwo. Przerzywa spór Geniusz Aleksandra i przedstawia Geniusza Arystotelesa³² jako godnego tronu, ten zaś wprowadza w treść sztuki.

32 O postaciach Geniuszy zob. przypis 19.

W a. I pojawia się Aleksander Wielki jako zwycięzca i na posiedzeniu senatu nagradza mędrców i bohaterów. Arystoteles otrzymuje laur, a Phoenicius prefekturę skarbu z dyplomem. Za sugestią senatu Aleksander udaje się do mauzoleum ojca, Filipa Macedońskiego. Słyszy tam tajemnicze zdanie (w dystychu), a z sarkofagu unosi się księga, z której opada napis: „Arystoteles”. Pojawiają się też inne napisy, a gdy wraz z senatem udaje się Aleksander do wyroczni, następuje zaćmienie słońca. Zaniepokojony, występuje do Arystoteles, by zjawiska te wytłumaczył – i z tą chwilą zaczyna się rozwijać w sztuce fabularna intryga, oparta na zazdrości Phoeniciusa i młodego Solina, jego syna. Dołącza do nich Anasarch, wróg Arystoteles. Przejmują oni odpowiedź Arystoteles i nasycają pismo trucizną. Aleksander dowiaduje się o tym i Phoenicius zostaje ukarany. Solinus przejmuje jednak kolejnego posłańca i książkę *O magii* i oskarża z kolei Arystoteles, że z króla chce zrobić maga. Arystoteles zostaje aresztowany. Gdy wyjaśnia królowi, że to nauka o magii naturalnej, a więc o właściwościach takich ciał, jak bursztyn czy magnes, zostaje zwolniony. Wyjaśniają się przy okazji inne tajemnicze wcześniej zjawiska i napisy, w tym także zaćmienie słońca. W rezultacie Solinus ma być skazany na wygnanie.

Przy tak korzystnym rozwoju wydarzeń Aleksander zarządza radosny taniec anagramatyczny chłopców z włóczyniami. Gdy ze strzał tancerze tworzą litery A, H, M, następuje wymiana uprzejmości: Aleksander odczytuje skrót jako *Aristoteles Honor Majestatis*, zaś Arystoteles jako *Alexander Hercules Macedoniae* – obaj jednak zgadzają się na pochwałę mecenasa, uobecnionego w trzech imionach Rutskiego: *Alexander, Henricus, Michael*. Wśród powszechnej radości Arystoteles otrzymuje godność przedstawiciela tytułowej Akademii Mędrców, za jego zaś zachętą Aleksander okazuje łaskawość władcy i daruje karę Solinowi.

E g z e m p l a r z e: Bibl. Script., nr 21. U dołu strony tytułowej notka: „R. M. Adalberto Woznicki S. I. // I. M. S. I.”; BUWno d. sygn. 3. XXIV. 1/39 (nieaktualna); BN. XVIII. 3. 157. Prow.: „R.M. Josepho Baka S.J. // I.M.S.J.”

L i t e r a t u r a: Bieńkowski, *Motywy antyczne*, s. 40: Aleksander Wielki jako opiekun nauk; Okoń, *Wychowanie do społeczeństwa*, s. 412: treść, zdj. s. tyt.

Pułtusk 1726. 31 VII

22. [Hołownia Ludwik?]: Caput dextrimae manus congregatorum septem heroum fratrum Zielinscianaе Domus, a Pallade et Marte coronatum, nunc

Iosepho Zieliński adoratam per Iuventutem Pultopolitani Collegii S.J. anno 1726. [Warszawa?, Druk. Coll. S.J., przed 31 VII 1726]. 2°.

Simon 163; Bednarski 433; DS II, 1, nr 330 (opis z egz. BN).

K. nlb. 28, sygn. A-O².

[Tytuł]: CAPUT/ *Dexterrimae MANUS/* Congregatorum Septem Heroum Fratrum/ Immarcescibilis ZIELINSCIANAE Domus/ Aboriginum/ GŁOVACCIUS/ a PALLADE @ MARTE/ CORONATUM./ *Nunc vero/* IN NOMINALI MANIPULO/ Collectorum Proavitae Gloriam decorum/ *Per[i]llustri Magnifico Domino D[omi]no/* JOSEPHO/ ZIELIŃSKI/ *Castellanidae Sierpscensi./* Metagymnastico Filiae CAPITIS Palladis Cultu/ ADORATUM./ *Per Illustrissimam Perillustrem ac Magnificam Iuventutem/* Pultopolitani Collegij Societatis JESU./ Anno/ a DEXTERA Domini descendente in Terram/ CAPITIS Generis humani 1726./

Odwrot k. tyt.: drzeworyt: herb Zielińskich „Świnka”, poniżej dwa czterowiersze łac.

K. A₂r-E₂r: „Dedicatio panegyrica” Józefowi Zielińskiemu, podpisana przez „Athenaeum Pultoviense” Soc. Jesu. K. E₂v- F₁r: „Fundamentum” (źródło: „Cromerus [iber] 28. Okolski in Orbe Polono” – tj. M. Kromer, *De origine et rebus gestis Polonorum* lib. 28, i S. Okolski, *Orbis Polonus*; w tekście m.in. Ł. Paprocki SJ: łac. „traktat o początku h. Grzymała”).

K. F₁r-M₁v: tekst. K. M₁v: Epilogus.

W egz. BN ponadto (cyt. za DS II, 1, nr 330):

K. M₂r: „TERMIN Bezterminalney bo wiekopomney Sławy Prześwieznego ULIŃSKICH Domu Lotem Herbownych STRZAŁ tudzież Traktem PODKOWY WYMIERZONY a Przy Terminie Antagonistów Pallady, literalne Kursy doroczną nauką pracą terminujących w Imieniu Wielmożney IeymCi Paniey ANNY Z ULIŃSKICH ZIELIŃSKIEY Kasztelanicy Sierpskiej Rozliczne Cnoty, godne pobożności, y mądrości przymioty KORONUJĄCY». K. M₂v: drzeworyt: herb „Dołęga I”, niżej czterowiersz i dwuwiersz w jęz. pol. K. M₂r-N₂v: dwie panegiryczne ody na cześć Anny z Ulińskich Zielińskiej, po polsku. K. O₁r-O₂r: „Żywot Pobożnego Tomasza Zielińskiego”. K. O₂r-v: „Elenchus Actorum”.

J ę z y k: łaćski i polski (streszczenia).

G a t u n e k: panegiryk udratyzowany.

P o d z i a ł: Archipologus. Prologus. Actus I sc. 1-6. Chorus. Actus II sc. 1-4. Chorus. Actus III sc. 1-4. Chorus. Actus IV sc. 1-4. Chorus. Actus V sc. 1-3. Epilogus.

T r e ś ć. Epicka bardziej niż dramatyczna fabuła jest panegiryczną opowieścią (w zamyśle: rekonstrukcją historyczną?) o nieokreślonej w czasie obronie

zamku Pomorzany na Ukrainie³³ przez Głowacciusa-Głowackiego, legendarnego przodka rodu Zielińskich. Ma on siedmiu braci, z których jeden, Dragomir, przebywa od lat w niewoli tatarskiej, reszta zaś udała się dla nauki i kariery do różnych krajów Europy. Stąd w archiprologu Pallas Sarmacka wystawia na ich cześć siedem kolumn, a Sława domu Zielińskich wypisuje na nich imię Zielińskiego i dedykuje mu sztukę. W prologu ta sama Pallas Sarmacka prowadzi okręt Zielińskich ku nieśmiertelnej sławie – ród ma nią przewyższać „kolumny Bolesławowskie i Herkulesa”.

W kolejnych aktach występuje pewien ciąg fabularny, przy zmianie zarazem miejsc akcji. W rozbudowanym a. I Głowacki dowiaduje się od niewolników tatarskich, zatrudnionych przy umacnianiu zamku, o siedmiu koszach tatarskich, które przygotowują się do najazdu. Martwi się tym Głowacki, podobnie jak losem braci, ale w księdze czyta prognostyk, że bracia wrócą – i rzeczywiście pojawiają się, przywożąc różne insygnia: birety doktorskie, księgi, „sfery” (kule) matematyczne itd. Głowacki otrzymuje też „upominki” od wodza tatarskiego Aidara, z pogroźkami zniszczenia zamku. Więzień tatarski Przybysław, niegdyś towarzysz walki Jana Zielińskiego, wojewody mazowieckiego, z Tamerlanem, przywozi również, ukryty w strzale, list od Dragomira, z braterskim pozdrowieniem.

W a. II akcja przenosi się do obozu Aidara: trwają tam przygotowania do najazdu. W a. III Drogomir zostaje wysłany na przespiesi do zamku, tu jednak, gdy strzały mu nie szkodzą, zostaje ujęty, ogolony – i rozpoznany jako dawno utracony, jeszcze jeden brat. W a. IV znów trwają w obozie Aidara przygotowania i w a. V prowadzi on wielkie zastępy wojska. Głowacki „samosiódm z bracią” staje przeciwko nim i je „na głowę poraża” – wykazując, że „polska dzielność nie liczbą, lecz męstwem triumfuje”.

Towarzyszą temu kolejne pochwały rodu Zielińskich, również poprzez przypomnienie sławnych uczniów pułtuskiego *Athenaeum*: Stanisława Kostki (skoligaconego z Zielińskimi) i Macieja Sarbiewskiego, którego wersety zamieszczono w sumariuszu.

W ramy występu włączono też pochwały żony kasztelana Zielińskiego – Anny, z domu Ulińskiej, herbu „Dołęga I”. Rozpoczyna je chór II, w którym Głowa św. Władysława, dana świątyni w Pułtusku w r. 1587 przez Annę Jagiellonkę, a „mowna przez czary Hydry”, głosi chwałę Anny Zielińskiej i stawia jej szczodropliwość na równi z hojnością królowej. W sumariuszu poświęcono jej też

33 Zachowany do dzisiaj w ruinie.

osobną dedykację (zob. opis), z wyeksponowaniem „rozlicznych cnót” adresatki oraz jej „pobożności i mądrości przymiotów”.

E g z e m p l a r z e: Bibl. Script., nr 22. Def.: brak kart M₂r– O₂v.; BN. XVIII. 3. 420. Na k. tyt. notka: „Labor viri insignis et erudit. R. M. Hołownia S.J.” (powtórzona na k. M₂r: „Labor RM. Hołownia S.I.”); BUWno d. sygn. 3. XXIV. 1/39 (nieaktualna)

L i t e r a t u r a: P. Buchwald-Pelcowa, *Satyra czasów saskich*, Wrocław 1969, s. 194: program sztuki jako wzorzec dla parodii sumariuszy teatralnych; S. Kotarski, *Z dziejów szkolnictwa i kultury w Pułtusk*, w: *Pułtusk. Studia i materiały z dziejów miasta i regionu*, t. 1, Warszawa 1969, s. 113.

Warszawa 1726. 6. III

23. [Gierłowicz Ignacy?] Currus Glorïae Dei ad proterendum oculatis Rotis avito Vitellinorum stemmate provector in Ioanne Borgia Szadursciana domus aborigine reproductus, in Michaele Ciołek Szadurski Lupercalium dies in publicam lucem promotes, ab luventute oratoria Varsaviensis Collegii S. I. [Warszawa, Druk. Coll. S.I., przed 6 III 1726]. 2°.

Riezanow 155; Bednarski 433; DS II, 1, nr 488 (opis z egz. Warsz. Sem.).

K. nlb. 19, sygn. A–I² K¹.

[Tytuł]: CURRUS// GLORIAE DEI/ Ad proterendum oculatis Rotis/ Caecum Carnisprivij Luxum/ Avito VITELLINORUM Stemmate/ PROVECTOR,/ In/ JOANNE BORGIA/ De VITELLINORUM Stirpe/ Duce Gandiae, Pro-Rege Catalauniae,/ SZADURSCIANA Domus Aboriginiae/ REPRODUCTUS/ In Perillustri M. D./ MICHAELE/ CIOŁEK/ SZADURSKI/ DAPIFERO LIVONIAE/ Gloriosum Cursum benemeritorum consummans,/ Regia Virtutum via progrediens:/ Inter devios a recto, Lupercalium dies,/ In publicam Lucem/ PROMOTUS/ Ab Illustrissima, Perillustri, Magnifica Juven-/tute Oratoria Athenaei Regio Varsaviensis/ Collegij Societatis JESU/ Anno invectae in mundum Salutis 1726.

Odwrot k. tyt.: „In Proavita Decora Perillustrium Mecaenatum”, niżej dwu- i jednowersowe cytaty z Marcjalisa, Sarbiewskiego, Seneki i św. Damazego, papieża; miedziorytowa (?) tarcza z herbami: „Ciołek”, „Pobóg”, „Korczak”; czterowersz łac. na herby, z podpisem: „D. Venant[ius] Fortunatus”.

K. A₂r–I_v: „Dedicatio”, z uzasadnieniem wyboru tematu, przeglądem herbów i dziejami rodu w Polsce, podpisana przez „Regio-Varsaviense Athenaeum Societatis Jesu”.

K. [I₂]r: „Argumentum” (źródło: „Spond: Joan. Rho: Luc: Papr.”; tj. H. Spondanus, *Annales ecclesiastici...*, Joannes Rhodius i Łukasz Paprocki).

K. [I₂]r–[K₁]v: tekst.

Ję z y k: łaciński.

G a t u n e k: dramat historyczno-panegiryczny.

P o d z i a ł: Archiprologus. Prologus. Interludium. Actus I sc. 1–6. Chorus. Interludium. Actus II sc. 1–6. Chorus. Interludium. Actus III sc. 1–4, sc. ultima [5]. Epilogus: Prothasis, Apodosis.

T r e ś ć. W tytule podano, że Jan Borgia, książę Gandii, wicekról Katalonii, z rzymskiego rodu Vitelli, jest przodkiem rodu Szadurskich herbu *Ciołek* (łac. Vitellus). Argument z kolei informował, że nigdy on nie zasiadał w zapusty do stołu, jeśli nie zaprosił do uczty Chrystusa, w osobie biednego pielgrzyma – i że dlatego czczony jest w Gandii jako święty. W sztuce rozwinięto legendarną opowieść o Borgii jako ascetycznym księciu Gandii i połączono ją z pochwałą Szadurskiego jako stolnika inflanckiego i mecenasa (w *Dedykacji* m.in. wzmianka o fundacji Świętej Lipki)³⁴. Stąd w alegorycznym archiprologu Religia prowadzi wóz Chwały Bożej, przepędza ślepych sybarytów i ślepy Zbytek, a Geniusza Borgiasza zaprasza do okrągłego stołu. W prologu ślepa Fortuna przygotowuje stół zaszczytów dla Geniusza Szadurskiego, a jego Cnota (Virtus) przywraca jej wzrok. Chóry i apodosis epilogu kontynuowały pochwałę rodu Szadurskich.

W sztuce w sc. 1 pojawia się Borgias (tak pisany!) jako zaniepokojony rodzącymi się w Hiszpanii i Gandii buntami, na tle tajemniczej przestrogi zawartej w zdaniu-prognostyku: *Vita Quadrigam* (Życie kwadrygą). Powołuje stąd Borgias cztery legiony i nadaje im nowe chorągwie, ze znakami orła, lwa, ciołka i bohatera, jak też stosowne nazwy. Przychodzą z kolei starzy dowódcy i proszą o uwolnienie z obowiązków. W rezultacie dokonuje się wybór nowych dowódców, wśród sporów między nimi. Najbardziej żądnym władzy okazuje się Quadrijuganus, który bezskutecznie stara się o dowództwo nad legionem orlim. Borgias otrzymuje wieść o rebelii. Równocześnie zjawiają się czterej Pielgrzymi. Borgias przyjmuje ich łaskawie i nakazuje dać im jałmużnę oraz przyjąć do stołu po drodze (pielgrzymce?) do Compostelli, a na opiekuna ich wyznacza Quadrijuganusa. Ten jednak, rozczarowany, skarży się najpierw Fidinusowi, a następnie osadza pielgrzymów pod strażą w więzieniu. Pojawia

34 Por. informację w *Encyklopedii wiedzy o jezuitach* (s. 679), że w roku 1631 Stefan Sadorski (!), sekretarz królewski, przekazał jezuitom istniejącą tam kaplicę i dom w Świętej Lipce.

się tymczasem szpieg z obozu rebeliantów, Ulyssinoldus, w przebraniu pielgrzymy, i porozumiewa się z Ouadrijuganusem. Fidinus rozpoznaje jednak zamiary Quadrijuganusa i przedstawia je księciu. Wraz z Essedinem ujmują szpiega, po czym demaskują Quadrijuganusa. Książę rozpoznaje, że to do niego odnosiła się przestroga *Vita Quadrigam*. Rebelia zostaje zażegnana, pielgrzymi uwolnieni i zaproszeni do uczyty z księciem. Podczas niej książęcy stół unosi się do nieba wśród śpiewu Geniuszów niebiańskich.

E g z e m p l a r z e: Bibl. Script., nr 23. Na dolnym brzegu k. tyt. notka nieczytelna (nadpisana?); Bibl. Lit. AN, sygn. L-18/2 – 136/1-15. Notka na stronie tytułowej: Ignacy Gierłowicz; BUWno d. sygn. 3. XXIV, 1/323 (nieaktualna); Warsz. Sem. III. B. 1. 22.

Mińsk 1729. 31 VII

24. Corona scientiarum, in avitis decoribus per auspaticissimi connubii nexum colligatis, Perillustris ac Magnifici Domini, D. Josephi Iwanowski subdapiferidae Wiłkomiriensis, Nec non Perillustris ac Magnificae Dominae, D. Mariannae Zyzemska Notaridis Minscensis. PUBLICO CULTUI EXPOSITA; atq. In triumphali Zarini Principis Ormusiae Ad Paternum solium gradatione, Actu Metagymnastico CELEBRATA, Eorundemq[ue] gratiosissimorum Mecoenatum suorum HONORI et MAGNO NOMINI DEDICATA A Perillustri Iuventute Athenaei Minscensis SOCIETATIS JESU. Anno Domini MDCCXXIX. Pridie Kalendas Augusti. [linia ozdobna] Vilnae, Typis Coll. Acad. S. J.

K. nlb. 9, sygn. [a¹], A-D².

[Tytuł:] CORONA/ SCIENTIARUM,/ In/ Avitis Decoribus/ Per Auspaticissimi connubii nexum colligatis,/ PERILLUSTRIS ac MAGNIFICI DOMINI,/ D. JOSEPHI/ IWANOWSKI/ SUBDAPIFERIDAE WIŁKOMIRIENSIS,/ Nec non/ PERILLUSTRIS AC MAGNIFICAE DOMINAE,/ D. MARIANNAE/ ZYZEMSKA/ NOTARIDIS MINSSENSIS./ Publico cultui/ EXPOSITA;/ atq[ue]/ In triumphali Zarini Principis Ormusiae/ Ad Paternum solium gradatione,/ Actu Metagymnastico/ CELEBRATA,/ Eorundemq[ue] Gratiosissimorum Mecoenatum suorum/ HONORI & MAGNO NOMINI/ DEDICATA/ A Perillustri, Illustri, ac Magnifica Iuventute Athenaei Minscensis/ SOCIETATIS JESU./ Anno Domini MDCCXXIX./ Pridie Kalendas Augusti./ [linia ozdobna] Vilnae. Typis Colleg[ii] Acad. Societatis JESU.

Odwrot k. tyt.: „In Avita Illustrissimorum Ivanovsciorum & Zyzemsciorum decorata”. Niżej tarcza (miedzioryt) z herbami „Rogala” i „Lew”, pod nimi dwa

cztero- i dwa dwuwiersze (w środku) na herby; przy pierwszym czterowierszu źródło: *Ovid. Metam.* K. A₁r.-B₂v.: „DEDICATIO”, podpisana przez „Devinctissima humaniorum Literarum Juventus Minscensis Athenaei, Societatis JESU”. K. C₁r.-C₂v: tekst łac.; k. D₁r.- D₂v: tekst polski.

K. C₁r: „Argumentum” (źródło: „*Stengel: cap. 7*”, tj. Georgius Stengel SJ, *Exempla in septem capitalium vitiorum detestationem, per quadragesimam an. 1646 narrata*, Ingolstadt 1649).

J ę z y k: łaciński i polski.

G a t u n e k: dramat historyczno-panegiryczny.

P o d z i a ł: Prologus. Actus primus sc. 1ma–5ta. Chorus primus. Actus secundus sc. 1ma–7ma. Chorus secundus. Actus tertius sc. 1ma–7ma. Epilogus.; Prolog. Akt pierwszy, sc. pierwsza–piąta. Chor pierwszy. Akt wtory, Sc. Pierwsza–Siodma. Chor wtory. Akt trzeci, Sc. Pierwsza–Siodma. Epilog.

NB. Druk nieznanym Estreicherowi, ani też DS II, 1; nie zauważył go również Bednarski.

T r e ś ć. W argumencie i zarazem źródle sztuki Zaryni książę Ormuzji jest przedstawiany jako przykład nagrody dla tych, którzy trawią nieprzespane noce na zdobywanie mądrości. On bowiem królestwo, zrujnowane „przez nieuważność ojca swego Solidana”, „mądrością swoją do dawnej przyprowadza perfekcyi” i w nagrodę „najwyższą onych państw ozdobiony godnością, słusznie całemu Ormuzji panował królestwu”.

Prolog przedstawia tę rzecz alegorycznie i odnosi do obu rodów, jako mecenasów godnych królewskich zaszczytów.

W a. I Syakungus, król syeński, tryumfuje po zwycięstwie nad Solidanem, królem Ormuzji, i rozdaje nagrody zasłużonym wodzom. Senat jednak zaleca mu łaskawość wobec Solidana i jego synów. Posłuszny temu zaleceniu Syakungus wysyła wodza Gratillusa, by zapewnił o swej łaskawości Solidana. Gratillus przekazuje najpierw rzecz dwu senatorom spotkanym po drodze, a następnie pogrążonemu w żalach Solidanowi. Ten, po wysłuchaniu posła, wraz z senatem, dostrzega tajemniczy prognostyk na niebie, z napisem: „Strach korona wiatrem są, syna unoszą”, czym podniesiony na duchu, przekazuje buławę Solinowi, średniemu synowi i wzywa go do działania, a pozostałym każe się zająć nauką. Z nich najstarszy nie ma jednak zamiaru się uczyć, a gdy wróżba z księgi czarnoksiężnika zdaje się mu sprzyjać, postanawia zgładzić najmłodszego brata, Zaryna, jako konkurenta do tronu.

W alegorycznym chórze I Pobożność i Mądrość „oparkaniają” laurami doktorskimi i księgami mędrców ogród, w którym rosną kwiatami imiona królów;

odganiają też z ogrodu Pychę, a z laurów Zaryna wiją wieńce dla mecenasów szkół mińskich.

W a. II następuje zawikłanie fabuły. Najmłodszy brat, Zaryn, pilnie się uczy, ale w wolnej chwili tłumaczy wspomniany prognostyk na swoją korzyść. Podstuchuje go Solin i w złości próbuje go zabić, ale gdy mu się to nie udaje (Zaryna broni księga), reflektuje się i obiecuje wsparcie. Tymczasem król Solidan postanawia „doświadczyć mądrości” synów i oddać koronę temu, który z nich „zawiąże kwestye w administracyi Państw najdostateczniej solwować [po]trafi” (a. II, sc. 4). Zwołuje więc senat i przychodzą synowie – ale najstarszy syn, Asmar, znika w gromadzie senatorów i pisze fałszywy list, rzekomo ojca, i wręcza go Syakungowi, jako dowód spisku. Ten, wzburzony, wysyła Asmara z wojskiem i nakazuje uwięzić i zgładzić zarówno ojca, jak braci.

W chórze II wspomniane wyżej Pobożność z Mądrością odpędzają od tronu Geniusza Asmara, zachowując go dla Zaryna; tymczasem Geniusz Szkół Mińskich wstawia się u nich za swoimi mecenasami i za zgodą bogiń „rytraty” ich (tj. podobizny) składa na owym królewskim tronie.

W a. III zawikłanie sięga szczytu, ale w końcu akcja się rozwiązuje. Zaskoczony Zaryn wita przyjaźnie najstarszego brata, ale zostaje wtrącony do więzienia i słyszy nieuchronny wyrok. Tam spotykają go niektórzy z senatorów, gdy słyszą najpierw jego skargi, a potem radzą wspólnie, jak go uwolnić. Zaryn zaleca łagodność wobec brata, a senatorom rozdaje księgi do obrony. Sam, gdy zostaje wyprowadzony z więzienia na egzekucję, odważnie bratu „tyraństwo rozumnie na oczy wymiata”, tj. wypomina, gdy zaś ten, wściekły, próbuje go zabić puginałem, broni się księgą. Zszokowany nieudaną próbą Asmar udaje się ponownie do Syakunga, ten zaś ostatecznie już nabiera pewności co do przejęcia władzy w Ormuzie. Uprzedza go jednak Solin i przybywszy z wojskiem, zwycięża go w bitwie – senatorom służą przy tym za tarcze księgi rozdane im przez Zaryna. Po zwycięskim powrocie senatorowie uwalniają Zaryna i zalecają go do objęcia tronu. Król Solidan przystaje na ich zdanie i zważywszy również jego mądre wcześniej odpowiedzi – „pierwszym po sobie w królestwie czyni [go] dygnitarzem”, z nadzieją na sukcesję po sobie.

W epilogu Pobożność z Mądrością, wysławiając szczęśliwy związek małżeński i hojność obojga mecenasów, wpisuje ich imiona do księgi nieśmiertelności, a „Młódź studencką[!]”, „zasłużoną pracami całego roku w naukach wyzwolonych, do wyższych szkół promowuje”.

E g z e m p l a r z e: Bibl. Script., nr 24; BUWno d. sygn. Z. XXI. 1/68 (nieaktualna).

Połock 1730. 21 II

25. [Deboli Adam?]: Pupilla Poloniae, Cor moestissimi Parentis Ziemomisli principis Lechiaie graviter feriens in Miecislao I. filio unico orbato lumine inter laeta conviviorum tripudia ad impositionem ethnico more nominis arcana vi illustrata, Sarmatiam lumine fidei Catholicae serenans, nunc vero ab illustrissima, perillustri, ac magnifica oratoria Iuventute Collegii Bathoreani S.I., ad theatrales ignes antecinerialis actu tragico comica scena in spectaculum offerri mero bacchantium oculis, ut lumen Salutis videant inducta. Anno pupille Patris Aeterni Christi Domini, orbem suo aspectu illustrantis 1730. 12 Kalendas Martii. [S.I., przed 21 II 1730]. 2°. K. 2.

E. XV 92; Sommerv. VI 955–956; Riezanow 282; Simon 155; Bednarski 432; DS II, 1, nr 289 (og.)

K. nlb. 2, sygn. A².

[Tytuł nagłówekowy:] PUPILLA³⁵ /Poloniae,/ Cor Moestissimi Parentis/ Ziemomisli/ PRINCIPIIS LECHIAE/ graviter feriens,/ In/ MIECISLAO I./ Filio unico/ Orbato Lumine/ *inter Laeta conviviorum tripudia,/ ad impositionem Ethnico more nominis,/ arcana vi/ ILLUSTRATA,/ Sarmatiam lumine fidei Catholicae*³⁶/ SERENANS:/ *Nunc vero ab Illustrissima, Perillustri, ac Magnifica Oratoria Iuventute/ Collegii Bathoreani Societatis IESV,/ ad theatrales ignes Antecinerialis actus tragico-Comica Scena/ in spectaculum Offusis mero Bacchantiu[m] oculis, ut lumen Salutis videant/ INDUCTA./ Anno/ Pupillae Patris Aeterni Christi Domini, Orbe[m] suo aspectu illustrantis 1730. 12 Kalendas Martii.*

Poniżej: „ARGUMENTUM” (źródło: „*Pastor: libro Imo*”, tj. Joachim Pastorius, *Florus Polonicus seu Polonicae historiae epitome nova*, Lugdunum Batavorum 1641 i nast.) – <https://academica.edu.pl/reading/readSingle?cid=11692529&uid=11693424> [26.04.2022]. K. A₁r–A₂v: tekst.

J ę z y k: łaciński.

G a t u n e k: dramat.

P o d z i a ł: Prologus. Interludium. Actus I sc. 1–6. Chorus I. Interludium. Actus II sc.1–7. Chorus II. Interludium. Actus III sc. 1–8. Epilogus.

T r e ś ć. Argument przytacza opowieść Pastoriusa o jedynym synu księcia polskiego Ziemomysła, niewidomym od urodzenia, który odzyskuje nagle

35 Tu odsyłacz: (a) i objaśnienie u dołu: „Pupilla Patris est Filius unicus. Valer[ius] Max[imus]”.

36 Tu odsyłacz: (b) i objaśnienie u dołu: „Sub Miecislao Imo, invecta est in Poloniam Religio Christiana. *Annal. Polon.*”.

wzrok w czasie uczty wydanej przez ojca z okazji postrzyżyn. Imię Mieczysław³⁷, które otrzymał, miało – zdaniem wieszczków – oznaczać tego, który przyniesie Polsce światło; nie inne (jak dodaje Pastorius), niż światło wiary katolickiej, które w czterdziestogodzinnym nabożeństwie oświeca grzeszników we czci Najświętszego Sakramentu.

W sztuce opowieść ta została wprowadzona pod koniec złożonej i fantastycznej fabuły, osadzonej w realiach antycznych i orientalnych.

W alegorycznym prologu bogini Fortuna oślepia blaskiem zasiadających do stołu cesarza Augusta, Ferdynanda II oraz króla Hiszpanii Filipa II i wzywa do „fatalnego” tańca, z pucharem znanym z uczt egipskich, z napisem „Ślepej bogini”. Religia, przepędziwszy Fortunę, przywraca tymczasem księciu wzrok i zapowiada światło wiary dla Polski.

W a. I Vandalinus, jako opiekun niewidzącego syna Ziemomysła, prowadzi go, przy miłym śpiewie, drogami królewskiego ogrodu do drzewa rosnącego niegdyś u Peruwianów i na wyspie Madagaskar, mającego liście ukoronowane oczami – nie znając jednak drogi, gubi się. Zaczyna się też podstępna intryga krewnego księcia, Leszka (Lesconus), oraz Dymitra (Demetrius). Księżę, pozbawiony przewodnika, podąża, niby drugi Tezeusz, za nicią Ariadny i błądząc, trafia do pobliskiego lasu. Tam spotyka rabusiów, zgłodniałych i posilających się ziołami. Ci widząc wspaniale ubranego księcia, zamieniają się z nim strojem. Księżę natrafia na tajemnicze kamienie, z wróżebnymi napisami i spotyka się z magiem, który zapowiada księciu szczęśliwe rozwiązanie.

W alegorycznym chórze I Geniusze Leszka i Dymitra próbują na próżno wydrzeć Fortunę Polski, którą ma w rękach Geniusz księcia.

W a. II pojawia się Ziemomysł, pogrążony w żalu z powodu ślepoty syna. Pocieszają go dostojnicy i radzą, by złożył ofiarę Janusowi Dwugłowemu. Wtem przybywa Vandalinus, z wieścią o zagubieniu się księcia – i napełnia skargami i żalem cały dwór. Zdruzgotany wieścią Ziemomysł odchodzi od zmysłów, zwyczajem z Cejlonu chce wydtubać sobie prawe oko, a gdy przeszkadzają mu w tym dostojnicy, udaje się do wróżbitów. Tymczasem księżę, w łachmanach, leczy się bez skutku u maga w lesie. Nie rozpoznają go Leszko i Dymitr i są już pewni, że udał się ich podstęp i obejmą wkrótce władzę. Leszkowi również zresztą nie pomaga na oczy lek z egzotycznych roślin.

37 W druku: *Mieciślaus* – z mieszaną etymologią polsko-łac.: *mieci* – rzuca, *laus* – chwala, sława. Postać polską: *Mieczysław* zapisał Jan Długosz.

W chórze II obaj Geniusze: Leszka i księcia, ślepi, błąkają się po lesie skarżąc się na swój los – ten pierwszy jednak ginie od dzikich zwierząt, a Geniusz księcia zostaje uwolniony i wyniesiony na tron.

W a. III oślepiiony Leszko błądzi po lesie i skarży się na swój los, a potem w żalonym śpiewie dodaje sobie otuchy. Słyszac śpiew, znajduje go Vandalinus, który akurat szuka obu towarzyszy księcia, i uznaje, że spotkała ich słusznie kara Boża. Odnajduje też pogrążonego w śnie Dymitra. Spiskowcy smutnym głosem nawołują księcia. Księżę tymczasem, w ogrodzie blisko lasu, trzymając się drzewa, przy którym go zostawiono, słyszy głos Vandalina i głodny a przestraszony, wzywa go na wpół żywym głosem. Tamten przybiega, rozpoznaje księcia, pada mu do nóg, błaga o przebaczenie i przebiera go w nowy strój, a widząc drzewo ze znakami, wróży mu ojcowski tron. Słyszac rozmowę, przybywają tymczasem pozostali poszukiwacze księcia i prowadzą do ojca. Ten cieszy się i płacze zarazem, całuje i tuli syna, a ogarnięty radością, każe przygotować stoły. W czasie uczyty, przy tańcach i muzyce, księżę odzyskuje nagle wzrok. Otrzymuje też imię Mieczysław, a prorocze zapowiedzi wróżbitów spełniają się: oświeci on Polskę światłem wiary.

E g z e m p l a r z e: Bibl. Script., nr 25; BUWno d. sygn. 3. XXIV. 1/562 (nieaktualna).

L i t e r a t u r a: [Titius], *Rys histor.*, t. 19, 1841 s. 97: przytacza dopisek na egz.: «P. Adami Deboli S.J. Polociae»; Sinko, 1918 s. 170; 1936, s. 133, 134.

Nowogródek 1731. 7 III

26. [Wilkinowicz Ignacy?]: *Violenta Vinolenta Bacchi sacra, Inter convivales ludos, vina[ue] praelis elisa falernis Praelia pro Christo subeunti Christiana Maxentio Juveni In odium Fidei a truce Licinio Rege Thraciae Instaurata, Ad Martyris gloriam & Bacchi odium, a Celsissima, Perillustri, Illustri, ac Magnifica Studiosa Juventute Coll. Nowogrodensis S.J. sub convivales Lyaei ferias Antecinerali Dramate Proposita. Anno quo IVstls nostra DabVnt aLlos hoDle ConVIVla LVDos.* [S.l., przed 7 III 1731]. 2°. K. 2.

E. XXXIII 13 (ods.), 54; Sommerv. V 1883; VIII 1136; Riezanow 265; Bednarski 432; DS II, 1, nr 229 (og.)

K. nlb. 2, sygn. A².

[Tytuł nagłówkowy:] VIOLENTA VINOLENTA/ Bacchi sacra,/ Inter convivales ludos, vinq[ue] praelis³⁸ elisa falernis,/ Praelia pro CHRISTO subeunti Christiana/ MAXENTIO Juveni/ In odium Fidei/ a/ truce LICINIO Rege Thraciae/ INSTAURATA./ Ad/ Martyris gloriam & Bacchi odium/a / Celsissima, Perillustri, Illustri, ac Magnifica Studi-/osa Juventute, Collegii Novogrodensis/ Societatis JESU/ sub convivales Lyaei ferias/ Antecinerali Dramate/ PROPOSITA./ Anno quo/ – – – IVstls / nostra DabVnt aLlos hoDie³⁹ ConVIVla LVDos.

Nieję: „ARGUMENTUM” (źródło: „*Nic: Eccl hist: lib: 7. fol: 296.*” – tj. Nicephorus Callistus Xanthopoulos, *Ecclesiasticae historiae libri decem et octo*, Basel 1555 i nast.).

K. A₁r–A₂v: tekst.

Ję z y k: łaciński.

P o d z i a ł: Prologus. Interludium. Actus I sc. 1–6. Interludium. Chorus I. Interludium. Actus II, sc. 1–7. Interludium. Chorus II. Interludium. Actus III, sc. 1–7 i ultima. Epilogus.

NB. W druku marginalia i odesłania źródłowe, zwłaszcza do *Eneidy* Wergiliusza.

T r e ś ć. Źródłem fabuły jest podana w argumencie opowieść o młodzieńcu Maksencjuszu, żyjącym na dworze króla Tracji, Licyniusza, lennika cesarza Konstantyna. Jako ulubieniec króla, wzbudził on zazdrość u innych dworzan, którzy odkryli też, że jest chrześcijaninem. Gdy donieśli o tym królowi, ten użył podstępny. W ogrodzie królewskim było mianowicie źródło, nad którym znajdował się posąg Bachusa, a w pobliżu zaś także winorośl. Gdy król przybył ze świtą dworzan, nakazał Maksencjuszowi zrywać winne grona i kłaść u stóp Bachusa na ofiarę. Gdy Maksencjusz odmówił i przyznał, że jest chrześcijaninem, zdarto z niego szaty i złożono go na ofiarę.

Wyrok ten zamyka w sztuce rozbudowaną fikcyjną fabułę, w której główną rolę odgrywają spiski, intryga i tajemnicze zdania-prognostyki o wieloznaczonej treści, która ujawnia się w toku rozwijania się akcji.

E g z e m p l a r z e: Bibl. Script., nr 26; BUWno (d. sygn. 3. XXIV. 1/200) IV 31367.

L i t e r a t u r a: [Titius], *Rys. histor.*, 1841, t. 19, s. 96: opis egz., notka o autorze; M. Rulikowski, *Teatr polski na Litwie*, s. 7.

38 Tu odsyłacz: (a) i na marginesie objaśnienie: *Proper*[tius].

39 Tu odsyłacz: (b) i na marginesie objaśnienie: *Iuv*[enalis:] *Sat*: 11.

Mohylew 1732

27. Mansio sapientiae coronata in triumphali Anroldi principis Angliae ad paternum solium gradatione erecta, Michaeli Jurgielewski dedicata, ab iuventute Athenaei Mohiloviensis S.I. actu metagymnastico celebrata, anno 1732. [S. I., 1732]. 2°.

E. XVIII 673. Riezanow 303. Simon 119. Bednarski 433. DS II, 1, nr 212 (opis z egz. BN).

Knlb. 7, sygn. [a¹] A–C².

[Tytuł]: MANSIO SAPIENTIAE/ CORONATA,/ In/ *Triumphali ANROLDI PRINCIPIS Angliae/ Ad Paternum solium gradatione/ ERECTA,/ Triumphaljs Honoris soleato tramite,/ Sub victorioso avitae Crucis Signo,/ Innubis affectus radio,/ Sub Ignatianis ad splendorem Nominis succensis flammis,/ PERILLUSTRI ac MAGNIFICO DOMINO,/ D. MICHAELI/ JURGIELEWSKI,/ |VENATORI GRODNENSI,/ INDIGITATA,/ Ejusdemq[ue] Gratosissimi Mecoenatis sui/ HONORI & MAGNO NOMINI/ DEDICATA,/ Atq[ue]/ a Perillustri, Illustri, ac Magnifica Juventute/ Athenaei Mohiloviensis Societatis JESU,/ Actu Metagymnastico/ CELEBRATA,/ Anno locatae ab Increata Sapientia in Carne Humana/ Mansionis 1732./ Pridie transmigratonis ad Paternas mansiones Studiosae/ Juventutis.*

Odwrot k. tyt.: na tarczy herb Jurgielewskich „Ślepowron” (drzeworyt), niżej 5 dystychów łac. na herb. K. A₁r.–A₂v.: plakietka ozdobna, pod nią „DEDICATIO”, z pochwałą Jurgielewskiego i jego rodu, podpisana: „Devinctissima Humaniorum Literarum Juventus Mohiloviensis Athenaei Societatis Jesu”.

K. B₁ r– C₂v: tekst, w każdej części kolejno łac. i polski.

K. B₁ r: „Argumentum” (źródło: „Aloysius Sandaeus”).

G a t u n e k: dramat.

P o d z i a ł: Prologus. Actus I sc. 1–5. Chorus I. Actus II sc. 1–7. Chorus II. Actus III sc. 1–7. Epilogus.

T r e ś ć. Argument przypominał, że „pilna aplikacyja”, a więc przykładanie się do prac „mądrej Pallady”, to jest do nauki, „dla nabycia mądrości”, nie może pozostać bez nagrody i że „wyćwiczonym w naukach najwyższy honorów należy [się] stopień”. Prawdę tę pokazano w sztuce na przykładzie królewicza angielskiego Anrolda. On to, po „wielkiej aplikacji” do nauk, gdy „angielskie państwo, za Ethelreda króla do ostatniej nachyliło się ruiny”, tak cnotą, jak też mądrą radą „do pierwszej przyprowadził perfekcyi”, a w nagrodę otrzymuje właśnie – w scenie ostatniej – obietnicę objęcia tronu po ojcu⁴⁰.

40 Por. nr 24: *Corona scientiarum* (Mińsk 1729) i analogiczną naukę, jak też fabułę, na przykładzie Zariniego, księcia Ormuzji (Ormuzu).

Prolog uogólniał symbolicznie ideę sztuki: gdy Geniusz Angielski upada pod ciężarem królestwa, Ambicja i Nienawiść usiłują go wesprzeć, ale bez skutku, i dopiero Pobożność z Mądrością przynoszą ratunek – i odnosił rzecz panegyrycznie poza scenę: widząc to bowiem, Geniusz Szkół Mohylewskich głosił pochwałę Jurgielewskiego, mecenasa godnego najwyższej nagrody.

Jako wprowadzenie do fabuły pojawiają się w scenie pierwszej a. I dwaj bracia, Ulredus i Anroldus, którzy „pilność czynią” w naukach – ale też „od potajemnych chrześcijan w mądrości Boskiej i ludzkiej oświecenie biorą”. Sama fabuła rozpoczyna się od kolejnej sceny. Oto król angielski Ethelredus, „dla podeśzłego wieku” radzi się Czarnoksiężnika (łac. *a Mago*), którego z trzech synów ma wybrać na następcę. Otrzymuje tajemną odpowiedź w zdaniu, że „Mądry ma trafić do twojej korony [...]”. Postanawia więc „w naznaczonym czasie” doświadczyć synów, który z nich najmądrzej rozwiąże „zadane o administracyi państw kwestie”. Równie tajemny prognostyk, z obietnicą tronu, otrzymuje najmłodszy syn, Anroldus. Gdy słyszy to Ulredus, przypada z mieczem i próbuje go zabić. Po nieudanej próbie ślubuje jednak bratu wierność i pomoc. Zawzięty pozostaje jednak najstarszy brat, Zardynus, który sprzymierza się z hetmanem Doryllem i planuje zabić ojca i braci.

Tymczasem Ethelredus zwołuje radę i urządza przesłuchanie synów. Zardynus unika w nim udziału i kieruje Dorylla do ataku. Ten napada z wojskiem na zamek i wtrąca Anrolda do więzienia. Gdy odnajdują go tam senatorowie, Anroldus radzi im, by użyli w bitwie ksiąg jako tarczy. Dochodzi do walki między wojskami Ethelreda i Zardynusa. Zardynus ponosi klęskę i ratuje się ucieczką, Senatorowie zaś uznają Anrolda za następcę tronu. Zgadza się z tym zdaniem Ethelred i przy „hucznych aplauzach”, każe wnieść tron, deklarując pewną „sukcesyją po śmierci swojej”.

W Epilogu Pobożność z Mądrością wpisują imię mecenasa do księgi nieśmiertelnej chwały, a „Młódź Studeńską, herbownemi przybraną klejnotami”, w nagrodę za podjęte prace, „promulgują” do laurowej korony, to jest ogłaszają promocje do następnych klas.

E g z e m p l a r z e: Bibl. Script., nr 27; BN. XVIII. 3. 461. Prow.: „Ex Libris Ioannis Popowski” (XVIII w.); BUWno (d. sygn. 3. XXIV. 2/249) IV 32555.

Braniewo 1735. 31 VII

28. Fortuna exulum sapientia, captivum et exulem Daniele Prophetam ad supremum in Babylone principatum evehens, a ligatae Eloquentiae Iuventute

Archi-Athenaei Brunsbergensis S.I. actu metagymnastico in scenam producta anno 1735 pridie Kalendas Augusti. [Braniewo, Druk. Coll. S.I., przed 31 VII 1735]. 2°.

E. XVI 268; Riezanow 201; Simon 16; DS II, 1, nr 44 (pełny opis, z egz. BJ).

K. nlb. i nsygn. 2, [a²].

[Tytuł nagłówkowy:] FORTUNA EXULUM/ SAPIENTIA/ Captivum & Exulem/ DANIELEM PROPHETAM/ ad Supremum in Babylone Principatum/ EVEHENS,/ *Ab/ Illustri, Magnifica, ac Prae-Nobili, Ligatae Eloquentiae/ Juventute, Archi-Athenaei Brunsbergensis Societatis JESU/ Actu Metagymnastico/ in Scenam/ PRODUCTA/ Anno Incarnatae Sapientiae/ 1735. Pridie Kalendas Augusti.*

Niżej: „Argumentum” (źródło: „Ex Danielis capite: 1, 2, 3, 4, 5, 6 & 14” – tj. Dn 1–6 i 14).

K. [a₁]r–[a₂]v: tekst.

J ę z y k: łaćciński.

G a t u n e k: dramat.

P o d z i a ł: Prologus. Actus I sc. 1–5. Chorus I. Interludium. Actus II sc. 1–7. Chorus II. Interludium. Actus III sc. 1–5. Chorus III. Interludium. Actus IV sc. 1–7. Chorus IV. Interludium. Actus V sc. 1–5. Epilogus.

T r e ś ć. Argument przypomina, że nie tylko mocni, ale i mądrzy znajdują wszędzie ojczyznę. Ilustracją tej prawdy są przedstawione w sztuce losy biblijnego Daniela. Wzięty do niewoli i uprowadzony do Babilonu, nie tylko zyskał on uznanie i przyjaźń trzech kolejnych władców: Nabuchodonozora, Baltazara i Dariusza, ale też zdobył nieśmiertelną pamięć we wszystkich prowincjach babilońskich.

W prologu Geniusz wziętego do niewoli Daniela żali się, że Fortuna i inne rodzaje szczęścia są żartem tylko. Przychodzi jednak Mądrość, uspokaja go i pociesza, po czym wprowadza na tron.

Sztuka uwzględnia wszystkie wydarzenia związane z pobytem Daniela i trzech jego towarzyszy w niewoli babilońskiej, na dworze trzech kolejnych władców: Nabuchodonozora, Baltazara i Dariusza, zgodnie z opisem w Dn 1–6; zachowane są też imiona postaci drugoplanowych (Asphenasius, Ariochus), a w sumariuszu cytuje się nawet stosowne zdania i formuły słowne z Biblii. Dramaturgiczną nowością jest natomiast skonkretyzowanie przeciwników Daniela: są to doradcy kolejnych królów, satrapowie Nocentinus i Cerberinus (imiona mówiące), którzy śledzą Daniela i towarzyszy i donoszą na nich, wymuszając nakładanie na nich kar.

W a. I, po zdobyciu Jerozolimy, na rozkaz Nabuchodonozora, Asphenasius, przełożony dworzan, wybiera spośród młodzieńców z królewskiego rodu Daniela i jego trzech towarzyszy do służby na dworze. Już w sc. 3 ma miejsce sen Nabuchodonozora, po czym król wzywa wróżbitów, by wyjaśnili go. Gdy następnie ci są bezradni i ponoszą karę, a Daniel zgłasza się i wyjaśnia sen, zostaje przez króla nagrodzony godnością zwierzchnika nad wszystkimi prowincjami i zdobywa szczególną pozycję na dworze, jego zaś towarzysze zostają zarządcami prowincji.

A. II ukazuje wydarzenia z rozdz. 3 i 4 *Księgi Daniela*. Nabuchodonozor wznosi tu złoty posąg i nakazuje oddawać mu cześć boską. Oskarżeni za opór wobec tego trzej towarzysze Daniela zostają wrzuceni do pieca ognistego i uratowani przez anioła, a Nabuchodonozor ułaskawia ich, po czym przeżywa kolejny złowróżbny sen. Daniel znów go wyjaśnia, a Nabuchodonozor ponosi karę i przybiera postać byka.

W a. III Nabuchodonozor odzyskuje postać ludzką i przekazuje władzę synowi Baltazarowi. Gdy ten urządza ucztę i pojawiają się tajemnicze słowa pisane na ścianie, Daniel znów je wyjaśnia – zgodnie też z jego zapowiedzią jeszcze tej samej nocy Baltazar ginie z ręki żołnierza perskiego.

W a. IV Nowy władca Babilonu, Dariusz, ustanawia najpierw Daniela przełożonym nad wszystkimi satrapami Babilonu, co tym bardziej wzbudza zazdrość doradców. Pod ich wpływem wydaje dekret, że on sam tylko jest godzien słuchania próśb. Daniel zostaje oskarżony za składanie próśb do swego Boga i wrzucony do jaskini lwów, znów jednak ocala go anioł. Karę ponoszą oskarżyciele i zostają wrzuceni lwom na pożarcie, Dariusz zaś wyznaje wiarę Boga Daniela. Daniel wykazuje następnie królowi (zgodnie już z Dn 14, 1–22), jak fałszywy jest kult boga Bela, a żywność składaną posągowi zjadają sami kapłani i ich rodziny. Dariusz oddaje zatem cześć Bogu żyjącemu i ustanawia Daniela przełożonym wszystkich przyjaciół i książąt Babilonu.

A. V przedstawia ostatni czyn Daniela (z Dn 14, 23–42): smoka, któremu składano dotąd ofiary, karmi on plackami z siarki, łożu i włosia, a smok rozpęka się i ginie. Oburza to Babilończyków i Daniel zostaje ponownie wrzucony do jamy lwów – przebywa tam sześć dni i ma zginąć z głodu. Posiła go jednak prorok Habakuk, przeniesiony tam w cudowny sposób z Judei przez anioła, a król Dariusz czci go na końcu wspaniałą ucztą i nadaje godność swego towarzysza (*colega*). Wydaje też edykt, by wszyscy mieszkańcy składali cześć Bogu Daniela.

Alegoryczne chóry towarzyszyły wydarzeniom na sposób alegoryczny, z udziałem z jednej strony Zazdrości i Podstępów oraz Szału, Zabobonu i Buntu, a z drugiej zaś Mądrości, Roztropności i Religii, które też w końcu zwyciężają. W epilogu Mądrość nawiązała do słów z prologu, wskazując na dzieje Daniela jako dowód, że jest ona najpewniejszą ostoją wygnańców. Przybyła też Pallada, by wymienić nazwiska uczniów nagrodzonych promocją.

E g z e m p l a r z e: Bibl. Script., nr 28. Def.: górny brzeg obu kart uszkodzony (brak tekstu); BJ 33834 III; BUWno (d. sygn. 3. XXIV. 1/198) IV 31364.

L i t e r a t u r a: F. Bucholz, *Prof. Dr Georg Lühr 1855–1939*, „Zeitschrift für die Geschichte und Altertumskunde Ermlands” 1939, H. 82, s. 9 – http://his.ermlandfamilie.de/index.php/zeitschrift-fuer-die-geschichte-und-altertumskunde-ermlands.html?file=files/his/HIS%20content/HVE/ZGAE/ZGAE%20digital/ZGAE_27_1939_42_Heft_82_84.pdf [26.04.2022].

Witebsk 1737. 31 VII

29. Gemma in rostris Gosieviani alitis avitum Corvorum annulum coronans, post saecularem annorum evolutionem ad fundatorium nomen illustrissimi excellentissimi domini Boguslai Corvini Gosiewski, episcopi Smolenscensis, reversa, olim illustrissimi excellentissimi domini Alexandri Corvini Gosiewski fundatoria manu gestata, nunc perillustri tulliano-apollineae iuventuti Athenaei Gosieviano-Vitebscensis metam metagymnastico actu consignans, anno 1737, 31 Julii. [Wilno, Druk. Akad. S.I., przed 31 VII 1737]. 2°. K. 6.

Riezanow 293; Simon 240; Bednarski 433; DS II, 1, nr 676 (og.).

K. nlb. 6, sygn. A–B².

[Tytuł:] GEMMA IN ROSTRIS/ GOSIEVIANI Alitis/ Avitum CORVINORUM Annulum/ CORONANS/ Post saecularem annorum evolutionem/ Ad Fundatorium Nomen/ ILLUSTRISSIMI EXCELLENTISSIMI DOMINI,/ D. BOGUSLAI CORVINI/ GOSIEWSKI/ EPISCOPI SMOLENSCENSIS/ REVERSA./ Olim/ ILLUSTRISSIMI EXCELLENTISSIMI DOMINI,/D. ALEXANDRI CORVINI/ GOSIEWSKI/ Fundatoria Manu/ GESTATA,/ Nunc/ Perillustri Tulliano-Apollineae Juventuti/ Athenaei GOSIEVIANO-Vitebscensis metam/ Metagymnastico Actu/ CONSIGNANS./ Anno 1737. 31. Julij./ [listwa ozdobna] VILNAE./Typis Academicis Societatis [IESU].

Odwrót k. tyt.: drzeworyt z herbem „Ślepowron” rodu Gosiewskich i czterowiersz na herb. K.₂r–B₂v: „Dedicatio” bpowi Bogusławowi Korwin Gosiewskiemu, z prezentacją stulecia kolegium jako okazji do wystawienia sztuki i pochwałą rodu, podpisana przez „Collegium Vitebscense Societatis Jesu”.

K. C₁r: „Argumentum” (źródło: „*Epitome vitae M. S. Węśławski in Victore & Victo c. I & II*”, tj. Samuel Węśławski, *Victor et Victus Vincentius Corvinus Gosiewski*, Wilno 1691. – W tekście odesłania do S. A. Bzowskiego, tj. *Annalium ecclesiasticorum...*).

Język: łaciński.

Gatunek: panegiryk udramatyzowany.

Podział: Prologus. Actus I sc. 1–5. Interludium. Chorus I. Actus II sc. 1–5. Interludium. Chorus II. Actus III sc. 1–5. Interludium. Epilogus.

Treść. W argumencie przedstawiono postać Aleksandra Korwin Gosiewskiego i jego zasługi dla ojczyzny, szczególnie fundację kolegium jezuitów w Witebsku w dniu 29 sierpnia 1637 roku, jako spełnienie wotum, które Gosiewski podjął w roku 1609 przy zdobywaniu zamku Białą. Równy wielkim rzymskim Korwinom, a z rodu królów węgierskich, zwany potocznie „młotem na nieprzyjaciół” – wykazywał się Gosiewski także zaletami ducha: pobożnością, propagowaniem chwały Boga i Bogarodzicy, jak również troską o dobro publiczne.

W alegorycznym prologu Religia i Męstwo wznosiły wielką jubileuszową Kolumnę Mądrości na zakończenie stu lat działalności witebskich szkół i przyozdabiały ją herbowymi liliami i różami Urbana VIII, którego decyzją szkoły powstały; na kolumnie umieszczały imiona zasłużonych dla szkół obu Gosiewskich, Aleksandra i Bogusława: fundatora oraz biskupa, jako godnego najwyższych w ojczyźnie stanowisk.

Trzy kolejne akty ukazywały dokonania Aleksandra Gosiewskiego, dość ogólnie i na tle dziejów Polski za panowania Zygmunta III. Król zresztą był główną postacią dramatu. W sc. 1 a. I pojawiał się on jako zatroskany o los kraju i oddający się w modlitwie opiece Bożej. Gdy przychodzi wiadomość o najeździe Tatarów, pojawia się też informacja, że znosi ich i strzeże granic Aleksander Korwin. Posłaniec przynosi następnie wieści o rebelii przeciwników króla, w tym innowierców, i o zwycięstwie hetmana Koniecpolskiego. Na koniec aktu I król, w uznaniu zasług Korwina, powierza mu pieczę nad królewską biblioteką. Nawiązano w ten sposób do kolejnych nominacji i funkcji Gosiewskiego: jako marszałka sejmu nadzwyczajnego w roku 1613, pisarza wielkiego litewskiego od 1615, wojewody smoleńskiego w 1625 itd. Dramaturgiczną fabułę urozmaicał zarazem, wprowadzony już w sc. 1, a znany już z wcześniejszych sztuk, tajemniczy prognostyk, nawiązujący tym razem do biblijnej Księgi przysłów. Oto do modlącego się króla zlatywał Orzeł i zsyłał miecz, z wyrytą na nim sową i zdaniem o pełnej ufności

na drodze życia⁴¹. Co zdanie znaczy i do kogo się odnosi, ma się dopiero okazać. Kolejne tajemnicze prognostyki pojawiają się zresztą w toku dalszych działań.

W a. II zawiązuje się alegoryczna i na wpół fikcyjna intryga. Powodzenie Gosiewskiego i okazywane mu królewskie względy wzbudzają bowiem zazdrość konkurentów, niewymienianych jednak z nazwiska – na scenie pojawiają się Livorinus i Vafrinus, jako uosobienia zawiści i podstępów. Pograżonemu w śnie Gosiewskiemu zamieniają oni królewski pierścień i nasycają go trucizną, po czym Livorinus udaje przed Gosiewskim przyjaźń i otrzymuje od niego ów wróżebny miecz. Obaj, Livorinus i Vafrinus, przygotowują wtedy wobec króla i senatu podstępne oskarżenie – nie przynosi ono jednak skutku i Vafrinus zostaje zde-maskowany. W a. III nie udaje mu się nawet atak mieczem na Gosiewskiego: chroni go księga, a Livorinus sam pada od miecza. Król, zadowolony z ustania rebelii, wysławia boską Opatrzność i jej opiekę nad Korwinem. Ogłoszone też zostaje uwolnienie Smoleńska spod wrogiego oblężenia 1637 roku, a to za wstawiennictwem św. Alojzego Gonzagi (zgodnie z zapisem w historii kolegium) – król ogłasza go patronem ojczyzny. Korwin zaś, pomny na wcześniejsze wotum, przedkłada królowi prośbę o zatwierdzenie fundacji⁴². Król w nagrodę mianuje Korwina wicekrólem i uznaje, że to w nim zrealizowała się początkowa biblijna zapowiedź.

W epilogu Apollo, w towarzystwie witebskich Muz, głosi pochwały biskupa Bogusława Korwin Gosiewskiego i rozdaje nagrody wychowankom kolegium.

E g z e m p l a r z e: Bibl. Script., nr 29. Def.: urwany dolny prawy róg k. tyt.; BUWno (d. sygn. 3. XXIV. 1/667) IV 21572.

Warszawa 1764

30. Serenissimo ac Potentissimo Principi Stanislao Augusto Regi Poloniarum Magno Duci Lithvaniae, Russiae, Prussiae, Masoviae, Samogitiae, Volhiniae, Podoliae, Podlachiae, Kijoviae, Livoniae, Smolensciae, Severiae, Czerniechoviae etc. etc. Inter festivas populi exultantis acclamationes coronato, Domino suo Clementissimo Provincia Masoviae Societatis Jesu gratulatur. [Warszawa, Druk. Soc. Jesu, po 25 XI 1764?]. 2°.

41 W sumariuszu zapis w postaci chronogramu, z podaniem Prz 3 jako źródła: „aMbVLabls fIDVClalIter (reX) In Via Vitae. Prov. 3”, co wprowadzało zarazem rok 1737 jako włączony do fabuły „prognostyk” jubileuszowego występu. Tekst w Prz 3, 5–6 nieco jednak odmienny.

42 Poza kolegium w Witebsku Aleksander Gosiewski fundował jeszcze dwa inne kolegia: w Smoleńsku 1611 i Dyneburgu w 1629 roku.

K. nlb. 2, sygn. A².

[Tytuł nagłówkowy:] *SERENISSIMO/ AC POTENTISSIMO/ PRINCIPI/ STANISLAO AUGUSTO/ REGI POLONIARUM/ MAGNO DUCI LITHVANIAE, RUSSIAE, PRUSSIAE, MASOVIAE, SAMOGITIAE,/ VOŁHINIAE, PODOLIAE, PODLACHIAE, KIJOVIAE, LIVONIAE, SMOLENSCIAE,/ SEVERIAE, CZERNIECHOVIAE &c. &c./ Inter festivas populi exultantis acclamationes/ CORONATO/ DOMINO SUO CLEMENTISSIMO/ PROVINCIA MASOVIAE SOCIETATIS JESU/ GRATULATUR.* [listwa ozdobna] *Egredimini, et videte REGEM Salomonem in diademate, quo corona- vit eum Mater sua.* Cantic. 3.

[Niżej:] K. A₁r–A₂v: tekst.

J ę z y k: łacina, francuski, polski.

G a t u n e k: panegiryk wierszem, dialogizowany.

Postaci mówiące: Mater Ecclesia (łac.); Mater Patria (franc.); Mater Familia (polski).

T r e ś ć. Mater Ecclesia (16 wersów) wychwala cnoty nowego króla, kształtowane od dzieciństwa, i zapewnia o umocnieniu się wiary pod nowym berłem. Mater Patria (ponad 2 strony) głosi pochwałę zalet umysłu i dzielności króla, jako kontynuatora mężnych Jagiellonów. Mater Familia przypomina tradycje i cnoty rodowe dawnych Ciołków, zapisane w ich herbie; królewska cnota mądrości jest gwarantem, że nowy król stanie się obrońcą Kościoła i Ojczyzny⁴³.

E g z e m p l a r z e: Bibl. Script., nr 30; BUWno d. sygn. 3. XXV. 2/345 (nieaktualna).

Próba podsumowania

Przedstawiony materiał to drobna jedynie część jakże bogatej, a tak ważnej działalności teatrów szkolnych zakonu jezuitów, tym razem głównie w pierwszej połowie XVIII wieku, w niezbyt politycznie cenionych czasach saskich. Częśćka to zarazem z pewnością wybrana i trudno stąd uznać, czy reprezentatywna dla ogółu kolegów: przeważający w niej udział mają dwa największe ośrodki

43 Druk był jedną z inicjatyw powitalnych wobec nowo wybranego Stanisława Augusta Poniatowskiego ze strony Prowincji Mazowieckiej TJ, równoległą do występu uczniów na scenie warszawskiej w listopadzie 1764 roku pt. *Cnota i mądrość ukoronowana w Stanisławie Auguście, królu polskim* (zob. *Dramat staropolski...*, t. 1, nr 144). Por. I. Kadulska, *Ze studiów nad dramatem jezuickim wczesnego Oświecenia (1746–1765)*, Wrocław 1974, s. 123–130; J. Okoń, *Etos władcy a etos obywatela w szkolnym teatrze jezuitów w Polsce XVI–XVIII w.*, w: *Revitalizace hodnot: umění a literatura*, III, ed. J. Dohnal, Brno 2017, s. 214.

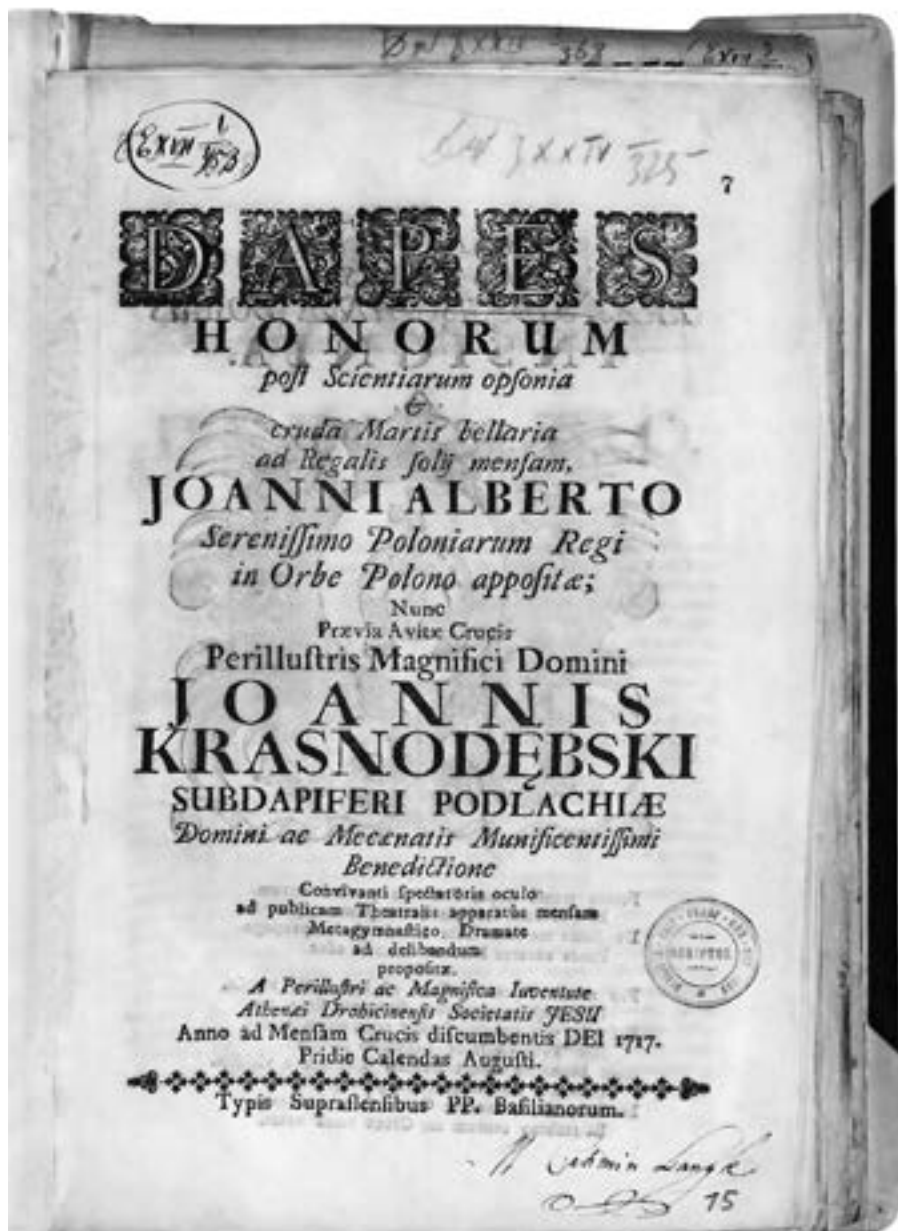
dawnej Rzeczypospolitej, w stołecznej Warszawie bowiem i Wilnie, w dodatku zaś w postaci druków, jako rezultatu dodatkowej mobilizacji każdego z kolegów: organizacyjnej, jak też finansowej i technicznej, z zakresu bowiem sztuki drukarskiej. Materiał ten ma stąd, co prawda, sam w sobie niewątpliwą wartość dokumentacyjną, prowadzi zarazem jednak i zachęca do podjęcia bardziej szczegółowych badań zarówno nad dawnym teatrem, jak też nad wychowaniem szkolnym, a nawet stanem oświaty w ogóle, w tym zwłaszcza na dalekiej nawet prowincji: polskiej, litewskiej i białoruskiej w ogóle.

Już teraz jednak, nawet ten pobieżny przegląd inscenizacji pozwala na kilka choćby uogólnień, możliwie aktualnych zresztą również dzisiaj:

- teatr szkolny objął mianowicie cały obszar dawnej Rzeczypospolitej, choć przede wszystkim tereny dawnego księstwa litewskiego, a w nich również ośrodki prowincjonalne;
- teatr ten uczestniczył aktywnie w procesie zarówno kształcenia, jak i wychowania młodzieży oraz przygotowania jej do udziału w życiu publicznym;
- zakresem kształcenia objął teatr źródła historyczne, obce i rodzime, zarówno dawne, jak też współczesne, w tym media jak najbardziej aktualne, jak kazania czy nowiny;
- sięgając po dzieje lokalne, teatr wskazywał przy tym na wartość wiedzy i nauki i zachęcał do ich zdobywania i uprawy, zwłaszcza poprzez ukazywane wzory osobowe i nagrody, należne zwłaszcza dla zasług społecznych;
- wskazując je brał teatr udział w wychowaniu młodych pokoleń, w tym zwłaszcza w promocji cnót obywatelskich i służby dla ogółu społeczeństwa, w tym dla społeczności lokalnej; ukazywał zarazem mechanizmy władzy, niekiedy nawet pozytywne;
- przygotowywał wreszcie teatr bardzo praktycznie do udziału w życiu publicznym poprzez umiejętność prezentowania się i wygłaszania różnego rodzaju mów oraz zdobywania umiejętności tańca i muzyki.

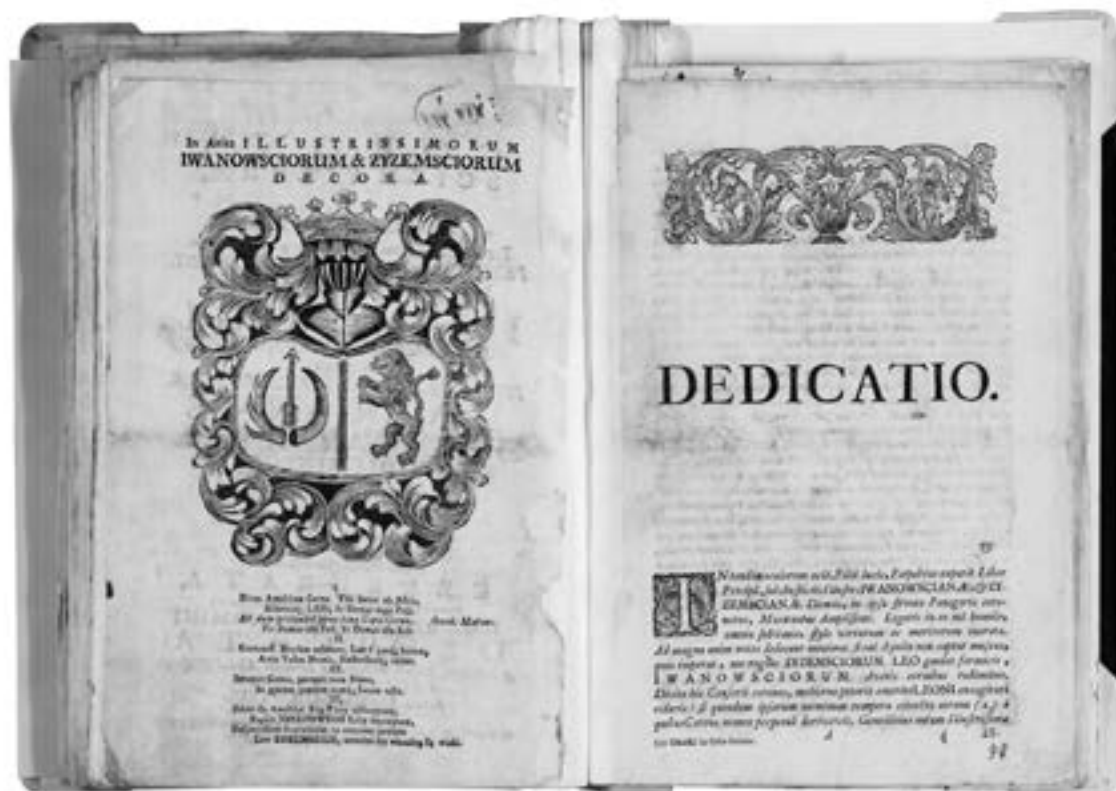
2. *Fortuna Palladi foederata* (Płock, 31 lipca? 1698; nr 2) – ozdobny sumariusz, z apoteozą adresata. Strona tytułowa. Pochwałę wiedzy, z okazji zakończenia roku szkolnego, połączono z pochwałą rodu adresata, kanonika Stanisława Franciszka Kiewnarskiego, mecenasa kolegium

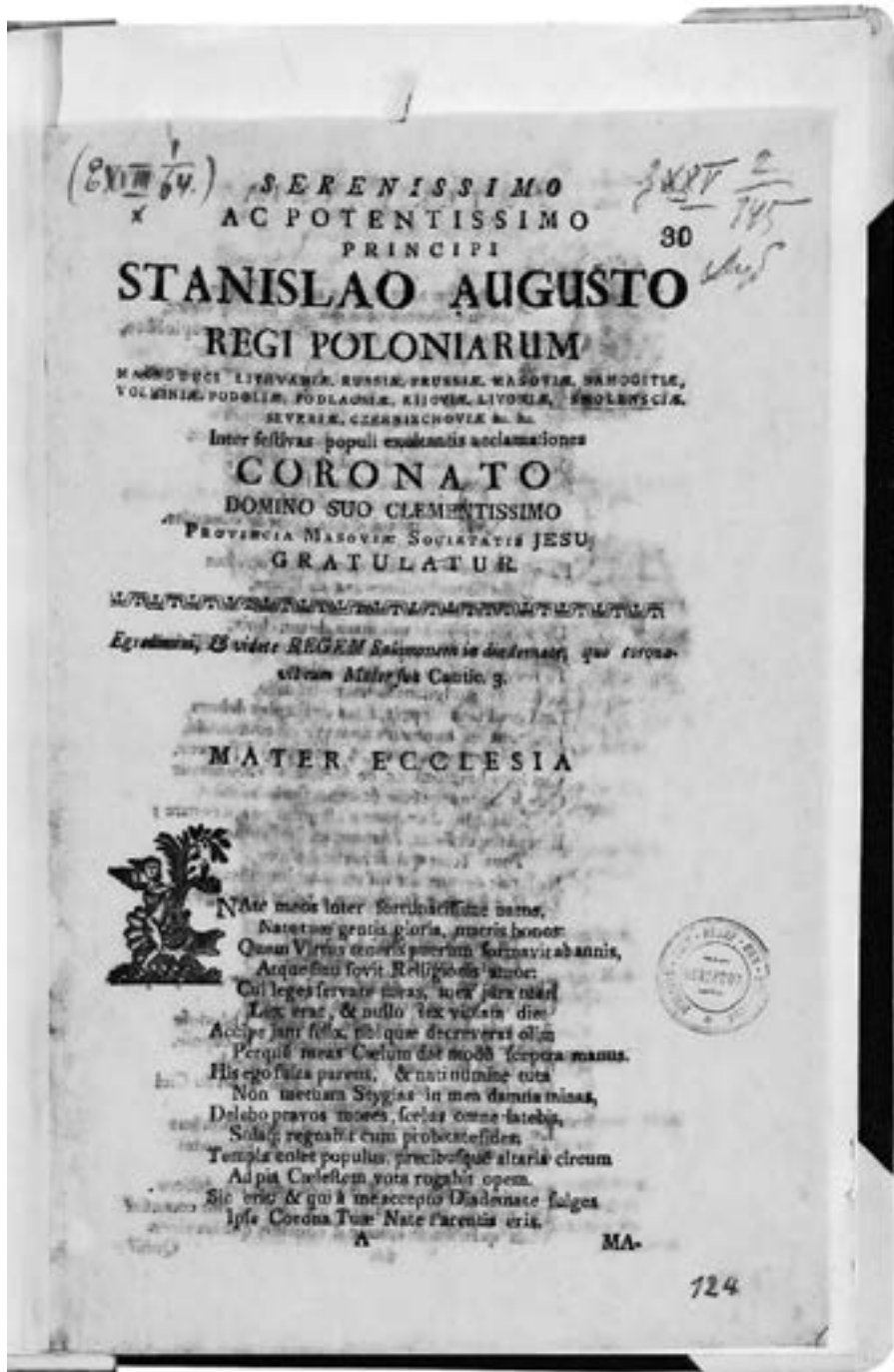
3. *Dapes honorum Ioanni Alberto Poloniarum regi* (Drohiczyn, 31 lipca 1717; nr 7). Strona tytułowa, z dedykacją dla podstole Jana Krasnodębskiego, mecenasa kolegium – potwierdziły one szlachectwo rodu. Druk u Bazyljanów w Supraślu. Pod tytułem autograf (?) autora: „[Sztuka] M[agistra] Kazimierza Langka”

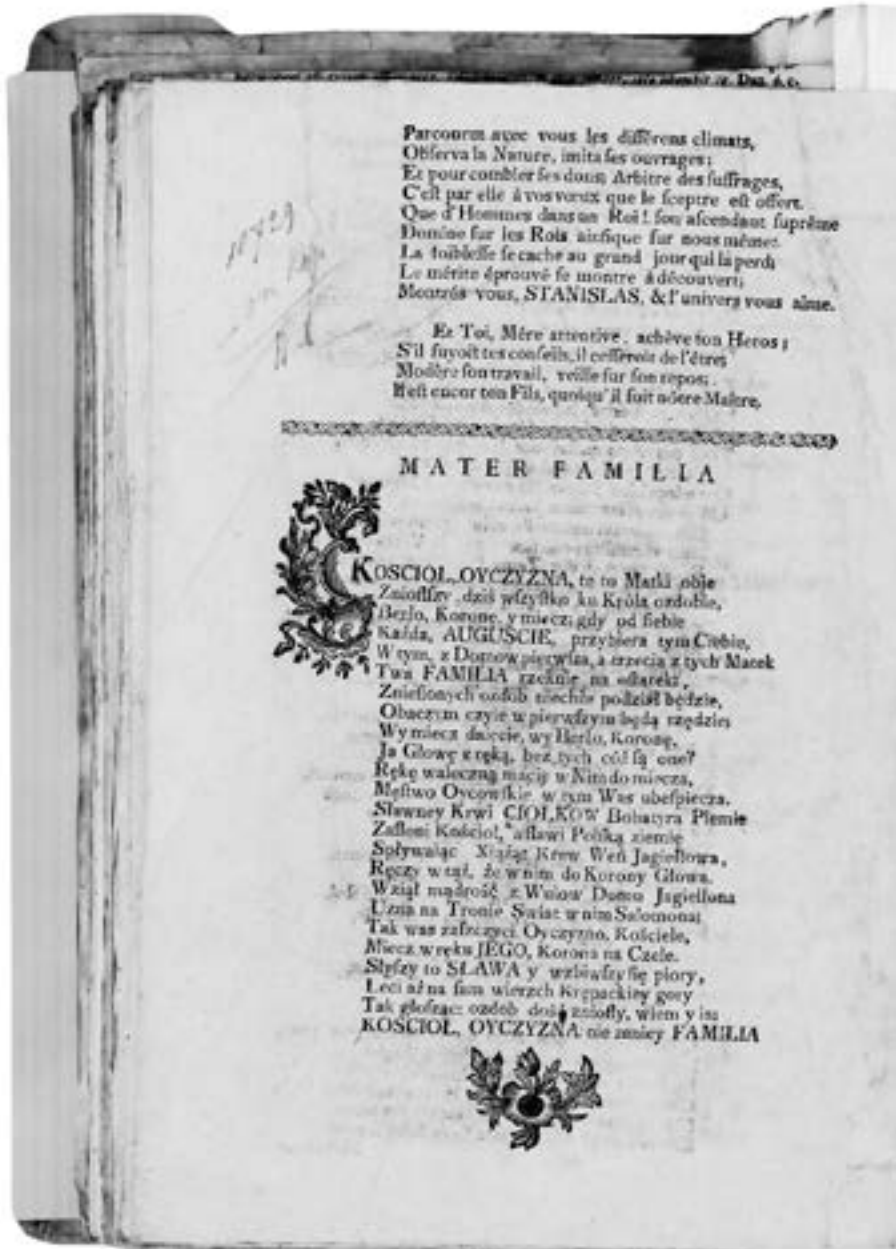

4. *Regnator Fluviorum Sarmatiae Vistula purpuram martyrum indutus* (Warszawa 1718, 9 kwietnia; nr 9) – trzyaktowy dramat klasy retoryki (profesorem i autorem o. Antoni Chądzyński) o męczeńskiej śmierci Piotra z Krępy i jego brata Zbigniewa, protoplastów rodu Oleśnickich, obrońców Sandomierza przed Tatarami w roku 1260. W epilogu warszawska Syrenka z kolumny Zygmunta pisze tu na pomniku tryumfalne elogium: *Polonus Petrus Christum non negavit* – „Polski Piotr nie zaparł się Chrystusa”, w nawiązaniu do okazji wielkopiątkowej

5. *Corona scientiarum, in avitis decoribus, per auspiciatissimi connubii nexum colligatis* (Mińsk 1729, 31 lipca; nr 24) – unikatowy sumariusz, nieznaną dotąd. Tu: *stemma* (wiersze na herby) oraz dedykacja. Nagrody dla uczniów, za trud nauki, połączone z gratulacjami młodej parze małżeńskiej, Mariannie z Zyzemskich h. Lew i Józefowi Iwanowskiemu herbu Rogala, podstolemu wiłkomirskiemu; stąd też wersja dwujęzyczna sumariusza

6. *Serenissimo ac Potentissimo Principi Stanislao Augusto Regi Poloniarum...* (Warszawa 1764; nr 30) – pierwsza i ostatnia strona poetyckich gratulacji Stanisławowi Augustowi Poniatowskiemu: po łacinie, francusku i po polsku

JAN OKOŃ

Theatre programmes (*sumariusze*) from the Library of Writers (of the Superior General) of the Societas Jesu in Rome. An overview

The article presents, in the form of bibliographic descriptions, including theatrical elements, 29 theatrical programs (*sumariusze*) of Jesuit plays from the Library of the Superior General of Societas Jesu in Rome from the years 1694–1737. These were collected in one codex, from copies-doublets from the Vilnius University Library at the end of the 19th century. They were published by various colleges from the former Lithuanian Province of the Jesuit Order (12 colleges, mainly Warsaw and Vilnius 9 and 7 such books, respectively; Drohiczyn, Płock and Połock: 2 each; while Bobruysk, Braniewo, Minsk, Mogilev, Nowogródek, Pułtusk and Witebsk: 1 each). The last one in the collection (no. 30) are separately published (in Warsaw, but with the name of the Masovian Province SJ) congratulations to the newly elected Polish King, Stanislaus II Augustus Poniatowski, on the occasion of his coronation in November 1764.

In addition to full bibliographic descriptions, the article introduces abundant information related to the theatre itself (sources of plays, genres, structures, characters, plots, ideas of plays, occasions of performances, etc.). In total, it provides a picture of almost half a century of activity of theatres of Jesuit schools in the Lithuanian province, especially in Warsaw and Vilnius.